

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mgr. Markéta Šindelková

Ingrid Kurzová a její přínos pro vývoj teorie tlumočení

Ingrid Kurz and her Contribution to the Development of the Theory of Interpreting

Praha 2016

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Ivana Čenková, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechnu použitou literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby má práce byla uložena v příslušné knihovně Univerzity Karlovy, zpřístupněna prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 15. 8. 2016

Mgr. Markéta Šindelková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Ivaně Čenkové, CSc. za neobyčejnou ochotu a vstřícnost při vedení této práce. Velice si cením času, který mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala, a věcných připomínek i cenných rad, kterých se mi od ní dostalo. Taktéž děkuji prof. Dr. Ingrid Kurzové za zaslání některých jejích publikací, informací o jejích současných projektech a zodpovězení mých dotazů.

ABSTRAKT

Diplomová práce s názvem *Ingrid Kurzová a její přínos pro vývoj teorie tlumočení* je deskriptivní teoretickou studií zabývající se dílem konferenční a televizní tlumočnice, teoreticky tlumočení a profesorky translatologie na Vídeňské univerzitě Ingrid Kurzové, rozené Pinterové. Mapuje jednotlivé výzkumné etapy, vývojové tendence a názorové i zájmové posuny, které se dají chronologicky sledovat v člancích, studiích i rozsáhlejších publikacích této badatelky. Práce rovněž informuje o badatelčiných pedagogických a tlumočnických projektech a v neposlední řadě reflektuje přínos Ingrid Kurzové v oblasti interdisciplinární spolupráce. Právě propojení tlumočnického a psychologického vzdělání autorky ji přimělo k prvním experimentům v oblasti simultánního tlumočení.

Klíčová slova

Ingrid Kurzová, teorie tlumočení, interdisciplinární výzkum, kognitivní psychologie, kvalita simultánního tlumočení, stres, média, audiovizuální tlumočení, didaktika.

ABSTRACT

The thesis *Ingrid Kurz and her Contribution to the Development of the Theory of Interpreting* is a descriptive theoretical study dealing with the work of the conference and television interpreter, Interpreting Studies scholar and professor of Translation Studies at University of Vienna Ingrid Kurz, born Pinter. This thesis analyses individual stages of her research and looks into the development of her opinions and interests, which can be followed chronologically in her articles, studies and extensive publications. It also informs on teaching and interpreting projects of this researcher and, last but not least, reflects her contribution in the area of interdisciplinary cooperation. The interconnection of psychological and interpreting education of the author inspired her towards the first experiments in the field of simultaneous interpreting.

Keywords

Ingrid Kurz, theory of interpreting, interdisciplinary research, cognitive psychology, quality of simultaneous interpreting, stress, the media, audiovisual interpreting, didactics.

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. INGRID KURZOVÁ	10
2.1 Biografie a stručný přehled výzkumu.....	10
2.2 Charakteristika <i>Vídeňské tlumočnické školy</i> a vývoj interdisciplinarity	12
3. INTERDISCIPLINÁRNÍ VÝZKUM.....	14
3.1 První neurofyzilogické experimenty	14
3.2 Výzkum mozkové aktivity.....	16
3.3 Novodobé experimenty.....	19
3.4 Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení	21
4. POJEM KVALITY TLUMOČNICKÉHO VÝKONU	26
4.1 Aplikace <i>teorie skoposu</i> na simultánní tlumočení	26
4.2 Hodnocení uživatelů versus hodnocení tlumočnicků	29
4.3 Osm kritérií po vzoru Bühlerové	31
4.4 Další činnost Ingrid Kurzové a experimentální výzkumy ostatních badatelů	35
5. PSYCHOLOGICKÝ STRES PŘI SIMULTÁNNÍM TLUMOČENÍ	39
5.1 Společná východiska	39
5.2 Historie výzkumu tématu zaměřená na činnost Ingrid Kurzové	41
5.3 Profesionálové versus začátečníci	44
5.4 Psychologické výzkumy osobnosti tlumočnicka.....	46
5.5 Využití metody STAI	49
6. INGRID KURZOVÁ O TLUMOČENÍ V MÉDIÍCH.....	52
6.1 Televizní tlumočení v Rakousku	52
6.2 Důvody obtížnosti mediálního tlumočení.....	53
6.3 Dva typy akcí a konkrétní příklady z praxe.....	55
6.4 Výzkum kvality	59
6.5 Výzkum stresu	59

7. EMPIRICKÝ VÝZKUM VLIVU TRÉNINKU NA TLUMOČENÍ A NĚKOLIK DOPORUČENÍ.....	61
7.1 Simultánní poslech a mluvení.....	61
7.2 Kritika předchozích výzkumů tréninku tlumočení	62
7.3 Vliv tréninku tlumočení na pozadí výzkumů v letech 1969 a 1990	63
7.4 Zjištění W. E. Lamberta ohledně dvojjazyčnosti a lingvistické dominance	65
7.5 Výzkum obtížnosti tlumočení nerodilého mluvčího	66
7.6 Didaktická doporučení.....	68
8. OHLAS NA DÍLO INGRID KURZOVÉ	72
9. ZÁVĚR.....	77
9. BIBLIOGRAFIE.....	82
9.1 Primární literatura.....	82
9.2 Sekundární literatura.....	87
9.3 Studentské práce	88
9.4 Internetové zdroje	88

1. ÚVOD

Cílem naší diplomové práce je formou deskriptivní teoretické studie rozebrat výzkum a dílo jedné z předních současných teoretiček a profesorek tlumočení, prof. Dr. Ingrid Kurzové. V práci budou zachyceny jednotlivé výzkumné fáze této badatelky, jejich hlavní teze a to, jak byly reflektovány v teoretických pracích dalších autorů. Během analýzy vývojových tendencí a názorových posunů se budeme opírat o několik dominantních linií výzkumu.

V úvodní části představíme osobnost Ingrid Kurzové a poskytneme čtenáři hlavní badatelská východiska a souhrnný přehled jejího výzkumu, který bude detailně rozpracován v pozdějších kapitolách této diplomové práce. V počátečních odstavcích taktéž podáme stručnou charakteristiku *Vídeňské tlumočnické školy*, do níž Kurzová teoreticky spadá, a poukážeme na ojedinělou kombinaci jejího psychologického a tlumočnického vzdělání, jež ji přimělo k prvním experimentům v oblasti neurologie. Následně se budeme věnovat jednotlivým autorčiným publikacím, jež sahají jak do historie, tak teorie tlumočení. Samotnou historií tlumočení se ovšem tato práce zabývat nebude, jelikož ji ve svém díle detailně popsali mnozí další teoretikové, a proto tuto část zaměření badatelky nepovažujeme z hlediska jejího přínosu pro vývoj teorie tlumočení za důležitou.

Nejprve krátce představíme počátky interdisciplinárního výzkumu v tlumočení a poskytneme popis a výsledky experimentů provedených Ingrid Kurzovou ze zájmu o kognitivní procesy a mozkové aktivity při simultánním tlumočení. Těžiště práce bude tkvět ve vnímání a hodnocení kvality simultánního tlumočení ze strany jednotlivých účastníků tohoto zprostředkovaného komunikačního aktu. Dále bude náležitě rozebrán vliv stresu na kvalitu simultánního tlumočení a výkon samotných tlumočnicků či studentů translatologie, jelikož tematika stresu představuje nedílnou součást jejich každodenního pracovního výkonu. S ním souvisejí průzkumy osobnosti, které Kurzová, inspirována předcházejícími studiemi, prováděla. Vzhledem k tomu, že je autorka známá také svým působením ve sféře médií a účastí v přímých televizních a rozhlasových přenosech, které s sebou dle jejích zkušeností opět nesou zvýšenou míru stresu, považujeme za vhodné se touto výzkumnou oblastí zabývat v nemenší míře. Další část bude věnována empirickému vlivu tréninku a dalším experimentům, jež badatelka s ohledem na přínos pro studenty i jejich vyučující provedla.

V závěru práce budou shrnuty výsledky této teoreticko-deskriptivní studie a reflektován ohlas ostatních teoretiků i praktiků na práci a výzkum této vídeňské profesorky. Za podstatnou část závěrečných zjištění se dá považovat přínos Ingrid Kurzové pro vývoj

teorie tlumočení, který bude s určitostí sahát za hranice této vědní disciplíny. Vzhledem k autorčině tlumočnickému a psychologickému vzdělání jsou její projekty mnohdy interdisciplinární, a proto bude tlumočnický výzkum zasazen do kontextu nových směrů v psychologii a zájmu psychologů o kognitivní procesy probíhající při simultánním tlumočení. V závěrečných částech svých článků a publikací profesorka uvádí několik rad a doporučení pro studenty tlumočení, jež budou zohledněny v posledních odstavcích naší diplomové práce.

Kromě pedagogicko-teoretických publikací, studií, článků a konferenčních příspěvků publikovaných Ingrid Kurzovou využijeme pro účely této diplomové práce také internetové zdroje, z nichž se dá čerpat zejména v oblasti biografického popisu této rakouské badatelky. Videozáznamy na internetu dostupné dávají možnost nahlédnout na život a dílo Ingrid Kurzové v širších souvislostech a leccos lépe pochopit – autorka se totiž v dostupných rozhovorech neomezuje pouze na shrnutí obsahu svých publikací, ale propojuje je s životními událostmi a obohacuje o (pro ni typický) osobní nadhled.¹

Vzhledem k tomu, že v České republice doposud nebyla napsána práce většího rozsahu věnující se pouze osobě Ingrid Kurzové, domníváme se, že by vyhodnocené informace mohly otevřít prostor pro další okruhy zkoumání, které vyplynou z teoretického zmapování problému či empirického zpracovávání materiálu. Kurzová svá díla publikuje v anglickém a německém jazyce, které ne každý zájemce o danou problematiku ovládá, a proto by se tato diplomová práce mohla stát přínosnou pro širší okruh čtenářů sahajících do řad odborníků i laiků zajímajících se o komplexní pohled na výzkum této autorky.

¹ Například rozhovor s Anthonym Pymem dostupný z https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4.

2. INGRID KURZOVÁ

2.1 Biografie a stručný přehled výzkumu

Ingrid Kurzová (*1944) vystudovala psychologii a tlumočnictví/překladatelství na Vídeňské univerzitě, a protože v době jejího studia ještě nebylo možné absolvovat doktorandské studium v oboru tlumočnictví, disertační práci s názvem *Vliv cvičení a soustředěnosti na simultánní mluvení a poslech* (v originále *Der Einfluss der Übung und Konzentration auf simultanes Sprechen und Hören*²; 1969) napsala na katedře psychologie. Oblast tlumočení autorce dala příležitost propojit její různorodé zájmy. Jako konferenční tlumočnice začala působit roku 1965 a v roce 1968, kdy se jí naskytla možnost tlumočit události týkající se voleb amerického prezidenta Richarda Nixona, se stala tlumočnicí přímého vysílání rakouského rozhlasu ORF. Do širšího povědomí se dostala roku 1969, kdy tlumočila průběh a okolnosti vesmírného letu NASA – Apollo 11 na Měsíc, což jí mimo jiné přineslo přívlastek „Mrs. Apollo“ či „Mondfrau“ („Měsíční žena“). Od roku 1976 působí na Institutu tlumočnictví a překladatelství a Institutu psychologie při Vídeňské univerzitě. Habilitovala v roce 1992 a od roku 1998 je přední profesorkou Centra translologie na Vídeňské univerzitě.

Ingrid Kurzová svým dílem zosobňuje interdisciplinaritu v teorii tlumočení: kromě toho, že se zabývá konferenčním tlumočením, tlumočením ve sdělovacích prostředcích (viz výše) i historií tlumočení (viz níže), jí její psychologické vzdělání umožňuje se ve svých publikacích věnovat také kognitivně-psychologickým aspektům tlumočení. Je členkou výzkumné komise Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků AIIC a rakouského sdružení tlumočnicků Universitas. Její interdisciplinaritu podporuje fakt, že je spolu s Evou Fürthauerovou, Elisabeth Schwarzovou a Birgit Strolzovou činná v oblasti konferenčního poradenství a tlumočnických služeb ve Vídni, vede tlumočnické semináře a diplomové práce na Vídeňské univerzitě a hostuje a přednáší na dalších evropských univerzitách.³

Činnosti Ingrid Kurzové na poli tlumočnicko-psychologickém ovlivnilo její vzdělání v obou těchto oborech. Už v disertační práci, již na katedře psychologie napsala ještě pod svým dívčím jménem Pinterová, se zabývá vlivem cvičení na schopnosti souběžného poslechu a mluvení. Jako výzkumný vzorek jí posloužili jak začínající a pokročilí studenti

² Vzhledem k tomu, že žádný z článků ani souhrnných publikací Ingrid Kurzové nevyšel v češtině, všechny české názvy použité v této práci jsou našimi vlastními překlady, a budou-li uvedeny v poznámce pod čarou, budou zakončeny závorkou s našimi iniciálami.

³ Viz <http://uepo.de/2011/07/19/prof-dr-ingrid-kurz-mrs-apollo-uber-das-tv-dolmetschen/> [cit. 10. 8. 2016]

tlumočení, tak profesionální tlumočníci i netlumočníci. Tímto výzkumem se jí podařilo zjistit, že se jedná o dovednost, která je na základě intenzivního tréninku relativně snadno uchopitelná, a dokázala, že již během krátké doby může dojít k výraznému zlepšení. Psychologické vzdělání také významně ovlivnilo její rozhodnutí vstoupit do výzkumné komunity – teorie výzkumníků totiž nepovažovala za důvěryhodné a dostatečně empiricky podložené, neboť velká část z nich neměla zkušenosti s praktickou tlumočnickou činností. Další oblastí, již se Ingrid Kurzová zabývá a která také spadá do psychologického oboru, jsou její teorie ohledně metody zvané *shadowing* (tzv. stínování, tedy opakování přesného znění toho, co řečník říká), kterou na rozdíl od mnohých kolegů považuje za účinnou a vhodnou zejména v počáteční fázi tlumočnického výcviku, kdy je potřeba umět co nejvěrněji převést projev rodilého mluvčího.⁴ Na základě realizace výzkumu mozkové aktivity metodou EEG, kterou zkoumala zapojení jednotlivých oblastí mozkové kůry, autorka dospěla k výsledku, že za verbální úkony je zodpovědná levá hemisféra mozku, zatímco neverbální činnost je rozložena mezi pravou a levou hemisférou. Při tlumočení do cizího jazyka (tzv. *retour*) se podíl aktivity pravé hemisféry zvyšuje, což reflektuje zvýšené mentální úsilí.⁵

Co se týče zájmu Ingrid Kurzové o oblast historie tlumočení, potvrzuje ho hned několik prací (např. o tom, jak tlumočení využívali staří Římané) nebo její pracovní cesty do Egypta. V roce 1985 také vedla rozhovory s tlumočníci Norimberských procesů Marií-France Skunckovou. Za svůj přínos tlumočnickému oboru a jeho historii převzala Ingrid Kurzová 20. března 2012 Cenu Danici Seleskovitchové, která badatelku ke studiu historie tlumočnické disciplíny přivedla. Zjevná inspirace Danicou Seleskovitchovou a odkazy na její myšlenky jsou patrné v celém díle Ingrid Kurzové (jak ostatně zmiňujeme hned v několika kapitolách naší diplomové práce). Je proto logické, že ve své děkovné řeči vyjádřila obrovskou radost z jejího obdržení, mj. také proto, že toto ocenění ve svém oboru považuje za obdobné Pulitzerově či Nobelově ceně, které jsou udělovány v jiných oblastech. Ačkoliv se tato práce historií tlumočení v podání Ingrid Kurzové nezabývá, je možné i z tohoto děkovného projevu usuzovat, že pro autorku je historické téma stěžejní. Na příkladu z jednotlivých etap z dávné i nedávné historie dokazuje, že tlumočníci byli v různorodých situacích přítomni už od počátku civilizace – ať už na summitech, mírových jednáních, či obchodních cestách – čímž se snaží u badatelů vzbudit o tuto nedostatečně probádanou oblast tlumočení zájem.⁶

⁴ Viz https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4 [cit. 10. 8. 2016]

⁵ ČENKOVÁ, Ivana. *Teorie a didaktika tlumočení I*. Praha FF UK: Desktop Publishing, 2001, s. 52.

⁶ Viz http://www.prix-danica-seleskovitch.org/Discours_Kurz_10mars12.pdf [cit. 10. 8. 2016]

Závěrem této kapitoly shrneme několik osobních postřehů a doporučení Ingrid Kurzové, týkajících se oblastí jejího bádání. Předně si Kurzová cení právě toho, jak široké může pojetí její profese být – tedy možnosti proniknout v rámci ní také do dalších oborů. Jak s nadsázkou sobě vlastní poznamenává, při takovém profesním „záběru“ by bylo třeba, aby den měl 36 hodin, nicméně i přesto lze najít kompromis a časově propojit všechny pracovní a zájmové aktivity, jichž má Ingrid Kurzová dostatek. V otázce současného výzkumu by mladým badatelům ze svých vlastních zkušeností doporučila zkoumat především oblast, o kterou se sami zajímají, přičemž přínosné by podle ní bylo věnovat se kognitivním procesům, jež nepovažuje za dostatečně probádané, kvalitě, kterou se mimo jiné zaobírá univerzita v Granadě ve spolupráci s Vídeňskou univerzitou, a dále pak historii profesních asociací. V neposlední řadě zmiňuje situaci v padesátých letech 20. století, kdy byl v tlumočnických službách zaměstnán zlomek z počtu osob, které nyní na denní bázi aktivně tlumočí pro Evropskou komisi a další instituce. Autorka poukazuje na vhodnost tlumočnické zkušenosti, jelikož výzkumníci, kteří byli pouze teoretiky, museli být mnohdy v dotazování usměrňováni kolegy, kteří patřičnou tlumočnickou zkušenost měli.⁷

2.2 Charakteristika *Vídeňské tlumočnické školy* a vývoj interdisciplinarity

Ačkoliv se v souvislosti s vídeňskými badateli objevuje souhrnný název *Vídeňská tlumočnická škola*, nedá se hovořit o výzkumnících postupujících na základě stejných pravidel a východisek. Sama Ingrid Kurzová je největší odpůrkyní tohoto termínu a pojem, jenž je obdobný označení francouzské skupiny okolo Danici Seleskovitchové a její pařížské *teorie smyslu*, považuje v rakouském prostředí za zcela nevhodný. Franz Pöchlhammer se proti tomuto označení vymezoval již v roce 1995, kdy poukazoval na nedostačující akademickou vybavenost Vídeňské univerzity, na jejíž půdě se počátkem 90. let nevydával žádný odborný časopis a práce většího rozsahu na téma tlumočení byly naprostou výjimkou. Reálně se tedy jedná o dva až tři tlumočníky, z nichž každý pojímá odlišný přístup.

Ačkoliv se však jejich praktický výzkum na základě rozdílné specializace nebo různého stupně dosaženého vzdělání liší, pro všechny platí, že jsou zároveň teoretiky, praktiky, výzkumníky i pedagogy. Kombinace jejich profesních rolí vede všechny z nich k mapování didaktických problémů v tlumočnictví a v určité míře i k provádění interdisciplinárních pokusů, které nabyly významu na počátku 70. let minulého století.

⁷ Viz https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4 [cit. 10. 8. 2016]

V 90. letech se začala situace na Vídeňské univerzitě měnit, v současnosti na ní působí větší množství odborných pracovníků a probíhají rozsáhlé tlumočnické projekty.

První psychologické pokusy v oblasti tlumočení ale spadají do 60. let 20. století, kdy je začali praktikovat experimentální psychologové jako například Henri Barik a David Gerver. Týkaly se kapacity zpracování informace, fázového posunu, rychlosti řeči, segmentace výchozího sdělení nebo tematiky rozdělení pozornosti.⁸ Kurzová se z této průkopnické skupiny poněkud vymanila, jelikož nebyla pouze psycholožkou zkoumající oblast tlumočení, ale zejména konferenční tlumočnicí, která dosáhla na stejné úrovni ještě psychologického vzdělání. Její experimenty tudíž netrpěli nedostatkem znalosti základních principů tlumočení a z metodologického hlediska si autorka kladla hypotézy, které jakožto psycholožka experimentálně ověřovala. Do výzkumné oblasti navíc přinesla poznatky z pozorování profesionálních tlumočnicků, jejichž výkon srovnávala s výkonem studentů či tlumočnicků-začátečnicků, a to na základě využití autentických materiálů.⁹

Vzhledem k tomu, že od počátku 70. let oblíbenost interdisciplinárního výzkumu nadále rostla a na důležitosti začala nabývat kognitivní psychologie, autorka měla ideální zázemí pro zkoumání a detailní analýzu jí vybraných aspektů. Docházelo ke členění tradičních disciplín na úzce specializované obory, a tak vznikla například neuropsychologie jako samostatný vědní obor, který ovšem i nadále do vysoké míry spolupracoval s neurologií. V říjnu roku 1977 proběhlo v Benátkách první interdisciplinární fórum – sympozium jazyků, tlumočení a komunikace, čímž započala éra výměny výsledků výzkumů mezi lingvisty, tlumočníky, překladateli, antropology a sociology. Zpočátku se objevovaly jazykové překážky a komplikace vyplývající z odlišných kultur a očekávání, ale situace se výrazně zlepšovala. Psycholingvistika se navíc začala postupem času měnit v disciplínu, která se stávala pro tlumočnický obor stále atraktivnější, a po mezinárodní konferenci v Terstu v roce 1986 byly jako samostatné disciplíny stanoveny i znaková řeč a soudní tlumočení.¹⁰ Tlumočníci následně začali po dokončení studia působit na akademické půdě a věnovali se prvním výzkumům, jejichž zaměření určovaly jejich vlastní zájmy.¹¹ V případě Kurzové se jednalo o tematiku kvality tlumočnického výkonu, otázku stresu, rozbor tlumočnických strategií či hodnocení pracovních podmínek.

⁸ ČEŇKOVÁ, „*Teorie a didaktika tlumočení*“, 19.

⁹ Ibid.

¹⁰ PÖCHHACKER, Franz. *Introducing Interpreting Studies*. London/New York: Routledge, 2004, s. 45.

¹¹ KURZ, Ingrid. Interdisciplinary Research – Difficulties and Benefits. In: *Interpreting Research. Special Issue of Target 7:1*, 1995, s. 179.

3. INTERDISCIPLINÁRNÍ VÝZKUM

Ve své souhrnné knize *Simultánní tlumočení jako téma interdisciplinárního výzkumu* (v originále *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*; 1996) se Ingrid Kurzová věnuje historii simultánního tlumočení, kvalitě tlumočnického výkonu, poznatkům z kognitivní psychologie aplikovatelným na simultánní tlumočení, empirickému výzkumu vlivu cvičení, osobnosti tlumočnicka a výsledkům neurofyziologického výzkumu. V souvislosti se všemi těmito širšími oblastmi, které jsou pochopitelně dále členěny na ucelené kapitoly, se ve velké míře zabývá historií jednotlivých témat a chronologicky k nim přiřazuje hlavní badatele, kteří jej rozvíjeli. Je nutno uvést, že ve všech případech se k popisu a výsledkům vlastního výzkumu dostává až poté, co přiblíží publikační a výzkumnou činnost svých kolegů či předchůdců a mnohé výzkumy iniciuje právě na základě předchozích tezí a hypotéz. Pro větší přehlednost bude na základě jejího díla stejně strukturovaná i tato práce. Důvody tohoto postupu, patrného ve všech jejích článcích vyjma oblasti mediálního tlumočení, budou odhalovány v průběhu práce.

3.1 První neurofyziologické experimenty

V této kapitole popíšeme historický vývoj výzkumů zabývajících se rozložením mozkových činností, jenž má za úkol nastínit pozadí prvního experimentu Ingrid Kurzové. Reflektuje informace, které se k badatelce dostaly ještě předtím, než se rozhodla pro vlastní experiment v oblasti neurologie.

Už více než století je známo, že funkce hemisfér se navzdory jejich morfologické podobnosti liší. Jedny z prvních pokusů ukázaly, že ztráta řeči souvisí s poškozením levé hemisféry. Hypotéza spočívala v tom, že obecně je za porozumění, zpracování a produkci řeči odpovědná právě levá hemisféra. Od počátku 90. let ale víme, že lidský mozek je složen ze dvou rovnocenných doplňujících se hemisfér, z nichž každá je v některých kognitivních procesech nadřazená té druhé. Po narození mají obě hemisféry možnost rozvíjet jazykový potenciál, ale levá hemisféra je v tomto ohledu aktivnější a vyvíjí se rychleji.

V současné době existují metody výzkumu, které umožňují hemisféry pozorovat odděleně a přinést tak poznatky týkající se organizace mozkových procesů. Často diskutovaným faktorem je pohlaví, protože bylo zjištěno, že se odlišně vyvíjí jazykové schopnosti chlapců a dívek. Dívky se učí číst rychleji a obecně se v době jejich vývinu

nevyskytuje tolik poruch, chlapci mají naopak vyvinutější prostorové vnímání a vizuální myšlení. Zásadní otázkou se v době profesionalizace tlumočnické disciplíny stala struktura a rozdělení mozkových činností u bilingvních osob. Neurolingvisté a psycholingvisté se zabývají tím, jestli ve zpracování druhého jazyka hraje úlohu i pravá hemisféra, a pokud ano, tak do jaké míry. Existují dva způsoby zkoumání: zaprvé se jedná o pozorování osob, které mají poškozený mozek, zadruhé o experimentální výzkum zdravých jedinců. Otázka, kterou si Ingrid Kurzová v této souvislosti vzhledem k četným výzkumům pokládá, zní, jaká hemisféra při zpracování jazyka dominuje, ovládáme-li více jazyků. V následujících odstavcích chronologicky zmíníme některé z těchto výzkumů, jež Ingrid Kurzovou ovlivnily, a jejich výsledky popíšeme.

Bylo dokázáno, že levá hemisféra je více zatížená jak u dětí, tak u dospělých, a to během zpracování prvního i druhého jazyka. Některé studie naopak tvrdí, že je u obou jazyků struktura asymetrická. Podle Martina L. Alberta a Loraine K. Oblerové se bilingvní osoby při učení druhého jazyka více opírají o pravou hemisféru, ale míra, do jaké je využívána, závisí na věku, ve kterém si druhý jazyk osvojují. Harvey Sussman naopak tvrdí, že struktura zatížení je symetrická jak u jednojazyčných, tak dvojjazyčných osob. Svou hypotézu se snažil dokázat na probandech, kteří měli angličtinu jako první jazyk, druhý jazyk, anebo se oba jazyky učili současně. Výsledky výzkumu se lišily od předchozích studií: ti, kteří se oba jazyky naučili před šestým rokem života, využívají silněji levou hemisféru, a u těch, kteří si druhý jazyk osvojovali později, dominuje v případě zpracovávání prvního jazyka levá hemisféra a v případě druhého jazyka je zatížení symetricky rozdělené. Obecně však platí, že pravá hemisféra hraje u dvojjazyčných osob větší roli.

Dalšími výzkumníky této oblasti jsou Franco Fabbro a Laura Granová, kteří se na univerzitě v Terstu zabývali výzkumem zatížení hemisfér u bilingvních osob, a to metodou dichotického poslechu. Zkoumali tři skupiny praváků: tlumočnice v prvním ročníku, tlumočnice ve čtvrtém ročníku a studentky medicíny. Do sluchátek jim pouštěli anglická a italská čísla. Obvykle mělo větší úlohu pravé ucho, které je spojeno s levou hemisférou. Výjimkou byly pouze studentky ve čtvrtém ročníku, které více využívaly levé ucho. Na základě toho vědci usoudili, že během intenzivního tréninku stále více roste úloha pravé hemisféry, což potvrzuje zjištění Sussmana: „*If one considers the highly demanding task of*

*simultaneous interpreting, it emerges that a bilateral cerebral representation of language enhances the efficiency and, possibly, the resistance to fatigue in professional interpreters.*¹²

Výzkumem, který Ingrid Kurzové poskytl finální podnět k samostatnému bádání, byla práce Sylvie Lambertové a Brigitte Kraushaarové z univerzity v Otavě, které prováděly pokusy pomocí *shadowingu* (jenž je podle Kurzové účinný a vhodný zejména v počátečních fázích tlumočnického výcviku), a to na příkladě studentů hovořících anglicky a francouzsky. Bez ohledu na to, jaký jazyk považovali za mateřský, se všichni studenti při tlumočení do druhého jazyka dopouštěli více chyb. Byli rozděleni na dvě poloviny: první skupinu tvořili studenti, již se od narození učili oběma jazykům zároveň, druhou pak ti, kteří si další jazyk osvojovali později (Kurzová v případě tohoto označení ponechává anglické výrazy „*early bilinguals*“ a „*late bilinguals*“).¹³ Podstatným zjištěním vyplývajícím z tohoto experimentu bylo, že probandi, kteří se jazyky učili s větším časovým odstupem, chybovali v prvním jazyce podstatně méně a ve druhém jazyce naopak více než ti, kteří se oběma jazykům učili v útlém dětství současně. Také u nich bylo při zpracovávání druhého jazyka zřetelnější zatížení levé hemisféry, zatímco u první skupiny se žádná taková preference nevyskytovala.

V návaznosti na tento experiment bylo testováno 21 osob – tlumočnicků-začátečníků a tlumočnicků-profesionálů, jejichž mateřským jazykem byla buď angličtina, nebo francouzština. Tlumočili vždy do mateřštiny, a to ve třech fázích: nejprve jim byl projev pouštěn do obou sluchátek zároveň, poté do pravého a levého sluchátka odděleně. Při poslechu přes levé ucho se v jejich projevu objevilo méně chyb, což Lambertovou překvapilo. Výsledek podle ní mohl na jednu stranu znamenat, že prostřednictvím pravého ucha tlumočnick kontroluje svůj výstup, ale na druhou stranu mohl také vypovídat o dominanci pravé hemisféry a prokazovat, že dvojjazyčné osoby ji skutečně využívají více. A právě na základě této otázky, na niž se jako odpověď nabízely dvě alternativy, s výzkumem začala i Kurzová.¹⁴

3.2 Výzkum mozkové aktivity

Publikační činnost Ingrid Kurzové významně zasahuje do oblasti neurologického výzkumu, který probíhá prostřednictvím moderních zobrazovacích metod. Spolu s Helmutem Petschem

¹² KURZ, Ingrid. *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*. Wien: WUV-Universitätsverlag, 1996, s. 168.

Uvážíme-li, jak je simultánní tlumočení náročné, napadne nás, že bilaterální mozková reprezentace jazyka zvyšuje výkonnost a dost možná také odolnost vůči únavě. (Překlad M. Š.)

¹³ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 169.

¹⁴ *Ibid*, 156-170.

z Ústavu neurofyziologie Vídeňské univerzity, jenž projevoval velký zájem o jazyky a měl zkušenosti ze srovnávání mozkové aktivity hudebníků a nehudebníků, prováděla zajímavý výzkum, a to za pomoci elektroencefalografie (EEG), diagnostické metody Hanse Bergera používané k záznamu časové změny elektrického potenciálu způsobeného mozkovou aktivitou. Metoda, jejíž aplikace se po nástupu počítačové technologie těšila stále větší oblibě, mohla monitorovat aktivitu mozku při provádění složitějších kognitivních úkonů až po dobu několika hodin. Poté, co autorka překládala studii psychofyziologického stresu členů orchestru, si uvědomila, že faktory umocňující nervozitu, jako například nutnost soustředění, možnost chyby nebo přehmatu a kritika ze strany kolegů i publika, mohou být kromě hudebníků s určitostí aplikovány i na konferenční tlumočníky. Kurzové se dostalo od Ústavu neurofyziologie značné podpory expertů a techniků a taktéž jí bylo umožněno používat nejmodernější a nejdokonalejší dostupné vybavení. Prof. Petsche navrhoval užší výběr konkrétních cílů a experiment měl odpovědět na tři otázky:

- 1) Jaký je rozdíl mezi EEG záznamem simultánního tlumočení a záznamem klidového stavu?
- 2) Liší se nějak záznam simultánního tlumočení od záznamu jiné psychicky náročné činnosti (například složitých kognitivních úkolů, jako jsou početní úkony)?
- 3) Jaký je rozdíl v nervové činnosti probíhající při simultánním tlumočení v jednotlivých směrech (z cizího do mateřského jazyka a obráceně, tedy tzv. *retour*)?

Tohoto experimentu se zúčastnili čtyři konferenční tlumočníci (jeden muž a tři ženy), kteří měli splnit několik konkrétních úkolů: oboustranné simultánní tlumočení mezi anglickým a německým jazykem, trvající v každém směru čtyři minuty, *shadowing* v případě obou jazyků a provádění početního úkonu a poslech Mozartovy hudby, z nichž oba úkoly trvaly vždy jednu minutu. Jako zkušební texty byly vybrány podklady z kongresu na téma *Evropa 1992*.

Zajímavost celého experimentu spočívala v tom, že se výzkum po celou dobu týkal vnitřní řeči a probandi měli po celou dobu zavřené oči. Účastníci studie úmyslně slova nevyslovovali, aby signál nebyl rušen pohyby artikulujících úst. Badatele by mohla napadnout otázka, do jaké míry mohly být výsledky tohoto experimentu ovlivněny právě tím, že tlumočníci *de facto* netlumočili, a někteří kritici také poukazují na nepřirozenost celé situace. Již při první představě celého popisovaného procesu se nabízí otázka, zdali by se mohlo reálné tlumočení z hlediska kognitivních procesů lišit. Zdá se pravděpodobné, že při pouhé

myšlenke na vyslovené nemůžeme pociťovat takový stres a napětí jako v situaci reálného tlumočení, a následně tak může být naše soustředěnost podstatně slabší.

Kurzová a Petsche zjistili, že i přes individuální rozdíly v mentálních procesech existují charakteristické vzory, které podtrhují různé kognitivní aktivity. To, za jakou mozkovou aktivitu je zodpovědná která část mozku, zjišťovali na základě určování koherence mezi jednotlivými mozkovými oblastmi. Koherence je parametr, který označuje stupeň podobnosti mezi dvěma signály, a tento vztah se dá dále interpretovat jako stupeň vzájemného působení mezi mozkovými hemisférami. Hodnota může být buď 0 (mezi signály neexistuje žádná vazba), nebo 1 (signály jsou identické).¹⁵ Takzvané pravděpodobnostní mapy zobrazují stupeň pravděpodobnosti vazeb mezi konkrétními oblastmi a během určitých kognitivních úkolů.¹⁶

Co se týče výsledku tohoto pokusu, je nutné zdůraznit, že v případě čistě jazykových úkolů je hlavní část úsilí soustředěna v levé spánkové oblasti. Spánková oblast pravé hemisféry mozku pak hraje důležitou úlohu v mentálním úsilí převodu jazykového materiálu z mateřského do cizího jazyka, která je ještě podstatnější v případě tlumočnicků-praváků. Ačkoliv je zatížení levé hemisféry stále silnější, experiment potvrdil platnost hypotéz Sussmana, Fabbra i Granové, tedy že obě hemisféry hrají v jazykových úkonech roli. Byly zjištěny jak rozdíly v mentálním úsilí v klidovém stavu a při tlumočení, tak v případě srovnání konkrétních jazyků. V neposlední řadě se lišilo verbální myšlení (simultánní tlumočení a *shadowing*) od neverbálních úkonů. Závěrem můžeme říci, že hodnota výsledků je ještě podpořena tím, že se popisovaný experiment po měsíci opakoval, nepřinesl žádné protichůdné informace a předešlé závěry naopak plně potvrdil.

O průběhu a výsledcích uvedeného pokusu badatelka kromě své souborné knihy pojednává také ve starších článcích s názvy *Pohled do „černé skřínky“ – pravděpodobnostní mapování simultánního tlumočení během vnitřní řeči* (v originále *A Look into the „Black Box“ – EEG Probability Mapping during Mental Simultaneous Interpreting*; 1994) a *Sledování aktivity mozku – explanatorní studie změn EEG při simultánním tlumočení* (v originále *Watching the Brain at Work – An Exploratory Study of EEG Changes during Simultaneous Interpreting*; 1995), jež se jak formou, tak obsahem podobají. Přínos tohoto experimentu Kurzová spatřuje právě v interdisciplinaritě, která je patrná například již z toho,

¹⁵ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 171.

¹⁶ KURZ, Ingrid. *Watching the Brain at Work – An Exploratory Study of EEG Changes during Simultaneous Interpreting (SI)*. In: *The Interpreters' Newsletter* 6, 1995, s. 6.

že tento výzkum prof. Petsche rozšířil na oblast bilingvních tlumočnicků a leváků. Sama zdůrazňuje především to, že bez svého psychologického vzdělání a ochoty ze strany Ústavu neurologie Vídeňské univerzity by nikdy obdobný pokus nemohla uskutečnit. Experimenty tohoto typu nejen otvírají nové, nezodpovězené otázky ohledně kognitivních procesů probíhajících v lidském mozku, ale též sbližují tlumočnickou a neurologickou komunitu a poukazují na důležitost použití počítačem podporovaných neurofyzilogických metod.¹⁷ Výzkum na základě metody *EEG* sice nemusí být považován za přínosný pro didaktiku, jelikož zkoumá tiché tlumočení a neodvozuje tedy praktické výsledky, ale plně ukazuje, z kolika perspektiv se dá na komplexní tlumočnickou disciplínu nahlížet.¹⁸

3.3 Novodobé experimenty

Výzkum v oblasti tlumočení a kognitivních věd propojili už ve druhé polovině 20. století Robin Setton a Barbara Moser-Mercerová, přesto lze na základě výše popsaných skutečností tvrdit, že je tlumočnicko-psychologická práce Ingrid Kurzové do jisté míry průkopnická a inspiruje současné mladé výzkumníky působící v akademické sféře evropských univerzit.

Co se týče novodobých projektů, je namístě uvést jméno Alexise Hervais-Adelmana, v jehož práci je možné pozorovat jisté podobné aspekty s prací Ingrid Kurzové. Hervais-Adelman je experimentální psycholog se vzděláním z Cambridžské univerzity, který se zaměřuje na vícejazyčnou jazykovou kontrolu, nervové mechanismy simultánního tlumočení a rozvoj odborných znalostí v této disciplíně. Stejně jako Ingrid Kurzová je i Alexis Hervais-Adelman vysokoškolským učitelem, působí na univerzitách ve švýcarské Ženevě a v holandském Nijmegenu a poznatky ze svého výzkumu se snaží aplikovat na trénink tlumočení za cílem jeho zlepšení. Také on se věnuje výzkumům mozkové struktury tlumočnicků, jež popíšeme v následujících odstavcích.

Simultánní tlumočení vyžaduje souběžné řízení porozumění, produkce a zároveň i kontroly přesnosti vyjádření, a to z hlediska fonetického, sémantického, syntaktického i prozodického.¹⁹ Tlumočníci musí nejen perfektně zvládat oba jazyky, ale také exekutivní procesy, které určují relevantní strategie. Na základě magnetické rezonance Alexis Hervais-

¹⁷ KURZ, "Interdisciplinary Research", 179.

¹⁸ PÖCHHACKER, Franz. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1994, s. 14.

¹⁹ Viz <http://www.libc-leiden.nl/events/colloquia/item/149-alexis-hervais-adelman-centre-medical-universitaire-geneve> [cit. 10. 8. 2016]

Adelman zjistil, že mozkové struktury, které jsou aktivní při simultánním tlumočení, se nevztahují pouze na řeč, ale na celou škálu výkonných funkcí. Ať už hovoříme jedním jazykem, nebo převádíme materiál z jednoho jazyka do druhého, jsou aktivovány sítě inhibice, výběru strategií a kontroly pozornosti.²⁰ Důležitým tématem jeho výzkumu jsou proto kognitivní mechanismy, díky kterým tlumočnick dokáže projevu porozumět i v akusticky obtížných podmínkách a které zamezují tomu, aby jej při poslechu projevu rušila jeho vlastní řeč.²¹

Spolu s Barbarou Moser-Mercerovou, Christophem M. Michaellem a Narly Golestaniovou na univerzitě v Ženevě zkoumal nervový základ vícejazyčné jazykové kontroly, a to na skupině 52 osob ovládajících více jazyků. Pomocí magnetické rezonance skupina porovnávala mozkové reakce při simultánním tlumočení a *shadowingu*, čímž sledovala vzájemné vztahy řízení souběžnosti během poslechu, opakování frází a samotného simultánního tlumočení. K provedení pokusu posloužili studenti, kteří v simultánním tlumočení neměli velké zkušenosti. Smysl celého experimentu tkvěl ve zkoumání jejich vnímání souběžnosti poslechu a artikulace i dělení pozornosti mezi jazyky a verbální pracovní paměť. Vědci zjistili, že do aktivních oblastí podílejících se na vnímání a produkci řeči patří i *nucleus caudatus* (ocasaté jádro²²), který je zodpovědný za výběr strategie a lexikálně-sémantické procesy, a *putamen* (bazální jádro mozku²³), který kontroluje jazykový výstup a zodpovídá za správnou artikulaci řeči.²⁴

I když v současné době neurolingvistický přístup k tlumočnickému výzkumu ustupuje z centra pozornosti, Kurzová další experimenty doporučuje. Zdůrazňuje však, že by měly probíhat v co nejtěsnější spolupráci s neurology, jejichž odborný posudek by zaručil, že výsledky nebudou ovlivněny nehomogenním vzorkem vybraných osob nebo špatnou interpretací snímků ze zobrazovacích metod.

²⁰ Viz <https://sites.google.com/site/alexishervaisadelman> [cit. 10. 8. 2016]

²¹ Viz

<http://virtualinstitute.fti.unige.ch/home/index.php?module=clip&type=user&func=display&tid=6&pid=46&urltit le=hervais-adelman> [cit. 10. 8. 2016]

²² Viz http://www.wikiskripta.eu/index.php/Bazální_ganglia [cit. 10. 8. 2016]

²³ Viz <http://www.mpi.nl/people/hervais-adelman-alexis/publications> [cit. 10. 8. 2016]

Latinské výrazy jsou v naší psychologické terminologii ustálené, české ekvivalenty se používají jen zřídka.

3.4 Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení

Protože kognitivní psychologie experimentálně zkoumá struktury a procesy odehrávající se v mozku, není překvapivé, že vědcům nabízí rozsáhlé možnosti provádět výzkumy, jejichž výsledky budou s určitostí aplikovatelné na simultánní tlumočení. K jejímu vývoji pochopitelně významně přispěl rozvoj informačních technologií, které průběh experimentů popisovaných v této práci výrazně umožnily. Ingrid Kurzová zastává názor, že procesy, které probíhají při běžné komunikaci, jsou totožné s procesy probíhajícími při simultánním tlumočení. Jak vnímání a soustředěnost, tak paměť a znalosti s procesem simultánního tlumočení ve velké míře souvisejí. Kognitivní procesy se dají označit jako procesy porozumění, produkce jazykových prvků a zpracování informací, které v průběhu života přijímáme.

Kurzová identifikuje tři základní složky systému lidského zpracování informací. Jsou jimi znalostní báze, rozpoznávání vzorů a aktivovaná paměť. Do první složky zařazuje deklarativní vědomosti – znalosti věcí a faktů, které lze popsat slovy – a procedurální vědomosti, které spíše než ve verbálním popisu spočívají v postupu provádění určitých činností. Naše dovednosti nejsou vrozené, nýbrž nabyté v průběhu života. V době dospívání sice čteme a píšeme automaticky, ale i tyto činnosti nám byly nejprve neznámé. Mezi složitější činnosti, které vyžadují odbornou znalost a výcvik, patří právě tlumočení. Pro všechny dovednosti platí, že se člověku časem zautomatizují, a právě tato fáze automatizace je z hlediska kognitivní psychologie rozdělena na tři fáze: kognitivní, asociační a autonomní.

- 1) V *kognitivní fázi* si osvojujeme deklarativní vědomosti – jednotlivé kroky a pravidla, jimiž se musíme řídit. V tomto okamžiku si je ještě vybavujeme odděleně, strukturovaně a ve správném pořadí. Jako studenti tlumočení se například musíme naučit manipulovat s mikrofonom a jiným technickým zařízením, a až ve chvíli, kdy tyto úkony bezpečně ovládáme, se můžeme hned zpočátku soustředit na samotný obsah projevu řečníka a zabývat se faktory jako rychlost nebo plynulost projevu.
- 2) V *asociační fázi* se výše popsané vědomosti přeměňují na vědomosti procedurální. Jednotlivé kroky činnosti si již nevybavujeme systematicky a odděleně, umíme se vyhnout chybám, proces se postupně automatizuje a my se v této fázi poprvé plně soustředíme na poslech. Tato fáze však stále předchází fázi autonomní.

- 3) Během *autonomní fáze* se náš projev stává rychlým a plynulým.²⁵ Kromě schopnosti tlumočit bychom se měli umět vypořádat s rušivými faktory jako cizí přízvuk nerodilého mluvčího nebo neuspořádaný projev neprofesionálního řečníka. Jako zajímavost Kurzová uvádí, že v této fázi již nejsme schopni retrospektivně vyjmenovat dílčí kroky, které k plnému osvojení naší činnosti vedly.²⁶

Výše popsané změny tedy vedou ke zvýšení rychlosti a plynulosti tlumočení a zároveň ke snížení vědomé kontroly probíhajících procesů. V počátečních fázích studia tlumočení je vědomá kontrola nevyhnutelná, neboť souvisí s volbou a realizací vhodných strategií a stejně tak s vytvářením širších úseků informací, které jsou následně uloženy v paměti. Čím více se činnost tlumočnicka-začátečníka automatizuje, tím více se celková kapacita a s ní i kognitivní zátěž uvolní. Tím se přibližujeme k tematické Gilové *modelu úsilí*, jenž bude podrobněji popsán v rámci kapitoly o vlivu tréninku na zlepšení tlumočnických dovedností. Další termíny z kognitivní psychologie, které autorka zmiňuje a následně aplikuje na stěžejní oblast své činnosti, tedy simultánní tlumočení, jsou dvě kategorie procedurálních vědomostí: algoritmy a heuristiky.

- 1) *Algoritmy* jsou postupy jednání, které při správném provedení vedou ke správnému výsledku. Jako příklad Kurzová uvádí vázání tkaničky, jež sestává z jednotlivých kroků, které jsme se jako děti učili systematicky po sobě. V tlumočení se dají za algoritmy považovat opakované fráze a klišé, například užívané při zahájení a ukončení konference.
- 2) *Heuristiky* jsou pak obecnými pravidly, která vedou k pravděpodobnému vyřešení problému a do procesu vstupují ve chvíli, kdy žádný algoritmus není k dispozici. Příkladem může být situace, kdy na konferenci neporozumíme první větě projevu a v tlumočení budeme jednat na základě vlastní zkušenosti. Proto diváky z perspektivy mluvčího uvítáme, poděkujeme za to, že se dostavili v tak hojném počtu a vyjádříme radost z toho, že jsme byli na danou konferenci pozváni. Toto jednání nám tedy pravděpodobně pomůže v počáteční nejistotě, ale celkový úspěch pochopitelně závisí na následujících strategiích tlumočnicka.

²⁵ To však neznamená, že se deklarativní a procedurální znalosti vylučují – Kurzová například uvádí, že i během plynulého projevu mnoho tlumočnicků stále pravidelně pamatuje na použití správných gramatických tvarů.

²⁶ Je pochopitelné, že v procesu automatizace zastává významnou úlohu cvičení. Vlivu tréninku se autorka podrobně věnovala ve své disertační práci, jejíž výsledky jsou reflektovány v sedmé kapitole této diplomové práce.

Kognitivní psychologie klasicky rozlišuje paměť senzorickou, krátkodobou a dlouhodobou, ale Kurzová uvádí i paměť echoickou²⁷. Ta je součástí nejkratší, senzorické paměti a na základě sluchu zachycuje uplynulé dvě až tři sekundy hovoru.²⁸ Badatelka druhy paměti zmiňuje v souvislosti s rozpoznáváním vzorů. Příchozí podněty musí za velice krátkou dobu, kdy jsou v senzorické paměti k dispozici, nabýt významu, a to buď srovnáním s podněty, které jsou již v paměti uloženy, nebo na základě znakové analýzy, při níž jsou identifikovány a posléze kombinovány jednotlivé složky podnětů. Jedná se o první fázi procesu zpracování příchozí informace: po zachycení zvukového signálu musí tlumočnick tuto informaci dekodovat, tedy určit význam sdělení, a převést jej do povrchové struktury cílového jazyka. Pochopitelně platí, že čím běžnější určitý podnět je, tím méně pozornosti a soustředění musíme na jeho rozpoznání vynaložit.

Proces vztahující se na příchozí smyslové informace nazýváme *bottom-up*, vedle něj hraje ústřední roli proces *top-down*, při kterém je pro rozpoznávání používán kontext situace a naše subjektivní očekávání. Stejně jako pro výše uvedený popis jednotlivých fází i zde platí, že čím je podnět obvyklejší a očekávanější, tím větší je rychlost jeho rozpoznání. I v tomto typu automatizace zastává důležitou úlohu cvičení, což Kurzová dokazuje na provedených experimentech. Při rozpoznávání vzorů jsou slova chápána jako komplexní podněty a označována jako redundantní – sestávají z mnohem více znaků než z těch, které jsou nutné pro jejich rozeznání. Touto myšlenkou se již autorka dostává přímo k simultánnímu tlumočení: nejpodstatnějším faktorem je kontext, díky kterému vyrozumíme a v tlumočení verbalizujeme to, co nebylo explicitně řečeno.

Kurzová využívá komplexní model pracovní paměti od Alana Baddeleyho a Grahama Hitcha.²⁹ Nepovažuje ji však pouze za nástroj pro ukládání vědomostí a vychází z výše popsaného procesu. Vyzdvihuje důležitost aktivní paměti, tedy to, že z téměř neomezeně rozsáhlého množství uložených informací jsme nakonec schopni využít pouze malé množství těch, které jsou vzhledem v dané situaci zrovna k dispozici. Jedná se o pět až sedm funkčních jednotek paměti, které se nazývají *chunks*. Autorka pro lepší vysvětlení toho, co *chunk* znamená, shrnuje výsledky studií zabývajících se pamětí hráčů šachu. Zmiňuje například experiment De Groota, který paměť netestoval pouze s využitím konkrétních figurek na šachovnici, nýbrž celých uskupení šachových figur a kombinací tahů, kterými je možné

²⁷ Viz http://industry.biomed.cas.cz/332/www332_CZ/dokumenty/Modul1.pdf [cit. 10. 8. 2016]

²⁸ ČENKOVÁ, „Teorie a didaktika tlumočení“, 54.

²⁹ Viz <http://apps.fischlerschool.nova.edu/toolbox/instructionalproducts/edd8124/fall11/1974-Baddeley-and-Hitch.pdf> [cit. 10. 8. 2016]

během hry postupovat. Hráčům byla na dobu pěti sekund ukázána šachovnice s rozehranou partií. Když poté měli pozice figurek zpětně rekonstruovat, objevil se mezi zkušenými šachisty a šachisty-začátečníky značný rozdíl: zkušení byli úspěšní ve 20 případech (správně umístili 20 figur z celkového počtu 28 figur), nezkušení pouze v pěti až sedmi. Ačkoliv Kurzová neuvádí přesný počet probandů a poměr zkušenějších a méně zkušených, tímto příkladem potvrzuje všechny výše popsané informace: zaprvé je pro bezpečné osvojení jakékoliv aktivity potřeba dlouhodobý trénink, jímž se zlepšují nejen strategie, ale i krátkodobá paměť; zadruhé celý proces na základě časté aktivace paměti probíhá rychleji a vyžaduje stále menší soustředění; zatřetí autorka poukazuje na konkrétní potvrzení Millerova „magického čísla 7 (± 2)“.³⁰

V tuto chvíli je namístě přiblížit rozdíl mezi začátečníky a experty/profesionály, který bude dále reflektován v kapitole o stresu a empirickém vlivu tréninku. U zmíněného příkladu hráčů šachu badatelka zdůraznila, že zkušení šachisté nevnímají šachové figurky odděleně, nýbrž mají znalosti a dovednosti ukotvené ve větších „úsecích“, a proto jsou schopni si zapamatovat a zpětně zrekonstruovat více správných konfigurací. Tento poznatek můžeme vztáhnout i na tlumočení. Expertem/profesionálem rozumíme osobu, jež má za sebou na rozdíl od začátečníka dlouholetou praxi a četné zkušenosti. Faktické znalosti a dovednosti experta/profesionála jsou lépe organizované a propojené s ostatními obory a jeho dlouhodobá paměť představuje rozsáhlou síť konkrétních situací nebo projevů, z nichž během tlumočení téměř bezmyšlenkovitě volí vhodný výraz. Právě v této propojenosti informací tkví hlavní rozdíl ve srovnání se začátečníky, kteří ještě neumějí kontext bezpečně rozpoznat, což se projevuje v jejich tendenci držet se neznámých a mnohdy i nepodstatných informací, které je v plynulém projevu pouze brzdí.

Tato kapitola jasně dokazuje, že vše, co autorka do svých publikací zahrnuje, má se simultánním tlumočením přímou souvislost, ačkoliv se některé části textu mohou jevit jako neopodstatněné (např. výčet předchozích výzkumů, představení odborných termínů z kognitivní psychologie či shrnutí literatury, která se k popisovanému tématu váže). Mentální procesy, které badatelka na tomto místě shrnuje, ale přesně vypovídají o tom, jak ve skutečnosti jedná tlumočník: čím více se věnuje usilovnému tréninku, tím jsou jím používané strategie automatictější a jeho projev rychlejší a plynulejší. Díky ustálené znalosti faktů je též schopný logicky domyslet, co má řečník na mysli, ačkoliv to nebylo explicitně zmíněno nebo, v horším případě, výpovědi přesně neporozuměl.

³⁰ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 187.

Z práce Ingrid Kurzové lze tedy vyvodit jednoznačné závěry relevantní pro obor tlumočení: Cílem tlumočnicka je v každém případě aktivace vzorů, jež se neobejde bez znalosti kontextu. Tlumočení nikdy neprobíhá ve vakuu a vždy je zasazeno do konkrétní situace. Určitá míra redundance je v projevu autora výchozího projevu taktéž samozřejmostí. I z pozice studenta a dosud nabytých zkušeností můžeme potvrdit, že účelem kvalitního tlumočení není převod jednotlivých slov, nýbrž hlavně smysl, který obvykle dokáže zkušenější tlumočnick na základě kontextu odvodit. Verbální kontext se dá aplikovat například na homonyma, z nichž správnou variantu tlumočnick určí právě na základě dané situace. Situačním kontextem pak může být gestikulace, mimika nebo držení těla řečníka, které spolu s reakcí diváků tlumočnickův výběr vhodných ekvivalentů též usnadňují.

Kurzová své poznatky formuluje vždy s ohledem na jejich využití v praxi. Již začátečníkům je dobře známé, že tlumočení na začátku konference je vždy náročnější, protože se více soustředíme na konkrétní slova, a až v průběhu události dostatečně pronikáme do probírané tematiky a jsme schopni lépe předvídat. Autorka explicitně zmiňuje složitost tlumočení vlastních jmen a čísel, v němž se i zkušení profesionálové dopouštějí chyb jako absence nebo zkreslení. V neposlední řadě je potřeba uvést, že o tlumočnických dovednostech jako takových můžeme hovořit až v případě, kdy tlumočnick plně ovládá jazykovou i procedurální stránku, samostatně kontroluje svůj výstup a tam, kde je to nutné a vhodné, se dokáže pohotově opravit.

4. POJEM KVALITY TLUMOČNICKÉHO VÝKONU

Úvodem této kapitoly považujeme za důležité poukázat na to, že problematika kvality tlumočnického výkonu úzce souvisí s následujícím tématem stresu a dále i s navazující částí o tlumočení v médiích. Zmíněné faktory proto budou rozebírány víckrát a vždy zasazeny do kontextu jednotlivých kapitol. O propojenosti výzkumných oblastí Ingrid Kurzové svědčí již to, že ve studiích, ve kterých autorka popisuje své poznatky ze studia kvality, se objevuje srovnání s výzkumem v médiích. Podotýká, že mezi televizními diváky či rozhlasovými posluchači by zajisté kritéria jako plynulost projevu, gramatická správnost, příjemný hlas či přirozený přízvuk, která delegáti níže popisovaných konferencí považují za méně podstatná, nabývala větší důležitosti. Co se týče souvislosti s faktorem stresu, je zřejmé, že právě ten kvalitu tlumočnického výkonu výrazně oslabuje. V následující subkapitole budou reflektovány názory ostatních teoretiků, k nimž se autorka v úvodu svých statí vyjadřuje, popsána východiska, průběh a výsledky jejího vlastního výzkumu a zmíněny navazující studie dalších odborníků v čele s Peterem Moserem.

4.1 Aplikace *teorie skoposu* na simultánní tlumočení

Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků AIIC, jež celosvětově sdružuje profesionální tlumočnický a nastavuje standardy pro vykonávání tlumočnické praxe, už od svého založení roku 1953 klade důraz na kvalitu tlumočení a vhodné pracovní podmínky. Spolu s ISO (*International Standardization Organization*) byly vypracovány první normy pro tlumočnické kabiny. Členové tohoto profesního sdružení měli od počátku dbát na to, aby byl výběr slov adekvátně přizpůsoben situaci: podle Herberta jsou u diplomatické konference důležité nuance slov, u shromáždění odborníků technické výrazy, u literární akce zase elegance výrazu a u politické události naopak výstižnost projevu.³¹ Již Seleskovitchová upozorňuje na to, že tlumočnický proces nikdy nekončí v kabině a vždy sahá až po samotného příjemce, a ostatní teoretikové se s jejím názorem ztotožňují: Ingrid Kurzová tuto myšlenku explicitně zmiňuje hned v několika svých článcích. Také Déjan Le Féalová se obrací směrem k příjemci – za hlavní cíl považuje uspokojení publika, David C. Snelling se o příjemci vyjadřuje jako o neopomenutelném faktoru, Heidemarie Salevská zase zmiňuje důležitost konkrétní situace. Vzhledem k výše uvedeným výroky se Kurzová zamýšlí nad tím, jak simultánní tlumočení a

³¹ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 136.

to, jak se o něm vyjádřili její předchůdci, souvisí se *skoposem* Hanse Vermeera a Kathariny Reissové.

V *teorii skoposu* je podstatná skutečnost, že se v procesu překládání nejedná pouze o převod jazyka v daném kontextu a situaci, ale též o převod kultury v daném kontextu a situaci. Překládání je podle *teorie skoposu* záměrnou činností, která je vždy podřízena svému účelu. Výsledný text má být utvářen s ohledem na to, jakou měl výchozí text funkci ve výchozím jazyku a kultuře, a výchozí „informační nabídka“ je v tomto procesu přeměněna na nabídku cílovou. Překládaný text sice musí být věrný originálu, ale také koherentní s danou situací. Ingrid Kurzová má z pohledu svého zaměření za to, že se tento výrok dá nepochybně aplikovat na tlumočení, které lze též označit jako „informační nabídku“. Podle Vermeera je překlad úspěšný, pokud je vhodně uzpůsoben situaci, ovšem optimální překlad podle něj neexistuje – existuje pouze usilování o zdokonalení překladu. V tlumočení dle jeho názoru ale platí, že čím více se odpoutáme od konkrétních slov, tím je výkon zdařilejší. To je sice dle autorky zcela určitě v souladu s teorií pařížské školy, ale Kurzová se domnívá, že v některých případech a za určitých, účelem podmíněných okolností je překódování, tedy automatický převod jazykového materiálu, pro zdařilé simultánní tlumočení správnou a nutnou volbou.

Podle Reissové volba vhodné strategie nezávisí na druhu výchozího textu, ale primárně na funkci translátu. Jako příklad můžeme zmínit situaci, kdy je americký předvolební projev překládán – tlumočen – pro španělské občany žijící ve Spojených státech a na druhé straně světa pro rakouské občany žijící v Rakousku. Na španělské obyvatele USA může projev působit natolik, že kandidáta zvolí, ale u rakouských obyvatel má tlumočnická úkol pouze informovat o soudobém zahraničním dění. Volba tlumočnické strategie a formy podávání informací není v Rakousku motivována tím, že má výsledek mobilizovat občany k hlasování pro určitého kandidáta. Protože se chce autorka na tomto místě mírně vymezit vůči *skoposu*, konstatuje, že ačkoliv je nejzásadnější znalost řečnickova kulturního pozadí, omezený časový prostor a s ním spojený stres tlumočnickovi velice často nedovolí nic jiného než původní text *de facto* nepozměněně převést do cílového jazyka. V tlumočení tedy neplatí, že tlumočnickova znalost kulturních odlišností bezpodmínečně povede k tomu, aby části výchozího textu byly zcela vynechány. Autorka jako další příklad, stále tematicky spojený s projevem amerického prezidenta, uvádí Clintonův projev se známou frází „*God Bless America*“. Zde klade důraz na to, že ačkoliv tato formulace nepatří do německé jazykové kultury, není možné ji do výsledného projevu nezahrnout. V této souvislosti ale nehovoří o překódování, které by probíhalo zcela automaticky bez ohledu na jakékoliv hranice.

Závěrečnou formulaci projevu amerického prezidenta naopak použije z důvodu vhodného zvýraznění kulturně specifické zvláštnosti, která cizímu divákovi podá informaci o stylu projevu Billa Clintona. Kurzová proto překódování nepovažuje za vhodně vybraný výraz, má-li být *teorie skoposu* aplikována i na simultánní tlumočení.³²

Obecně se dá říci, že při tlumočení se kulturní aspekt poněkud vytrácí a nehraje takovou roli jako v teorii překladu. Podíváme-li se například na účastníky konference, je patrné, že všichni působí jako kulturně homogenní. Autorka jako příklad zmiňuje indického urologa, který má s Evropany mnoho společného; zejména tedy vědomosti, odbornost a dosažené vzdělání. Znalosti mají hosté tematicky zaměřené konference stejné, a to zcela bez ohledu na to, odkud pochází – zmíněný urolog na konferenci nepředstavuje indickou kulturu a specifickou, ale naopak společné rysy s ostatními kulturami. Jedná se tedy o relativně homogenní seskupení expertů, které navíc spojuje společný jazyk konference (většinou angličtina). Kurzová tyto společné aspekty nazývá „*Expertenkultur*“ a „*Sprachkultur*“ – znalostní a jazyková kultura – a naopak se přiklání k tomu, že všichni účastníci konference spadají do jednoho sociálního a kulturního rámce a za jediného *outsidera* se dá v této situaci považovat tlumočnick. Pochopitelně se objevují situace, kdy musí tlumočnick vstoupit do role prostředníka mezi dvěma kulturami a obratným výrazem zasáhnout ve chvíli, kdy se publikum či řečník a publikum dělí na dvě rozličné skupiny. Toto tvrzení je patrné na příkladu rakouských oslav, v rámci nichž ve vídeňském Prateru přednášeli dva astronauti. Protože na přednášce konající se v planetáriu byli mezi hosty jak dospělí, tak děti, nehodilo se ani vykání, ani tykání, a tak tlumočnick promyšleně přešel do první osoby množného čísla, která byla ve vztahu ke všem věkovým a sociálním skupinám stejně zdvořilá.³³

Závěrem lze tedy vyvodit, že termín *skopos* je pro účely simultánního tlumočení poněkud vágní a prázdný. Koncept je sice správný, avšak na simultánní tlumočení pouze omezeně aplikovatelný a někteří kritici dokonce poukazují na jeho trivialitu. Tam, kde jeho autoři zmiňují souvislost se simultánním tlumočením, je vždy potřeba situaci blíže specifikovat. V otázce textové typologie Reissové můžeme konstatovat, že úlohou tlumočnicka je upravit cílový text tak, aby odpovídal požadavkům cílového publika. Hildegund Bühlerová s jejím stanoviskem souhlasí v tom, že překlad nebo tlumočení je dobré tehdy, když splní účel, ale nadále tvrdí, že jsou požadavky uživatele a kolegy tlumočnicka ve výzkumech rovnoměrně zastoupeny. Proti tomuto výroku se ovšem Ingrid Kurzová ostře vymezuje: pro

³² KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 136.

³³ *Ibid*, 35-49.

pro každého z posluchačů totiž představuje tlumočnické kvality a jiná kritéria. Tím se dostává k vlastnímu výzkumu, jenž pramení z odlišného vnímání uživatele („*user*“) a kolegy tlumočnicka („*fellow interpreter*“).³⁴

4.2 Hodnocení uživatelů versus hodnocení tlumočnicků

Na kvalitu tlumočení lze nazírat z různých perspektiv. Ingrid Kurzová se nejvíce soustřeďuje na charakteristiku kvality z pohledu posluchače/uživatele/klienta, ale zdůrazňuje, že toto hledisko jistě není jediným kritériem pro hodnocení tlumočnického výkonu. Výzkum očekávání a požadavků posluchačů je však pro vývoj translatologie velice důležitý, protože na základě znalosti toho, co uživatel vyžaduje, můžeme nejen zlepšit svou roli v jednání s klienty a usnadnit tím celý komunikační proces, ale také přinést nová doporučení pro studium tlumočení. Proto se autorka snaží srovnat očekávání posluchačů s profesionálními standardy, které konferenční tlumočníci dodržují, a také odpovědět na to, jak vypadá „dobré tlumočení“, co obnáší a jestli pro všechny uživatele znamená totéž. V každém případě platí, že tlumočení musí odpovídat potřebám uživatele, jenž je všemi teoretiky považován za konečný článek celého komunikačního procesu.³⁵

Obecně existují dva přístupy tlumočnicků, na základě kterých se snaží podat co nejlepší výkon: buď respektování profesionálních standardů daných profesními organizacemi, nebo právě přizpůsobení se očekávání ze strany posluchačů. Kurzová v této souvislosti upozorňuje na to, že se pochopitelně oba přístupy nevylučují a naopak je vhodné je kombinovat. V článku *Kvalita z pohledu uživatele* (v originále *Quality from the User Perspective*, 2003) shrnuje výzkum teoretiků tlumočení na téma kvality a v otázce standardů daných sdružením AIIC uvádí tvrzení Déjany le Féalové, podle níž má být výkon tlumočnicka lepší než projev řečníka, protože tlumočnicka je na rozdíl od něj profesionál, který by měl být schopný převést kognitivní obsah se stejnou, nebo dokonce lepší precizností než původní řečník. Zajímavé je, že následující výčet badatelů a hlavních výstupů jejich výzkumů autorka uvádí ještě předtím, než se dostane k výzkumu vlastnímu, ačkoliv všechny probíhaly v období 90. let – tedy krátce poté, co s nimi do jisté míry započala ona.

³⁴ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 54.

³⁵ KURZ, Ingrid. *Quality from the User Perspective*. In: *La Evaluación de la Calidad en Interpretación: Investigación*. Granada: Almunécar, 2003, s. 5.

Daniel Gile se zabýval výzkumem různých mezinárodních akcí, kongresů, debat a tiskových konferencí a přišel se zjištěním, že potřeby a očekávání uživatelů se zcela jistě neshodují s těmi, které si definuje sama tlumočnická komunita. Domnívá se, že je možné formulovat hypotézu, podle níž příkládají vědci nebo technici kvalitě hlasu a intonaci menší hodnotu než ostatní dotazovaní z řad publika. Podle Stefana Marroneho je tlumočnický prostředník mezi dvěma kulturami a nejdůležitější je podle něj věrnost originálu a úplnost informací, které staví před lingvistické či prosodické hledisko tlumočení. Anny Rita Vuorovská zase soudí, že pro optimální výsledek je nutná taktéž spolupráce mezi organizátorem, tlumočnickem a klienty. Andrej Kopczynski si kladl otázku, jestli posluchači vnímají tlumočnicka spíše jako řečnickova „ducha“ („*speakers ghost*“), který má co nejvěrněji převádět jazykový materiál, nebo jestli má právo do projevu vstoupit s vynechávkami, drobnými úpravami nebo zobecněním informací („vžít se do role řečníka“ versus „sesadit řečníka z trůnu“). Výsledek vypovídal o důležitosti propojení obou zmíněných možností – tlumočnický má být věrným imitátorem řečníka, do jehož projevu může v případě nutnosti vstupovat. Jako nejdůležitější dotazovaní označili obsah, dále pak terminologickou správnost a formu sdělení. Collados Aísová zkoumala hodnocení simultánního tlumočení z hlediska tří charakteristik: první byl monotónní projev, druhou živější intonace v kombinaci s mírným pozměněním smyslu a třetí stejně živá intonace bez jakýchkoliv změn obsahu. Zcela pochopitelně se negativní hodnocení objevilo v případě monotónního projevu, zatímco melodický hlas získal pozitivní odezvu i navzdory chybám a nepřesnostem, kterých se tlumočnický dopustil.

Kurzová po shrnutí výše popsaných zjištění podotýká, že jednotlivé výzkumy se nedají příliš porovnávat, protože byly prováděny na odlišném počtu probandů a také v rozmanitých jazykových kombinacích. Dále pak uvádí, že teoretikové často upozorňují na nemožnost posouzení tlumočení jeho uživateli, neboť postrádají hlavní faktor hodnocení tlumočnického výkonu: znalost výchozího jazyka. Nemohou tak být směrodatnými hodnotiteli projevu z hlediska úplnosti či koherence. Autorka však zdůrazňuje, že ačkoliv posluchač nemusí být schopen situaci objektivně zhodnotit, vždy do ní vstupuje s jistými předpoklady a očekáváními. Pro upřesnění této myšlenky poukazuje na empirický průzkum poptávky po tlumočení, jenž dokázal, že kvalita je uživateli hodnocena jako kombinace předchozích očekávání a jejich skutečného výsledku. Závěrem se přiklání k názoru, že ačkoliv je tlumočnický výkon nutné realizovat podle norem, které si tlumočníci a jejich profesní

organizace určují, hlavním faktorem hodnocení kvality jejich výkonu budou vždy posluchači a jejich spokojenost.³⁶

4.3 Osm kritérií po vzoru Bühlerové

Jedním ze stěžejních textů Ingrid Kurzové na téma vnímání kvality tlumočnického výkonu je studie *Konferenční tlumočení: očekávání různých skupin uživatelů* (v originále *Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups*; 1993) rozebírající názory účastníků tří konferencí ve srovnání s názory tlumočnicků profesní organizace AIIC. Ta má jasně definované standardy, ze kterých jak Bühlerová, tak následně Kurzová vycházely: „*What our listeners receive through their headphones should produce the same effect on them as the original speech does on the speaker's audience. It should have the same cognitive content and be presented with equal clarity and precision in the same type of language.*“³⁷ S tímto tvrzením se *de facto* ztotožňuje mnoho dalších teoretiků v čele s Danicou Seleskovitchovou, podle níž by měl být tlumočnický výkon vždy hodnocen z pohledu posluchače. Bühlerová v roce 1986 zahrnuje do dotazníku určeného profesionálními tlumočníky ze sdružení AIIC osm měřítek, jež Kurzová následně použila pro vlastní výzkum. Pojďme o nich rovněž v následujících částech práce, jelikož se vztahují například na hodnocení kvality tlumočení v médiích, a jsou jimi následující:

1. přirozený přízvuk (ve výzkumu Kurzové na osmém místě)
2. příjemný hlas (ve výzkumu Kurzové na sedmém místě)
3. plynulost projevu (ve výzkumu Kurzové na pátém místě)
4. logická návaznost promluvy (ve výzkumu Kurzové na druhém místě)
5. významová shoda s projevem v původním jazyce (ve výzkumu Kurzové na prvním místě)
6. úplnost tlumočnického projevu (ve výzkumu Kurzové na čtvrtém místě)
7. gramatická správnost (ve výzkumu Kurzové na šestém místě)
8. terminologická správnost (ve výzkumu Kurzové na třetím místě)

³⁶ KURZ, Ingrid. Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups. In: *The Interpreters' Newsletter* 5, 1993, s. 19.

³⁷ KURZ, „Conference Interpretation“, 13.

To, co je našim posluchačům puštěno do sluchátek, by mělo mít stejný efekt, jako má originál na své posluchače. Kognitivní obsah by měl být stejný a měl by být podáván stejně jasně a precizně.

Jak již bylo řečeno v úvodní kapitole na téma kvality tlumočení, badatelka se proti své předchůdkyni vymezila tím, že nepovažuje požadavky konečných posluchačů za obdobné těm, které má na tlumočnický výkon profesionální tlumočník. Ve svém výzkumu se tedy snažila zneplatnit hypotézu Bühlerové, že očekávání uživatelů lze odvodit z očekávání tlumočnicků, a opravdu dospěla ke zjištění, že delegáti konferencí a oslovení členové AIIC mnohdy nahlíží na jednotlivé kvality tlumočnického výkonu rozdílně: příjemného hlasu, bezpříznakové výslovnosti i bezchybného jazyka v otázce gramatiky si navzdory očekávání a předchozím výzkumům více cenili tlumočníci. Skupinu dotazovaných tvořili účastníci tří tematicky rozdílných konferencí: 47 delegátů konference o všeobecném lékařství (1988), 29 inženýrů konference o kontrole jakosti (1989) a 48 účastníků zasedání Rady Evropy (1989). Výzkum probíhal prostřednictvím dvojjazyčných dotazníků (anglický/německý jazyk) a jeho téma spočívalo v odlišnosti vnímání kvality ze strany oslovených skupin delegátů, které se následně srovnávalo s výsledky dotazování v řadách profesionálních tlumočnicků. Pro přehlednost uvádíme tabulku³⁸, která pochází z článku *Konferenční tlumočení: očekávání různých skupin uživatelů* (v originále *Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups*) z roku 1993.

Všichni se shodli na důležitosti logické koheze, správného výběru terminologie a smyslu původního sdělení, ale byly zjištěny i rozdíly. Kritérium logické koheze se u inženýrů umístilo jako třetí, protože tlumočený projev na jejich konferencích doplňují a souvislosti zajišťují prezentace, tabulky a grafy. Delegáti zasedání Rady Evropy považovali užití správné terminologie za důležitější než delegáti lékařské konference a konference o kontrole jakosti. Pravděpodobným důvodem tohoto zdánlivě překvapivého výsledku je dle autorky skutečnost, že delegáti mezinárodních politických setkání dostávají dokumenty k prostudování několik týdnů dopředu. Na žargon, který se v jejich prostředí běžně používá, jsou zvyklí, a proto jsou následně méně tolerantní vůči možným odchylkám, ačkoliv se ve volbě výrazů tlumočnicků může jednat o funkční synonyma. Také vysoce hodnotili úplnost a plynulost tlumočnického projevu, které pozitivně přispívají k aktivní diskuzi – neporozumění detailům a delší prodlevy či zaváhání by její průběh výrazně narušovaly. Naopak v důrazu na jazykovou správnost byli technici mírnější než tlumočníci dotazovaní Bühlerovou, jako by si snad namísto náročnosti

³⁸ První sloupec obsahuje jednotlivá kritéria: 1. přirozený přízvuk, 2. příjemný hlas, 3. plynulost projevu, 4. logická návaznost promluvy, 5. významová shoda s projevem v původním jazyce, 6. úplnost tlumočnického projevu, 7. gramatická správnost, 8. terminologická správnost. Druhý sloupec zahrnuje hodnocení 47 tlumočnicků, třetí sloupec hodnocení 47 účastníků konference o všeobecném lékařství, čtvrtý sloupec hodnocení 29 inženýrů konference o kontrole jakosti, pátý sloupec hodnocení 48 účastníků zasedání Rady Evropy a šestý sloupec uvádí průměrné hodnoty.

vyhledávání odborných termínů spíše uvědomovali náročnost perfektního zvládnutí cizího jazyka. Kurzová ovšem správně podotýká, že výsledek může být dán mimo jiné i zvolenou jazykovou kombinací, a upozorňuje na to, že pro francouzsky mluvící delegáty by toto kritérium patrně hrálo větší roli.

Table 1 shows the significance attributed to the different criteria by the four groups of subjects.

Criterion	Int. N = 47	MDS N = 47	Eng. N = 29	CE N = 48	avg.
1. native accent	2,9	2,3	2,2	2,08	2,365
2. pleasant voice	3,085	2,6	2,4	2,396	2,6
3. fluency of delivery	3,468	2,9	2,966	3,208	3,1
4. logical cohesion	3,8	3,6	3,1	3,3	3,458
5. sense consistency	3,957	3,6	3,655	3,6	3,69
6. completeness of interpretation	3,426	3,0	2,9	3,458	3,2
7. correct gramm. usage	3,38	2,4	2,03	2,688	2,6
8. use of correct terminology	3,489	3,4	3,138	3,729	3,4
average	3,44	3,0	2,8	3,06	3,06

Table 1: Assessment of quality criteria for interpretation by four different groups

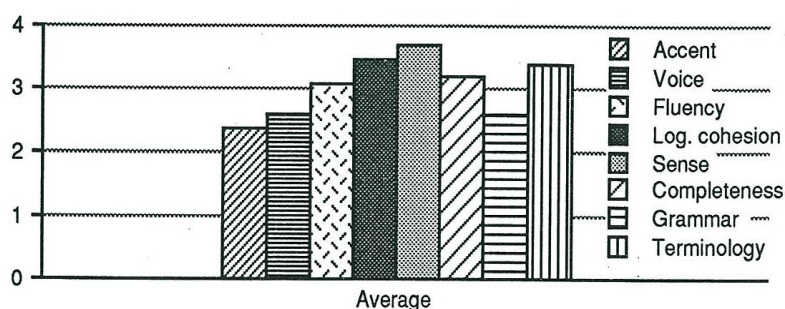

Fig. 1: Combined ratings of quality criteria

Ingrid Kurzová tedy tímto výzkumem rozšířila průkopnickou práci Bühlerové a změnila tak dosavadní vnímání kvality tlumočení. Dokázala, že osoby mající technické vzdělání nutně nepovažují příslušnou terminologii za důležitější než ostatní skupiny dotazovaných. V návaznosti na studii Bühlerové uvádí, že tlumočníci organizace AIIC měli vyšší požadavky na kvalitu tlumočení než samotní delegáti popisovaných konferencí. Ty patrně zajímá

především smysl výpovědi, a jsou-li experty v té či oné oblasti, považují správně užitou slovní zásobu za samozřejmou a neuvědomují si, že správný ekvivalent mohli tlumočníci velmi obtížně vyhledávat. Samotní tlumočníci nebo jejich kolegové v téže disciplíně za výkonem vidí úsilí, které museli jak na přípravu, tak samotné tlumočení vynaložit. Stejně tak na rozdíl od klientů perfektně rozumějí výchozímu jazyku, a proto jsou v hodnocení jednotlivých kritérií přísnější – zajímá je daleko širší škála aspektů tlumočení než jen příjemně znějící projev a jeho plynulost.³⁹ Otázkou zůstává například to, zda tlumočnický vede k vyšším požadavkům na jejich kolegy samotné vzdělání, během něhož se učí kriticky hodnotit a teoreticky zdůvodnit výkony ostatních. S jistotou lze ovšem konstatovat, že na uživatele se nedá nahlížet jako na homogenní skupinu, a to právě kvůli jejich odlišným očekáváním. Tím autorka potvrdila důležitost situačního a komunikativního kontextu, který zastávají Vermeer a Reissová, a opět prokázala, že posluchač musí být brán v potaz jako nejdůležitější element celého tlumočnického procesu.

Ačkoliv se za průkopnici ve zkoumání kvality tlumočnického výkonu považuje Bühlerová, jež jako první vytvořila osm konkrétních kritérií spokojenosti posluchačů, Kurzová je první, která její schéma rozšířila a aplikovala na další skupiny příjemců. K výzkumu přistupovala s hypotézou, že různé skupiny příjemců mohou mít různé požadavky a očekávání, což se také vyplnilo. V té souvislosti zdůrazňuje situační kontext a opět se dostává k tomu, že tlumočení nikdy neprobíhá ve vakuu a je propojením jednotlivých jazykových kombinací a kultur. Proto se kritéria v závislosti na typu akcí mění. Tato důležitá zjištění Ingrid Kurzové inspirovala v otázce kvality tlumočení mnohé další teoretiky, z nichž některé jsme uvedli v předchozí podkapitole 4.2 *Hodnocení uživatelů versus hodnocení tlumočnicků*. Franz Pöchhacker se kvalitě věnoval na popisu situace ve zdravotnictví a sociálních službách, kde zkoumal, jak velký vliv má na výkon tlumočnicka ve zdravotnictví dosažení odborného vzdělání. Kopczynsky po vzoru Kurzové zkoumal rozdíly v hodnocení potřeb a požadavků na příkladu tří vybraných skupin. V první byli humanitně vzdělaní lidé, ve druhé technici a třetí tvořili diplomaté. Přitom zjistil, že zatímco technici vyžadovali dovysvětlení v případě, že v projevu řečníka něco nebylo jasně řečené, diplomaté se vyjadřovali spíše pro originalitu původního projevu. Další rozdílnosti se ukázaly vzhledem k autorově dělení zúčastněných delegátů na řečníky a posluchače: pro řečníky bylo nejdůležitější, aby se v jejich projevech objevily naprosto všechny informace, zatímco posluchači v první řadě požadovali dokončené a gramaticky správné věty. Vyjadřoval se pro

³⁹ KURZ, "Conference Interpretation", 13.

změnu projevu po vzoru *teorie skoposu* s cílem dosáhnout co nejvyšší spokojenosti posluchače a potvrdil, že očekávání a požadavky jsou dány zkušenostmi a znalostmi účastníků.

Z této kapitoly jasně vyplývá, že ačkoliv se kvalitě věnovala řada předních teoretiků v čele s Bühlerovou, Kurzovou, Moser-Merecerovou, Moserem, Gilem a Pöchhackerem, nikde jsme nenalezli jedinou platnou definici. Po přečtení několika studií můžeme kvalitu označit jako dosažení cíle, jímž je uspokojení potřeb našich posluchačů. Zároveň však zmíněné výzkumy často narážejí na problémy, jako je nízký počet respondentů nebo jejich individualita. Omezené bývají také tím, že většina respondentů nezná ani originální text, ani jazyk, v němž je přednášen, a to vyvolává v badatelích pochybnosti, jestli jsou vůbec klienti vhodnými adepty pro hodnocení.⁴⁰

4.4 Další činnost Ingrid Kurzové a experimentální výzkumy ostatních badatelů

Hildegund Bühlerová a její výsledky jsou naprostým základem v oblasti empirického výzkumu kvality tlumočení a inspirovaly další studie týkající se očekávání uživatele. Její poznatky jsou dosud citovány jako zásadní, protože stále charakterizují standardy, které vyvinula organizace AIIC a jimiž se konferenční tlumočníci v současné době řídí. Zajímavé ale je, že ačkoliv se tématu očekávání ze strany uživatelů věnovaly četné výzkumy (včetně toho, který začátkem 90. let iniciovalo sdružení AIIC a jenž je popsán v následujících odstavcích), Ingrid Kurzová, Cornelia Zwischenbergová a Franz Pöchhacker v článku *Kvalita a postavení: názor profesionálů* (v originále *Quality and Role: The Professionals' View*, 2009) uvedli, že od požadavku Bühlerové zahrnout do výzkumu profesionálního tlumočnicka („*What is quality in conference interpreting?*“ – „*Ask a professional!*“⁴¹) prakticky neexistuje systematický výzkum, jenž by dal profesionálním konferenčním tlumočnickům slovo a příležitost něco změnit. Vídeňská univerzita se však tento přístup snaží změnit, a to za použití těch nejmodernějších technologií.

Objektivní hodnocení tlumočnického výkonu stále představuje problém, protože téměř jediným faktorem, na kterém se odborníci shodují, je závislost na kontextu a situaci – očekávání delegátů může měnit typ tlumočené akce i. Kurzová ve svém experimentu z roku 1993 vycházela z hypotézy, že požadavky tlumočnicků na kvalitu výkonu reflektují požadavky ze strany publika, a zkoumala je s použitím osmi kritérií své předchůdkyně Bühlerové.

⁴⁰ KURZ, Ingrid. Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User. In: *META*, vol. 46/2, 2001, s. 403.

⁴¹ „Co znamená kvalita v konferenčním tlumočení?“ – „Zeptejte se profesionálů!“ (Překlad M. Š.)

Navázali na ni kolegové z Finska, Itálie, Polska či Španělska a dalo by se říci, že vrcholem zkoumání se v této oblasti stal výzkum sdružení AIIC ze začátku 90. let. Ten probíhal pod vedením Petera Mosera ve Vídni a na 84 konferencích zkoumal 200 řečníků a posluchačů z celkového počtu 25 zemí. Moser na základě studia předchozích materiálů realizoval dosud nejrozsáhlejší výzkum a v rámci toho vytvořil celou typologii, což se mu podařilo též díky značné podpoře od zmíněné organizace: pro zjištění rozdílů ve vnímání a hodnocení uživatelů využil největší počet konferencí a nalezené odlišnosti odůvodnil rozdílnou situací a okolnostmi konání celé akce. Výsledky ukázaly, že očekávání uživatelů plně závisí na věku, pohlaví a předchozích zkušenostech.⁴²

Výzkum vycházel z téže hypotézy, kterou přijala i Ingrid Kurzová: různé skupiny posluchačů budou mít různé požadavky na kvalitu tlumočení. Z dvacetiminutových rozhovorů vyplynulo, že ideální tlumočník mluví živě, ale ne teatrálně, rozumí probíranému tématu, zná správnou terminologii, tvoří gramaticky správné a smysluplné věty, v jeho projevu se nevyskytují dlouhé pauzy a nejsou u něj patrné hezitační zvuky. Spíše než na převedení každého detailu se snaží zaměřit na podstatné informace: pro úplnost se vyjádřilo 31, 8 % a pro podstatnost 43, 8 % dotazovaných.⁴³ Zajímavé je, že na úplnost informací kladli důraz pouze posluchači ve věku do 30 let a právě z této skutečnosti autor vyvodil, že výběr podstatných informací před všemi ostatními faktory upřednostňují převážně zkušení posluchači. Přízvuk dotazování nepovažovali za důležitý, ale to může být dáno také tím, že na setkáních, na kterých členové organizace AIIC tlumočí, zpravidla nehovoří nerodilí mluvčí či řečníci se silným regionálním přízvukem. V odpovědi na otázku, k jaké profesi by tlumočníci svou práci přirovnali, se výsledky lišily. Byl uveden pilot, dopravní kontrolor, chirurg, reportér, herec i učitel. Obecně však můžeme říci, že o náročnosti povolání nikdo ze zúčastněných nepochyboval. Některé poznatky badatele nepřekvapily – například to, že přesnost v užití technických výrazů byla nejdůležitější pro delegáty technicky zaměřených jednání, a čím techničtější konference byla, tím více se kladl důraz na úplnost. Překvapivé se však Moserovi zdálo, že 80 % účastníků jednání menšího rozsahu upřednostňovalo věrnost originálu před literární reprodukcí, zatímco v případě větších jednání to bylo jen 60 %. Důvodem může být skutečnost, že v prvním případě se jedná o obchodní jednání, na kterých je nutno učinit mnohá důležitá rozhodnutí. Po vzoru Kurzové dotazník nadále obsahoval

⁴² Viz <http://aiic.net/page/3044/quality-and-role-the-professionals-view/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

⁴³ Tato otázka byla doslova převzata z průzkumu Ingrid Kurzové, který shrnuje ve své práci *Konferenční tlumočení: očekávání různých skupin uživatelů* (v originále *Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups*, 1993).

otázky týkající se důležitosti rétorických dovedností, přesnosti vyjádření i technického vybavení.⁴⁴

Dotazníkový výzkum Bühlerové a Kurzové tedy s určitostí přispěl ke studii očekávání prováděné sdružením AIIC v čele s Moserem (1995 a 1996), experimentům Ángely Aísové z univerzity v Grenadě (1998, 2002) a také k výzkumům Delii Chiarové a Giuseppe Nocelly (2004), kteří původní studie dvou autorek podrobili kritice. Italští výzkumníci Kurzové vytýkali metodologické nedostatky: poukazovali na úzký a nevyvážený vzorek respondentů a příliš stručné odpovědi. Franz Pöchhacker autorku proti této kritice brání a zdůrazňuje, že počet 124 dotazovaných daleko převyšuje počet respondentů u většiny ostatních výzkumů. Nadále italští autoři vystupovali proti tomu, že Kurzová dotazník používala ve třech zcela odlišných situacích a časových intervalech, ale Pöchhacker proti této kritice právem namítá, že zkoumat rozdílná očekávání různých skupin lze bez využití odlišných konferencí a jednání poněkud těžko. Italští autoři však navrhli procentuální namísto popisného vyhodnocení výsledků, a ačkoliv Pöchhacker chápe, proč Kurzová pro zobrazení výsledků použila popisné odpovědi, dává nové generaci výzkumníků v této otázce za pravdu s odůvodněním, že procentuální hodnocení by umožnilo lepší přehlednost a pochopení rozdílů v důležitosti kritérií. Ačkoliv autor s některými názory italských badatelů nesouhlasí, cení si toho, že se mladší generace tlumočnicků-výzkumníků snaží dívat na předešlé výzkumy kriticky a navrhuje použití alternativní metodologie.⁴⁵

Dalšími badatelkami, které se rozhodly zabývat tématem hodnocení tlumočnického výkonu, tentokrát v rámci univerzitních a následujících profesionálních zkoušek, byly Elisabet Tiseliusevová a Michelle Hofová. Ty si jakožto porotkyně byly vědomy toho, jak je hodnocení výkonů u zkoušek náročné, a jako hlavní kritérium, jež o pozitivním výsledku zkoušky rozhoduje, označily opět zmiňovanou kvalitu. Tiseliusevová se domnívá, že by bylo vhodné provést výzkum a ustanovit konkrétní pravidla hodnocení tlumočnického výkonu. Navrhuje, aby se porotci před zkouškami scházeli, poslouchali vzorové nahrávky a hodnotili, jaká kritéria jsou pro ně více či méně důležitá. Upozorňuje na to, že není jasné, na základě čeho se hodnotí pauzy, vynechávky a redundance. Například se stává, že je student hodnocen lépe, ačkoliv značné množství informací z projevu řečníka vynechal, a to právě proto, že se v jeho projevu objevilo méně očividných chyb, které hodnotící tlumočníci obvykle vnímají jako největší problém. Tímto autoři nabádají k výzkumům kvality tlumočnických zkoušek, které

⁴⁴ Viz <http://aiic.net/page/1404/how-interpreting-is-perceived-by-users/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

⁴⁵ Viz <https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2477/1/09.pdf> [cit. 10. 8. 2016]

by navázaly na výsledky Bühlerové a Kurzové, jež plně podporují a oceňují za průkopnictví ve studiu kvality tlumočnického výkonu. Rovněž ale ukazují zcela nový pohled na výsledky studie oněch osmi kritérií: průzkum sdružení AIIC zabývající se očekáváním ze strany uživatelů ukázal, že správná terminologie a plynulost projevu jsou důležitějšími aspekty než příjemný hlas nebo přirozený přízvuk. Tiseliusová ale zajímavě podotýká, že na základě novějších experimentů se zjistilo, že právě kritéria příjemný hlas a přirozený přízvuk ovlivňují to, jak uživatelé vnímají obsah nebo terminologii. Tím sice poznatky z průzkumu Bühlerové a následně Kurzové nezpochybňuje, ale stejně jako Pöchhacker vybízí k dalšímu bádání v této oblasti.⁴⁶

Přelomovým okamžikem v oblasti kvality konferenčního tlumočení byl rok 2001, kdy se na univerzitě ve španělské Granadě konala první mezinárodní konference věnovaná tomuto tématu. Jejimi hlavními cíli bylo shromáždit tlumočnický z řad univerzitních profesorů a uspořádat diskuzi o metodách vyučování kvality tlumočení jakožto hlavního aspektu celé profese a odstranit nejasnosti v oblasti metodologie a potíže s uznáním této profesní disciplíny. Právě Ingrid Kurzová se jako jedna z hlavních propagátorů výzkumu v této oblasti dostala až do fáze, kdy mohla výsledky svého dlouholetého výzkumu prezentovat mezi zájemci a odborníky z celého světa. Tím významně přispěla nejen ke zkoumání kvality tlumočení, ale z velké míry také k vývoji dalšího oboru s tlumočením propojeného – didaktiky tlumočení, která se kritérii kvality, jež autorka ve svých pracích náležitě rozvedla, do značné míry zabývá.⁴⁷

⁴⁶ Viz <http://aiic.net/page/6318/research-on-quality-in-interpreting/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

⁴⁷ Viz <http://aiic.net/page/296/quality-in-conference-interpreting/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

5. PSYCHOLOGICKÝ STRES PŘI SIMULTÁNNÍM TLUMOČENÍ

„Ein guter Dolmetscher muss unter Stress eine bessere Leistung erbringen. Dolmetschen erfordert, dass man mit Stress positiv umgehen kann.“⁴⁸

Oblastí, kterou se Ingrid Kurzová ve velké míře zabývá, je psychologický stres, jenž je s osobou tlumočnicka a výkonem jeho povolání zcela nerozlučně spjat. Kromě toho, že autorku k analýze stresu a jeho příčin „opravňuje“ její tlumočnicko-psychologické vzdělání, Ingrid Kurzová zkoumáním tohoto jevu jen rozšiřuje oblasti svého zájmu, jež jsme popsali v předchozích kapitolách – například kvalita tlumočnického výkonu může být stresem ovlivněna zcela zásadně. Psychologický stres také přímo ovlivňuje rozdíly v myšlení a strategiích expertů a začátečníků, o nichž jsme širěji pojednali v kapitole 3.4 *Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení*. V článku Ingrid Kurzové s názvem *Psychologický stres během simultánního tlumočení: porovnání profesionálů a začátečníků* (v originále *Physiological Stress During Simultaneous Interpreting: A Comparison of Experts and Novices*; 2003) se autorka stresu tlumočnického povolání věnuje z toho důvodu, že již od 80. let 20. století představuje atraktivní téma jak pro tlumočníky samotné, tak pro jejich klienty a studenty.

5.1 Společná východiska

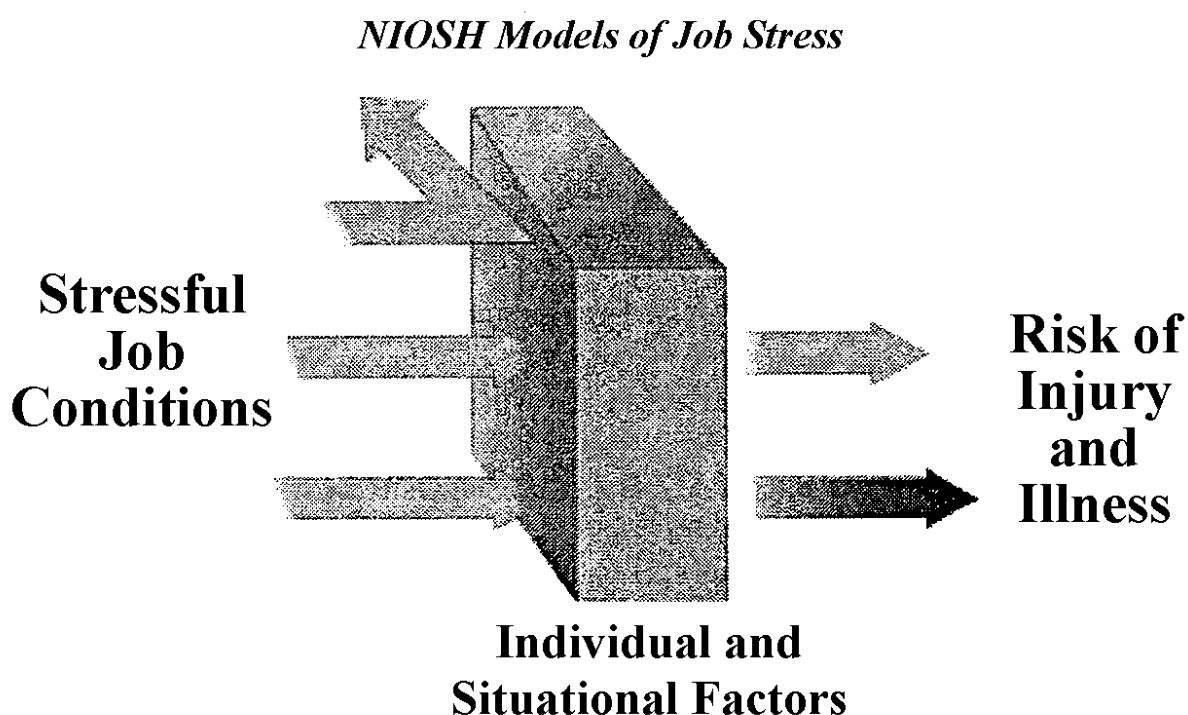
Obecně platí, že pracovní stres pramení z interakcí člověka a jeho pracovních podmínek a že fyzické nebo emocionální reakce přicházejí, když schopnosti pracovníka neodpovídají pracovním požadavkům. Stresové pracovní podmínky mohou mít přímý dopad na naše zdraví a tento vliv individuální faktory buď zesilují, nebo oslabují. Rozdíly ve vlastnostech jednotlivých lidí také předurčují, jaké zaměstnání pro ně bude náročné na stres. Pro každého může stres představovat jiná profese. Existují však vědecké důkazy o tom, že určité pracovní podmínky přinášejí pocity stresu většině lidí: patří mezi ně únava, nepravidelné pauzy na odpočinek, dlouhá pracovní doba, velké pracovní zatížení, nevhodné sociální prostředí, nedostatek tréninku či nejistota práce. Stejně tak nás může negativně ovlivnit hluk, slabé

⁴⁸ Viz http://state.gift/ingrid-kurz_7085147.html [cit. 10. 8. 2016]

Tlumočnick musí ve stresu podat ještě lepší výkon. Je nutné, aby se uměl se stresem vypořádat. (Překlad M.Š.)

osvětlení nebo nedostatečná klimatizace. Tyto charakteristiky naznačují, že podmínky, ve kterých pracují tlumočníci, mohou obsahovat četné stresové faktory.

Kurzová vychází z modelu pracovní skupiny NIOSH⁴⁹, která vytvořila následující schéma: Stres spustí v mozku náhlou reakci, která vyústí v nezbytné obranné mechanismy, jež tělo začne vyvíjet. Krátkodobý stres nepředstavuje velké nebezpečí, ale jsme-li vystaveni stresu dlouhodobému, tělo se udržuje v trvalém stavu napětí a jeho obranyschopnost je výrazně narušena. Stres je v takové míře velmi nebezpečný, a proto se výzkum Ingrid Kurzové zaměřuje na příčiny takového stresu, tedy podněty, které ho způsobují, a na reakce, které stres v našem těle vyvolává.

Extrémní náročnost tlumočnického povolání pramení z toho, že je při tlumočení vyžadována maximální pozornost a soustředění po dobu několika hodin, potřeba vypořádat se s rozdílnými řečníky, jazykovými specifiky či přízvuky a zejména také s neustálým nebezpečím podání špatného výkonu a následně i neúspěchu. Stres ještě prohlubuje to, že během simultánního tlumočení musí fáze poslechu, vnímání, porozumění a převodu probíhat současně. Na namáhavost simultánního tlumočení autorka ve svých studiích o problematice stresu neustále upozorňuje a navazuje na myšlenky předchozích teoretiků a výzkumníků, jejichž poznatky ji také přiměly provést první experimenty na toto téma.

⁴⁹ Model stresu v zaměstnání: stresové pracovní podmínky – individuální a situační faktory – riziko poranění nebo onemocnění.

5.2 Historie výzkumu tématu zaměřená na činnost Ingrid Kurzové

V posledních letech se výzkum stresu věnoval dvěma hlavními tématům. Prvním byla souvislost mezi daty získanými v oblasti psychologického a fyziologického stresu, druhým porovnání individuálních a obecných rozdílů ve fyziologických reakcích, tedy například analyzování, zda jsou určité situace v oblasti audiovizuálního tlumočení z hlediska stresu náročnější než jiné. Nutno uvést, že zatímco profesionální tlumočníci si během své kariéry postupně na stres zvyknou a patřičný výcvik a dlouholetá praxe je naučí vybírat správné strategie, pro studenty stres stále představuje jeden z hlavních problémů. V publikační činnosti věnující se problematice stresu badatelka opět postupuje směrem od domněnek a hypotéz svých předchůdců až po vlastní výzkumy, které zjišťovaly rozdíly v míře stresu mezi začátečníky a experty na jedné straně a konferenčními tlumočníky a tlumočnickými z audiovizuální oblasti na straně druhé.

Na stres a enormní náročnost povolání teoretikové tlumočení upozorňovali již ve druhé polovině minulého století. Maurice Gravier v roce 1978 napsal, že tlumočník musí mít nervy zloděje, z výzkumu Barbary Moser-Mercerové z roku 1995 pak vyplývá, že v odpovědi na otázku, co je na práci tlumočnicka nejnáročnější, většina respondentů uvedla vysokou míru soustředěnosti a právě popisovaný „stres“. Pro potvrzení těchto výroků byly v následujících letech provedeny četné empirické výzkumy, většinou zacílené na stres fyzický (vztahující se na prostředí), psychologický (týkající se niterních pocitů zkoumaných osob) a fyziologický (vyplývající z pracovních podmínek, za kterých tlumočník pracuje).

V rámci fyzického stresu byly zkoumány faktory jako teplota, vlhkost a kvalita vzduchu. Ačkoliv se studiu jak fyzických, tak psychologických faktorů ve velké míře věnovalo sdružení AIIC, první výzkumy prováděla právě Ingrid Kurzová, a to v rámci svého prvního postdoktorandského výzkumu na začátku 80. let. Tlumočníci si tehdy často stěžovali na pocity horka, které se v kabině dostávají, a autorku zajímalo, jestli je v kabinách skutečně nadměrně vysoká teplota, nebo se jedná o jejich subjektivní pocity. Autorka se více přiklápěla k hypotéze, že existuje vysoká korelace mezi pocity tlumočnicků a objektivními parametry, a výsledky jejího bádání skutečně poukázaly na téměř nepříjemné podmínky práce v přenosných tlumočnických kabinách, ve kterých výše teploty, vlhkosti ani obsah oxidu uhličitého neodpovídal normám. Experiment probíhal během podzimních měsíců roku 1980 a oproti doporučeným 18 °C až 20 °C bylo v kabinách v druhé polovině konference naměřeno až 26,4 °C. Ukázalo se, že teplota výrazně stoupla hned po začátku konference a

nadále se držela na dosažené úrovni. Na podzim roku 1983 následovala další studie, tentokrát zaměřená na teplotu v sále, která měla získat další potřebná empirická data. Porovnávala se teplota v konferenčním sále s teplotou v kabinách, následně teplota na začátku a na konci konference. Zjistilo se, že ačkoliv byla teplota na obou zkoumaných místech na začátku konference téměř identická, v kabinách v průměru dne stoupla o 4,3 °C, což poukázalo na špatný systém klimatizace a ventilace.

Z hlediska psychologického stresu je potřeba uvést, že ačkoliv práce ve výše uvedených podmínkách představuje komplikaci pro většinu pracovníků, vnímání stresu je vysoce subjektivní a závisí na osobnostních faktorech, jako je sebedůvěra či subjektivní hodnocení dané situace. Každý událost prožívá jinak a ve většině případů toto prožívání souvisí s předchozími zkušenostmi a výkony. Autorka výzkumů konstatuje, že ačkoliv teplota v kabinách neodpovídala doporučeným hodnotám, tlumočníci byli obvykle velice tolerantní, neboť svou nespokojenost vyjádřili pouze v šesti z 20 dnů.⁵⁰

Ergopsychometrické studie zaměřující se na porovnání subjektivního prožívání stresu a objektivních podmínek ukázaly, že je možné na stres nahlížet ze dvou různých úhlů pohledu: zatímco někteří pod zvýšeným napětím podávají lepší výkony, na jiné má toto napětí opačný efekt a jejich výkon je ve stresových situacích považován za špatný. Tyto studie Kurzová zmiňuje v souvislosti se svým vlastním názorem: domnívá se, že vlivem stresu můžeme podat lepší výkon. V roce 1997 badatelka provedla výzkum za užití metody STAI (*State-Trait Anxiety Inventory* – introspektivní psychologický seznam 40 položek souvisejících s úzkostí), v němž se zaměřila na hladinu úzkosti u konferenčních tlumočnicků. Výsledky jejího bádání potvrzují hypotézu, že tlumočníci umějí ovládat své pocity a jejich výkon je konzistentní, to jest nezávislý na stavech úzkosti. Obdobně se vyjadřují María A. Jiménezová a Daniel Pinazo (2001), kteří dokonce stres považují za nezbytný předpoklad k podání kvalitního výkonu. Studie Caryho Coopera, Rachel Daviesové a Rosalie Tungové (1982) naproti tomu zjistila, že pro 45 % probandů je stres spojen s jejich pracovními výkony. V průzkumu Petera Mosera z 1995 uvedlo 26 % respondentů jako nejnáročnější součást povolání vysokou soustředěnost a trvalý stres a 18 % tlumočnicků dokonce svou práci přirovnalo k profesi pilota. Hypotéza Alessandry Riccardiové, Guida Marinuzziho a Stefana Zecchiniho (1998) spočívající v tom, že tlumočení, při kterém tlumočnick nevidí na řečníka,

⁵⁰ KURZ, Ingrid. Small Projects in Interpretation Research. In: *Getting Started in Interpreting Research: Methodological Reflections, Personal Accounts and Advice for Beginners*. Edited by Daniel Gile, Helle V. Dam, Friedel Dubsiaff, Bodil Martinsen and Anne Schjoldager. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2001, s. 101.

nepředstavuje ve srovnání s prací klasického konferenčního tlumočnicka větší zátěž, se v experimentech prováděných Organizací spojených národů také potvrdila. Studiím prováděným metodou STAI se budeme detailněji věnovat v poslední podkapitole této sekce, i v díle Ingrid Kurzové je jim věnována samostatná kapitola.

Výše zmíněná studie Coopera, Daviesové a Tungové z roku 1982 inspirovala Kurzovou k provedení dvou menších studií, v nichž porovnávala rakouské tlumočnický sdužení AIIC se skupinou, kterou zkoumali tři uvedení autoři. Ta také sestávala z členů této organizace, ale nebyli jimi Rakušané, nýbrž tlumočníci různých národností. Badatelka chtěla získat více informací o tom, jak jsou tlumočníci se svým zaměstnáním spokojeni a jak vnímají jeho důležitost a prestiž. Výsledky přinesly zjištění, že rakouští tlumočníci jsou s prací ještě spokojenější než předchozí skupina, ale zároveň se domnívají, že jejich povolání nedosahuje takového uznání, jaké by si zasloužilo. V kratší studii s názvem *Malé projekty ve výzkumu tlumočení* (v originále *Small Projects in Interpretation Research*) ovšem autorka uvádí, že tyto výsledky nejsou statisticky významné, protože se zmíněný výzkum zabýval pouze malým vzorkem tlumočnicků. Dle jejího úsudku se tedy zjištění nedají zobecnit a prohlásit za jediná platná.⁵¹

Na vyšší úrovni než je tomu v případě běžného konferenčního tlumočení je stresový faktor také v oblasti audiovizuální, tedy v takové, kdy se tlumočnick nachází před zraky tisíců až milionů televizních diváků.⁵² Náročnosti tlumočení v mediální oblasti je v této práci věnována samostatná kapitola, jež kromě obecných poznatků a charakteristik taktéž pokryje výsledky hlavních experimentů autorky týkajících se tohoto tématu.

V otázce pracovního zatížení a pocitu vyhoření provedla organizace AIIC v roce 2001 studii (v originále *Study of Workload and Burnout in Simultaneous Interpreting*), jež měla za cíl prozkoumat čtyři parametry působící na tlumočnicka – faktory psychologické, fyziologické, fyzické a faktor výkonu. Studie, která měla případně určit jejich vzájemný vztah, sestávala ze dvou částí: e-mailového šetření zahrnujícího 607 tlumočnicků AIIC, kteří se měli vyjádřit ke spokojenosti, pocitům stresu a vyhoření, a hloubkové studie sepsané na základě pozorování 48 kabin. Ta zahrnovala měření fyzikálních podmínek jako např. správné teploty, vlhkosti a kvality vzduchu; dotazníky naopak zkoumaly obecné názory a postoje tlumočnicků a testovaly vliv práce na jejich osobní život a objektivní hodnocení kvality výkonu. Hlavním cílem

⁵¹ KURZ, „*Small Projects*“, 113.

⁵² Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 10. 8. 2016]

projektu bylo vytvoření rad a doporučení, kterými se současní a budoucí tlumočníci mohou řídit.

Vysoké procento kabin bylo na základě výsledků fyzikálních podmínek posouzeno jako zcela nepřijatelné: proto byly navrženy větší kabiny, bylo poukázáno na důležitost jejich pravidelného udržování a zajištěn systém regulace teploty a ventilace. K doporučením patřilo i to, že v pauzách mají zůstat dveře kabin otevřeny a světlo zhasnuto, protože i to může přispět k žádoucí nižší teplotě v kabině během tlumočení. Pro řečníky pochopitelně platí, že by měli přednášet ve své mateřštině, neměli by projevy číst a měli by se snažit dodat materiály tlumočnickům v dostatečném předstihu. Též se projevilo, že není vhodné časté střídání tlumočnicků v rámci jednoho projevu, a rovněž že videokonference neskytají takové pohodlí jako konference, během nichž jsou tlumočníci v přímém kontaktu s řečníky.⁵³

Studie samozřejmě opět poukázala na náročnost tlumočnického povolání, které vzhledem k častým cestám a s nimi spojené únavě ještě hůře snášejí osoby pracující na volné noze. Se syndromem vyhoření, které je považováno za kombinaci fyzické a emocionální únavy a kognitivní vyčerpanosti, se na druhou stranu více setkávají tlumočníci zaměstnaní v pevném pracovním poměru. Navzdory tomu je však 88 % tlumočnicků se svou prací spokojeno a pouze 23 % uvedlo, že by tuto profesi nikomu ze svého okolí nedoporučilo. Stejně úspěšný je počet 70 % respondentů, kteří konstatovali, že dokážou dobře snášet zátěžové situace. Neustálá soustředěnost a fyzická energie, kterou musí tlumočnick na práci vynaložit, se projevuje zvýšeným krevním tlakem a stresovým hormonem kortizolem a z dotazníků pak vyplynulo zjištění, že mentální a fyzická námaha je obdobná námaze vyšších důstojníků v izraelské armádě. Proto Jennifer Mackintosh, autorka shrnutí konečných výsledků, upozorňuje na to, že výkon tlumočnické profese je vhodný pouze pro osoby zcela kompetentní a vysoce motivované.⁵⁴

5.3 Profesionálové versus začátečníci

Vzhledem k tomu, že vzájemné vztahy psychologických a fyziologických faktorů již byly mnohokrát zkoumány, pozornost mnohých badatelů, Ingrid Kurzovou nevyjímaje, se ubírá směrem k rozdílu v tlumočení začátečníků a profesionálů s mnohaletou praxí. Odlišnosti

⁵³ Viz <http://aiic.net/page/888/the-aiic-workload-study-executive-summary/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

Tato myšlenka bude podrobněji rozebrána v kapitole o mediálním tlumočení.

⁵⁴ Viz <http://aiic.net/page/660/workload-study-what-it-tells-us-about-our-job/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

v jejich vnímání sice byly popsány v kapitole 3.4 *Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení*, ale autorka usuzuje, že vzhledem k jejich široké aplikovatelnosti je vhodné tyto rozdíly připomenout jak v souvislosti se stresem, tak v následující kapitole o empirickém vlivu tréninku na kvalitu tlumočení.

U profesionálů se projevuje rozdíl v efektivitě myšlení: mají výrazně lepší strategie, schopnost lépe třídit informace a rychle řešit nepředvídaný problém. Identické podněty vnímají začátečníci a profesionálové zcela jinak a také v závislosti na konkrétní situaci a předchozích znalostech. Profesionálové nemají tlumočený materiál pouze nastudovaný, ale informace ukládají ve smysluplných vzorcích, mají je propojené a hluboko zakořeněné. V otázce vyhledávání doplňujících informací během přípravy jsou taktéž podstatně zkušenější, a proto jim celková příprava na zakázku zabere méně času. Začátečníci nemají ani rozsáhlé zkušenosti, ani znalosti; správné porozumění, soustředěnost i plynulost projevu jim stále působí potíže. To, že se tyto komplikace postupem času zmírní, vede k situaci, kdy tlumočník již nemusí být neustále ve střehu a jeho kapacita je rovnoměrně vynakládána na všechny části projevu.⁵⁵

Ačkoliv profesionálové za léta zkušeností dosáhli potřebné odbornosti – kombinace hlubších znalostí a lepších strategií, i u nich například živé vysílání nebo videokonference vzbuzují více nervozity i větší fyzickou zátěž. V případě studentů bylo naopak zjištěno, že například simulovaná *mock* konference pro ně představuje mnohem stresovější situaci než pro profesionály konference opravdová. Ještě více než samotné tlumočení na ně negativně působí celý koncept organizované konference: v jejím průběhu nikdy neví, kdo přesně je v jakou chvíli poslouchá, kdo z jejich tlumočení během pilotního tlumočení vychází a navíc se obávají toho, že smysl řečnickova projevu nepřevědou správně a zamezí tak porozumění účastníků a plynulému průběhu následné diskuze. Výše uvedené důvody přiměly Ingrid Kurzovou k provedení průzkumu, který se zabývá právě odlišným vnímáním stresu u profesionálů a tlumočnicků-začátečníků.

Badatelka zkoumala, jak vnímají stres při simultánním tlumočení profesionální konferenční tlumočníci a studenti. Používala objektivní fyziologické parametry jako srdeční rytmus, krevní tlak, hladinu kortizolu či vodivost kůže, neboť právě fyziologické změny

⁵⁵ V kontextu výše popisovaného se dá opět zmínit Andersonovo dělení fází osvojování si znalostí a dovedností na fázi kognitivní, asociační a autonomní. Nejprve nejsme schopni konkrétní úkony provést sami a neustále pamatujeme na příslušná pravidla a postupy, ale chyby, kterých se dopouštíme, se časem stále více eliminují, až se nakonec aktivita stane automatickou a nevědomou. Tato změna je viditelná v míře rychlosti a přesnosti, která se v případě studentů a profesionálních tlumočnicků výrazně liší.

reflektují emocionální a mentální procesy. Vytvořila si vlastní metodu, která sleduje fyziologické parametry během celého procesu tlumočení. Vzhledem k dnešním technologiím tento způsob výzkumu zatěžuje probandy zcela minimálně. Hlavními zkoumanými parametry byl srdeční rytmus a vodivost kůže, která se soustavně zvyšuje právě stoupajícím stresem. Na lékařské konferenci byla testována dvojice tlumočnicků jazykové kombinace anglický jazyk – německý jazyk a v jednom z praktických seminářů profesorky Kurzové se testům podrobili tři studenti týchž jazyků. Značný rozdíl se ukázal ve vodivosti kůže tlumočnicků při tlumočení v méně a více stresujících situacích, v něm však studenti a profesionálové výrazné rozdíly nevykazovali. Podstatné rozdíly se objevily až v případě srdečního rytmu: u tlumočnicků konference byl naměřen puls 75 a 73,75 tepů za minutu, u studentů pak 105,18, 86,90 a 100,76 tepů za minutu. Výsledky ukazují, že tep profesionálních tlumočnicků se neodchýlil od normálního stavu, ačkoliv se jednalo o oficiální konferenční tlumočení a navíc ještě terminologicky náročnou lékařskou konferenci. U všech pozorovaných studentů se naopak fyziologický stres zvýšil, přestože byli namísto profesionální události pozorováni při běžném vyučování.⁵⁶

5.4 Psychologické výzkumy osobnosti tlumočníka

Ze stejnojmenné kapitoly z knihy *Simultánní tlumočení jako téma interdisciplinárního výzkumu* lze zcela jednoznačně vyvodit, že úzkost, která je zde podrobně rozebírána, do značné míry souvisí s výše popisovaným stresem. Do němčiny částečně přeložené pojmy „*Trait-Angst*“ a „*State-Angst*“, jež autorka článků používá, stejně jako Spielbergovo originální označení „*Trait-Anxiety*“ a „*State-Anxiety*“, implikují strach, který tlumočníka dostává do stresové situace. Z toho je možné odvodit hypotézu, že vinou pocíťovaného strachu/úzkosti/stresu bude výkon tlumočníka nižší. Stejně jako v ostatních případech Kurzová i na tomto místě předkládá ucelený obraz o výzkumech, studiích a hypotézách vztahujících se k tomuto tématu, a proto se dá konstatovat, že se její bádání, z něj vyplývající poznatky a obecné názory opírají i o zjištění předchozích výzkumníků. Na základě tohoto postupu, kdy nejprve chronologicky shrnuje informace získané z praxe a pečlivého studia odborné literatury a až poté se zabývá svými vlastní výzkumy, lze poměrně jednoduše odhadnout motivaci, jež Kurzovou vedla k provedení právě tohoto experimentu právě

⁵⁶ Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 10. 8. 2016]

takovým způsobem, popřípadě co ji k hypotézám a zjištěním vyřknutým kdykoliv v průběhu vlastního experimentu vedlo.

K podání dobrého výkonu tlumočnickovi nestačí, že perfektně ovládá cizí jazyk a správně používá mateřský jazyk. K simultánnímu tlumočení je nepochybně třeba jak značné množství všeobecné inteligence, tak celá řada dalších faktorů, jako jsou například schopnosti dokonalého porozumění jazyku, komunikační schopnosti, improvizace, plynulost řeči, rychlost sémantického zpracování informací a správné volby tlumočnických strategií. Sdružení AIIC již na počátku své existence navrhlo několik pokusů, které by zkoumaly rysy tlumočnické osobnosti. Praxe a výzkumných prací v oblasti tlumočení bylo v té době málo a dovednosti tlumočnicků se stávaly stále atraktivnějšími. Jak už jsme uvedli výše, tlumočení vyžaduje velkou míru soustředěnosti, na čemž se také jednohlasně shodnou všichni pedagogové i praktikující tlumočníci. Panethová se domnívala, že by bylo zajímavé zjistit korelaci mezi schopností simultánně tlumočit a schopností soustředit se. Autorčina disertační práce z roku 1969 však žádné rozhodující výsledky nepřinesla – tlumočníci v jejím testování neobstáli lépe než ostatní skupiny zkoumaných osob.

Další z řady výzkumníků, z jejichž studií Ingrid Kurzová vychází, Gerver, se zabýval studiem úzkosti a spolu s Donaldem Broadbentem získal přesvědčení, že stav úzkosti může zcela jistě souviset se sníženou tolerancí hluku, a to poté vedlo k tvrzení, že zvýšená míra tohoto rušivého elementu negativně působí na tlumočnický výkon. 12 tlumočnicků mělo v rámci studie míru úzkosti ohodnotit na předložené stupnici. Při jednoduchém *shadowingu* nebyla mezi výsledky testů a skutečnými výkony výrazná korelace. Ani při simultánním tlumočení v dobrých zvukových podmínkách se souvislost mezi výsledky testů a tlumočnickými výkony neprojevila. Při tlumočení v mírném hluku se však pozitivní korelace ukázala a ve větším hluku pak byla zjištěna výrazná negativní korelace. Z tohoto testu z roku 1957 nejen Gerver, ale i Kurzová vyvozují, že vyšší míra stresu může za dobrých zvukových podmínek vést k lepšímu výkonu tlumočnicka, ovšem ve zhoršených zvukových podmínkách je vždy nevýhodou. Ve stejné době se začal rozvíjet výzkum stresu, jehož hladina byla v případě konferenčních tlumočnicků přirovnávána k míře stresu u manažerů. Studie Caryho Coopera, Rachel Daviesové a Rosalie Tungové za podpory AIIC zkoumala spokojenost se zaměstnáním, duševní zdraví, pracovní stres a rysy osobnosti tlumočnicků. Výsledky sdružení ukázaly, že povolání tlumočnicka se na mnoha rovinách podobá práci vysokých manažerů.

Kurzová zde však zdůrazňuje, že konferenční tlumočníci jsou ve srovnání s manažery se svým zaměstnáním i navzdory každodennímu stresu spokojenější.⁵⁷

Když charakteristické rysy tlumočnicků a překladatelů srovnával Henderson, postupoval tak, že nechal 65 překladatelů a 35 konferenčních tlumočnicků popsat obě profese se zdůrazněním toho, co považují za nejdůležitější. Zobecněním shromážděných informací popsal tlumočnicka jako rychlého a inteligentního extroverta, který musí umět spoléhat sám na sebe.⁵⁸ V té souvislosti je vhodné uvést mírnou kritiku Barbary Moser-Mercerové, která Ingrid Kurzové vyčítá, že sice uvádí celou řadu příkladů průzkumů, ale jakýmkoliv systematickým doporučením z hlediska metodologie se ve svých pracích vyhýbá. Domníváme se, že autorka tento průzkum, ne zcela zapadající do tematiky strachu, patrně zmiňuje z toho důvodu, aby poukázala na další způsob zkoumání psychologické osobnosti tlumočnicka.

Centrálním metodologickým východiskem psychologů v otázce testování je názor, že testy se mají provádět za co nejlepších a nejméně rušivých podmínek. Mezi výsledky klasických psychologických testů, které probíhaly v uvolněné atmosféře, a výkony z praxe však byly zjištěny velké rozdíly a ukázalo se, že testování v nereálných situacích nemůže přinést směřodonné výsledky. Guttman a jeho spolupracovníci z Vídeňské univerzity přišli s termínem „*Trainingsweltmeister*“ (v angličtině „*training champion*“ – „mistr světa v tréninku“), charakterizovaným jako člověk, který v neutrálních, nestresových situacích podává dobré výkony, avšak vlivem stresu se jeho výkon podstatně zhoršuje.⁵⁹ Existuje však i druhý typ tlumočnicka, který pod enormní mírou stresu naopak vykazuje lepší výsledky. Guttman a jeho spolupracovníci začali kromě výzkumu v laboratoři sledovat výkony tlumočnicků i v reálných podmínkách. Na základě ergopsychometrie postupovali dvěma způsoby: zkoumali výkony za neutrálních podmínek, tedy tak, jak to klasická psychologie předepisuje, a pak také ve stresu/zatížení, tzn. v reálné situaci. Testovaly se i výkony hokejistů nebo horolezců a jejich připravenost na riziko i schopnost řešit problémy. Zatímco mezi skutečnými výkony horolezců a testy prováděnými v neutrálních podmínkách se neobjevila téměř žádná korelace, testy v podmínkách zatížení přinesly zcela opačné výsledky. Výzkumníci po dosažení těchto prvních zajímavých výsledků s experimenty pokračovali a na skupinách dalších probandů potvrdili, že opravdu existují dva typy efektu stresu: buď v jeho přítomnosti podáváme výkon lepší, nebo horší. Guttman v této souvislosti také konstatuje, že

⁵⁷ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 140.

⁵⁸ Ibid, 140.

⁵⁹ Kurzová dodává, že se jedná například o sportovce, kteří by za výkon, který podají na tréninku, vyhráli zlatou medaili, ale na olympiádě patrně žádné ocenění nezískali.

výkonnost závisí též na prožité minulosti, čímž se opět dostáváme k otázce strachu: osoby, které strach prožily, stres obvykle snášejí hůře, a podávají tudíž horší výkony.

5.5 Využití metody STAI

Spielberg vytvořil model strachu a rozdělil jej na *Trait-Angst* a *State-Angst*⁶⁰. První z nich označuje strach jako rys osobnosti a charakterovou vlastnost člověka, jež se projevuje ve zvýšené tendenci považovat situaci za nebezpečnou. *State-Angst* je naproti tomu emocionální reakce, která se projevuje momentální, situací podmíněnou úzkostlivostí, nervozitou a vnitřním neklidem. STAI (*State-Trait Anxiety Inventory*) je metoda zjišťování obou uvedených typů strachu. Ke zjištění se používají dva testy, v rámci kterých se o sobě proband vyjadřuje pomocí výběru nejvhodnější možnosti. První test zkoumá strach, který se mění v závislosti na situaci, druhý identifikuje individuální rozdíly a týká se vnímání strachu obecně. Studium pocitů atletů ukázalo, že ti, jejichž výkony jsou konzistentní, vykazují nižší *State-Angst* a mají lepší vrozenou či naučenou kontrolu nad svými zvýšenými pocity úzkosti. Vzhledem k tomu, že v tlumočení se vyskytuje hodně obtížných faktorů jako tempo řečníka, minimální možnost opravy nebo kontrontace s neznámým materiálem, zdálo se, že lidé vykonávající tuto profesi patrně patří do skupiny osob, jejichž úspěch se pod tlakem stresu nesnižuje. Proto proběhla pod vedením Ingrid Kurzové ergopsychometrická studie, při níž se zkoumalo, jestli tlumočníci umějí strach regulovat stejně dobře jako sportovci a jestli se dokážou soustředit lépe než lidé vykonávající jiné profese.

Test v Paříži podstoupilo 24 žen a osm mužů různých národností, z nichž všichni pracovali jako konferenční tlumočníci. Jejich úkolem bylo z možností vybrat tu, která nejlépe vyjadřuje jejich pocit před tlumočením. Výsledky přinesely dle Kurzové zajímavé zjištění, že obecně je *Trait-Angst* u konferenčních tlumočnicků ve srovnání s ostatními lidmi nižší (jsou tedy odolnosti vůči stresu lépe uzpůsobeni), *State-Angst* obdobný a pouze u malé skupiny dotazovaných je *Trait-Angst* vyšší než *State-Angst*. Tlumočníci obvykle na nadcházející situace nereagují zvýšenou mírou strachu. Jejich výkon je ve stresových situacích opravdu vyšší a potvrzuje se tedy původní hypotéza, že výkonnost tlumočnicků se pod vlivem stresu a jiných negativních vlivů nesnižuje, nýbrž je konzistentní, a tlumočníci proto nemohou být

⁶⁰Anglické výrazy jsou v tomto případě ponechány úmyslně, jelikož jsme po konzultaci s psychologkou zjistili, že ustálená česká terminologie pro dělení strachu na různé typy neexistuje.

označování jako „*Trainingsweltmeister*“, kteří dobré výkony podávají pouze v nestresových situacích.⁶¹

Další průzkum, který badatelka provedla spolu s Miriam Shlesingerovou, Minhuou Liuovou a Loraine Oblerovou, se věnoval vlivu vícejazyčnosti a tlumočení na stárnutí a délku života. Předpokládalo se, že aktivní používání určitých částí mozku, které jazyk zpracovávají, zamezuje negativním vlivům stárnutí. Výzkumná komise AIIC se zájmem sledovala, jaký vliv má stárnutí na kognitivní a jazykové schopnosti vícejazyčných osob, tedy ideálně konferenčních tlumočnicků. Probandi byli ve věku 70 až 88 let, z nichž pouze někteří již byli v penzi, a každý z nich prošel dvou- až šestihodinovým rozhovorem. Vzorek obsahoval tlumočnický na volné noze i se stálým pracovním poměrem, někteří z nich taktéž pracovali jako překladatelé a mnozí z nich byli činní jako vyučující překlada a tlumočení.

Výzkumníci očekávali, že největší potíže bude s narůstajícím věkem představovat rychlé vybavování lexikálních pojmů a porozumění ve ztížených zvukových podmínkách. Mnozí dotazovaní však konstatovali, že změny v pamatování si jmen považují za přirozené a nemyslí si, že by byly nutně podmíněny věkem. Ačkoliv se někteří o hledání vhodného ekvivalentu vyjádřili jako o úkolu, který je s přibývajícím věkem stále komplikovanější, zjistilo se, že jádrem problému je špatné porozumění – ovšem ne to, které pramení ze ztížených zvukových podmínek, nýbrž to, které je zapříčiněno věkem danou postupnou ztrátou sluchu. Mnozí z probandů začali během tlumočení využívat naslouchátka, ale uvedli, že jej považují spíše za kontraproduktivní. Projevilo se jako neúčinné a pocity tlumočnicků nezlepšila ani regulace hlasitosti a výšky tónu tlumočeného projevu. Potíže, které špatný sluch způsoboval, byly zaznamenány převážně v tlumočení technických termínů, zcela neznámých informací či rychlých projevů, takže *de facto* prvků, které v tlumočení obecně patří mezi nejproblematictější. Probandi vyjádřili špatný pocit z toho, že povolání, které dříve vykonávali bez jakýchkoliv větších obtíží, pro ně nyní představuje vysoce stresové situace, nadále je netěší a snižená kvalita tlumočnického výkonu, kterou pociťují, také přiměla většinu z nich k odchodu do penze.⁶²

Závěrem této kapitoly se dá s jistotou říci, že faktory, které Ingrid Kurzová v průběhu celé své kariéry tlumočnice a psycholožky zkoumá, jsou vzájemně propojené. V rámci

⁶¹ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 138-154.

Tatáž tematika je rozebírána v rámci článku *Tlumočníci: stres a situačně podmíněná kontrola úzkosti* (v originále *Interpreters: Stress and Situation-dependent Control of Anxiety*) z roku 1997.

⁶² Viz <http://aiic.net/page/3655/interpreting-work-buffers-against-aging-reporting-on-the-aiic-lifespan-study/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

analýzy jednoho tématu se badateli vždy naskytne možnost pohledu na téma související. Z článků autorky je patrné, že se v průběhu své kariéry nechala inspirovat metodami ostatních výzkumníků a jejich poznatky vždy porovnává s fakty, která zjistila ona – ať už se jedná o téma „mistrů světa v tréninku“, nebo rozsáhlé studium fyzických a psychologických faktorů ovlivňujících tlumočnický výkon. Kurzová dokazuje, že některé situace jsou objektivně více stresující než jiné, a aby toto tvrzení empiricky podložila, poukazuje na předchozí zkušenosti: konferenční tlumočníci se pochopitelně časem naučí trému překonat a stanou se odolnějšími. Tato teze je potvrzena v kapitole o mediálním tlumočení, kde jsou jako méně stresové situace rozebírány akce, s jejichž konáním tlumočnick počítá, a může proto do značné míry ovlivnit jejich průběh. Vhodným pramenem, z něž se dá v případě srovnávání míry stresu při tlumočení na konferencích a v živém vysílání čerpat, je její článek *Psychologické reakce při stresu v mediálním a konferenčním tlumočení* (v originále *Physiological Stress Responses During Media and Conference Interpreting*) z roku 2002.

6. INGRID KURZOVÁ O TLUMOČENÍ V MÉDIÍCH

„Eine gute Fernseh–Dolmetschung kann dazu beitragen, das Ansehen der Dolmetscher zu verbessern. Umgekehrt kann natürlich eine schlechte Leistung auch negative Auswirkungen haben.“⁶³

Sféra mediálního tlumočení je jedinou širší oblastí zkoumání, kterou Kurzová neuvádí rozsáhlou analýzou předchozích výzkumů, do jejichž kontextu autorka zasazuje své vlastní bádání. Tato skutečnost je logicky dána tím, že zatímco ostatní témata byla zkoumána po dobu několik desetiletí a pokryta v široké škále studií, mediální tlumočení se jako téma příhodné pro výzkum nabízelo až v době, kdy byla autorka vystudovanou tlumočnicí a psycholožkou. Problematika mediálního tlumočení je v díle Ingrid Kurzové zpracována ještě ve větší míře než téma stresu. Považujeme však za důležité na prvním místě zdůraznit, že uvedená témata spolu silně souvisejí. V článcích zabývajících se tematikou audiovizuálního tlumočení, jejichž rozboru se věnujeme v následujících odstavcích, se téma stresu a zvýšeného mentálního úsilí neustále opakuje a za zásadní tezi autorky se dá považovat fakt, že právě v televizním a rozhlasovém vysílání jsou tlumočníci vystavováni vyššímu napětí a stresu než ve všech ostatních tlumočnických situacích a kontextech.

6.1 Televizní tlumočení v Rakousku

S nabývající důležitostí sledování televizního zpravodajství a rostoucí oblibou zábavních pořadů v druhé polovině 20. století úměrně roste i poptávka po televizních tlumočnících, kteří zajišťují, aby bylo satelitní televizní vysílání srozumitelné pro uživatele více než třiceti světových jazyků. Prvními mezinárodními událostmi, které vyžadovaly tlumočení, byly americké a sovětské vesmírné mise a dále pak americké prezidentské volby, jejichž přenos přes satelit byl v té době enormním úspěchem moderní technologie a těšil se velkému ohlasu ve světovém tisku. Ingrid Kurzová měla ve své praxi možnost získat obě tyto tak důležité zkušenosti – a protože tehdy představovala jedinou tlumočnici ORF, která na tlumočnické

⁶³ Viz http://state.gift/ingrid-kurz_7085147.html [cit. 10. 8. 2016]

Dobrý tlumočník může přispět k většímu respektu vůči tlumočnickému povolání. Špatný výkon může mít naopak negativní důsledky. (Překlad M.Š.)

scéně působí dodnes, dá se považovat za ústřední osobu rakouského mediálního tlumočení. Tlumočila celonoční televizní přenos amerických prezidentských voleb v roce 1968, 28 hodin trvající přistání na Měsíci, které se Apollu 11 podařilo následujícího roku, a další mezinárodně proslulé události odehrávající se na pozadí druhé poloviny studené války. Mezi pořady v letech 1970 až 1995, které vyžadovaly simultánní a výjimečně i konsektivní tlumočení, patří incident se zadržením amerických rukojmí v Íránu roku 1980, další americké prezidentské volby a televizní diskuze odehrávající se mezi Ronaldem Reaganem a Jimmym Carterem v roce 1980, papežova návštěva Velké Británie v roce 1982 či výsledky summitových jednání Reagana s Gorbachevem.⁶⁴ Ačkoliv by se mohlo zdát, že je audiovizuální tlumočení pouze marginální formou celé popisované disciplíny, autorka zdůrazňuje konání kulatého stolu na téma *Tlumočení pro hromadné sdělovací prostředky*, který proběhl v roce 1982 při Georgetownské univerzitě a přiměl organizaci AIIC k vypracování směrnic pro televizní tlumočníky.⁶⁵

Do roku 1990 ORF užívala tlumočení převážně ve zpravodajství a pořadech zabývajících se aktuálním děním. Až počátkem 90. let potřeba tlumočení rapidně vzrostla a přesunula se do oblasti vzdělávacích a zároveň zábavních pořadů. Zjistilo se, že tato služba výrazně ušetří čas moderátorům, kteří se například během rozhovorů mohou namísto cizího jazyka plně soustředit na pokládání dotazů. Po pádu želené opony, která předznamenala vysílání přelomových událostí ze zemí východního bloku, se v Rakousku začalo tlumočit do více jazyků, ale monopol angličtiny stejně přetrval. Autorka jako další významné události uvádí tlumočení během války v Jugoslávii, rozhovory s Jásirem Arafatem zrcadlující izraelsko-paletinský konflikt či vstup Rakouska do Evropské unie v roce 1994.

6.2 Důvody obtížnosti mediálního tlumočení

Príspevek týkajúci sa televízneho tlumočenia prednesla Ingrid Kurzová na konferencii, již 8. července 2011 pořádala Univerzita Johannea Gutenberga v Mohuči. Konference se odehrávala v německém Germersheimu – pobočce výše uvedené univerzity, na níž jsou vyučovány jazykové a kulturní obory se zaměřením na překladatelství a tlumočnictví.

⁶⁴KURZ, Ingrid. Getting the Message Across – Simultaneous Interpreting for the Media. In: *Translation as Intercultural Communication: Selected Papers from the EST Congress, Prague 1995*. Edited by Mary Snell–Hornby, Zuzana Jettmarová and Klaus Kaendl. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1997, s. 200.

⁶⁵KURZ, Ingrid. Mediendolmetschen und Videokonferenzen. In: *Dolmetschen: Theorie, Praxis, Didaktik mit ausgewählten Beiträgen der Saarbrücker Symposien*. St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag, 2000, s. 90.

Kurzová zde hodnotila náročnost tlumočení v médiích, které neustále srovnává s klasickým konferenčním tlumočením. Opakovaně zdůrazňuje, že tlumočník má povinnost se vyrovnat se stresem, které tlumočení v mediální sféře obnáší.

Vzhledem k autorčině oblasti zájmu je zcela logické, že se v úvodu projevu vrací zpět do historie a přibližuje začátky popisované disciplíny. Posluchač se dozvídá, že již ve 30. letech 20. století rozhlas využíval tlumočníky – Hans Jacob například tlumočil rané projevy Adolfa Hitlera. Tlumočníci však byli od počátků najímáni na tlumočení kratších časových úseků, jež vyžadovaly stoprocentní soustředěnost, jelikož v pěti- či desetiminutovém projevu vyjdou nepřesnosti na povrch zcela určitě jasněji než v případě dvoudenní konference.

Dobrý tlumočník zvyšuje respekt ke své tlumočnické profesi, kterou běžný divák blíže nezná. Tlumočník, který se dopustí chyby, se naopak rázem stává terčem kritiky a negativních komentářů, a to nejen ze strany novinářů, ale i redaktorů, kolegů, diváků a dokonce studentů. Obecně se od něj očekává více než od klasického konferenčního tlumočníka, protože posluchači v silné většině případů nejsou seznámeni s obtížnostmi, které simultánní tlumočení představuje. Televizní posluchači a diváci jsou zvyklí na klidné, byť ne zcela monotónní hlasy komentátorů, kteří mají v plynulých projevech mnohaletou praxi. Od tlumočníka proto očekávají stejnou úroveň projevu, obdobnou rychlost a pouze nepatrná až zcela zanedbatelná zaváhání. Zmíněná častá kritika tlumočnicků přicházející ze strany diváků je dána tím, že jejich nároky jsou přirovnatelné k těm, které kladou na běžného redaktora nebo komentátora. To ještě umocňuje stres, který audiovizuální tlumočník už tak pociťuje ve zvýšené míře: „*Whoever interprets live programs for us must have the voice and clarity of a broadcaster to satisfy the approximately two millions who are our public. We have a very knowledgeable and critical audience who will comment unfavorably if the interpreter's voice and diction are not up to the usual standard of our reporters and speakers.*”⁶⁶ Již z přirozenosti tlumočení však vyplývá, že zatímco projev televizního reportéra může být přesně připravený a maximálně plynulý, mírné pauzy, zaváhání a případně i opakování jsou nevyhnutelnými aspekty tlumočnického výkonu.

Zajímavým poznatkem, který stejně jako výše uvedené příklady patří mezi emocionální faktory ztěžující tlumočnický výkon, je skutečnost, že originální řeč není

⁶⁶ KURZ, Ingrid. Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen: Erwartungen und einschränkende Faktoren. In: *Dolmetschqualität in Praxis, Lehre und Forschung*. Edited by Barbara Ahrends, Michaela Albi-Mikasa and Claudia Sasse. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2012, s. 37.

Všichni tlumočníci musí ve vysílání v přímém přenosu mluvit stejně jasně a plynule jako hlasatelé, pokud chtějí uspokojit přibližně dva miliony diváků. Posluchači mají obecně velmi vysoké nároky, a nebude-li tlumočnickova dikce obdobná té, na kterou jsou zvyklí od reportérů, budou jejich komentáře kritické. (Překlad M.Š.)

tlumočnickovým projevem zcela překryta. Začátek i další úseky originálu divák obvykle slyší, a může tak „kontrolovat“ úplnost a věrohodnost tlumočnickova projevu. Navíc si někdy diváci, kteří jazyk do jisté míry ovládají, tlumočnickovým hlasem pouze pomáhají a podrobují tak svou vlastní znalost určité zkoušce. Na druhou stranu je doporučováno, aby tlumočník převádějící projev příslušníka zcela odlišné kultury místy upřesňoval a dovysvětloval výchozí informace, které by pro cílové publikum mohly být nesrozumitelné.

Častou komplikací tlumočnického výkonu bývá stísněný prostor a další fyzické faktory, jež pracovní podmínky tlumočníka výrazně zhoršují. V rámci tlumočení pro televizi či rozhlas mnohdy nejsou poskytnuty zvukotěsné kabiny odpovídající normám a místo nich jsou použity pouze provizorní prostory. Tlumočník je často usazen do vedlejší místnosti a kromě toho, že z podstaty situace nevidí na autora výchozího textu, v tuto chvíli není v přímém kontaktu ani s moderátory. Nedostává zpětnou vazbu a netuší, jak vypadají reakce publika a kdo přesně jej v danou chvíli poslouchá. Řečníka sleduje na obrazovce, která je v podstatě totožná s tou, již má k dispozici běžný divák – nemůže se tedy řídit jeho gesty a mimikou, jež mnohdy hrají stěžejní roli. Kromě toho se nachází uprostřed dění, kde jej ruší jak vizuální, tak akustické faktory – mnohdy má před sebou například ještě další, pro něj irelevantní monitor s rychle se měnícími obrazy, které jej spíše vyrušují. Mimo to bývá kvalita zvuku často snižovaná, např. při přenosech z krizových situací nebo v případě tlumočení nahrávek telefonních hovorů. Na rozdíl od konference, kde je zcela běžné ohlásit technický problém do mikrofону a zajistit tak téměř okamžitou pomoc, tlumočník televizního vysílání je postaven před rozhodnutí, zda narušit hladký průběh programu, či podat co nejlepší výkon například na základě neúplných pasáží, které se k němu vzhledem k technickým komplikacím donesou. Ve většině případů tlumočníci na problém neupozorňují a převádějí smysl výpovědi, jenž je považován za nejdůležitější.

6.3 Dva typy akcí a konkrétní příklady z praxe

Odlíšnost mediálního a konferenčního tlumočení je patrná též z toho, že televizní tlumočníci jsou na práci najímáni s menším časovým předstihem a často musí pracovat v nezvyklou denní dobu způsobenou časovým posunem (např. přímý přenos předávání cen americké filmové akademie Oscar nebo události týkající se volby nového amerického prezidenta⁶⁷). Zatímco na konferenci se tlumočník v průběhu času adaptuje na způsob vyjadřování a přízvuk

⁶⁷ KURZ, „Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen“, 36.

řečníka, v několikaminutových úsecích, jež jsou tlumočeny v televizi, to možné není. V této souvislosti se dají akce, na které jsou tlumočníci najímáni, rozdělit na dva typy. V prvním případě je tlumočník najat na plánovanou akci (příkladem může být svatba člena královské rodiny či pohřeb Michaela Jacksona), k níž dopředu dostane odpovídající materiály. V druhém případě se jedná o nepředvídanou a v mnoha případech tragickou událost, jakou byla například vlna tsunami či letecké útoky 11. září 2001. V takových situacích je tlumočník pochopitelně vystaven ještě většímu stresu, neboť nemá téměř žádný čas na přípravu a témata zpravodajství nervozitu často ještě prohlubují.

Na tomto místě považujeme za vhodné uvést vzpomínky autorky na období, které následovalo bezprostředně po teroristických útocích spáchaných dne 11. září 2001 v New Yorku, a které shrnula v článku *online* časopisu *Language International*.⁶⁸ Ačkoliv měl svět v té době za sebou vysílání z války v Perském zálivu, běsnění v Jugoslávii či z průběhu napjatých amerických prezidentských voleb v roce 2000, největší teroristický útok v dějinách lidstva byl naprosto mimořádný. Kurzová považuje okamžik, kdy se o něm dozvěděla, za osudovou událost, kterou si lidé pamatují celý život (obdobně jako tomu je ve vzpomínkách na zprávu o atentátu na Johna Fitzgeralda Kennedyho 22. listopadu 1963 nebo vraždu Johna Lennona 8. prosince 1980). Mimořádné vysílání začalo několik minut poté, co první letadlo narazilo do první ze dvou věží Světového obchodního centra. V tu chvíli dle výpovědi autorky všem tlumočnickům došlo, že intenzivní zpravodajství bude trvat dlouhé týdny.

Ačkoliv byli tlumočníci vystaveni pravidelné denní osmihodinové zátěži, zajímavé je, že nepocítovali takový strach ze svého výkonu, jak by se mohlo očekávat. Události, o kterých svět informovali, byly tak dramatické a šokující, že jim zprvu málokdo uvěřil. Relativně snadné na přetlumočení byly údajně projevy významných politických představitelů jako například amerického prezidenta George W. Bushe, dále pak Colina Powella, Donalda Rumsfelda nebo Tonyho Blaira; nejnáročnější ze všeho bylo naproti tomu tlumočení průběžných komentářů CNN. Do toho vstoupily technické problémy a některé podstatné pasáže dokonce vinou techniků nebyly odvysílány. Kromě tlumočnické aktivity tlumočníci pomáhali editorům upravovat projevy a překládali doplňující texty.

Tento „pohotovostní režim“ trval přesně měsíc, tedy do 11. října 2001, a přinesl také četné logistické problémy, protože měsíce září a říjen jsou ve Vídni naplněné konferencemi, na které museli jednotliví tlumočníci přejíždět. Článek, který Kurzová o těchto speciálních

⁶⁸ Viz <https://www.language-international.com/HNYMxtBJQ4> [cit. 10. 8. 2016]

událostech napsala, opět plně vypovídá o extrémní náročnosti a s ní souvisejícím stresovým faktorem bezprostředně se dotýkajícím tlumočnické profese, jíž se věnuje výše zmíněná přednáška v německém Gernersheimu. Tlumočník musí být flexibilní, musí si umět rychle zvyknout na nové prostředí, pracovat pod tlakem a samozřejmě také v nočních hodinách. K tomu se dá ještě dodat, že musí být schopen improvizovat a předvídat ve chvílích, kdy se nepodaří udržet oční kontakt s reportéry a moderátory.

Dvěma vybranými příklady, na kterých Kurzová dokazuje vysoký stres tlumočnicka pramenící z nepředpokládaných komplikací, je tlumočení svatby Williama a Kate dne 29. dubna 2011 a zemětřesení v Japonsku, o kterém televize diváky informovala mezi 12. a 19. březnem 2011. V článku *O kvalitě tlumočení v živém vysílání: očekávání a omezující faktory* (v originále *Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen: Erwartungen und einschränkende Faktoren*, 2012) autorka zdůrazňuje, že stres televizního tlumočnicka je dán vnějšími faktory, jako jsou pracovní podmínky, kontext a situace. Ty ovlivňují kvalitu tlumočnického výkonu neméně podstatně než výstup řečníka. Proto na tomto místě zmiňuje Sylvii Kalinu, která uvedla čtyři požadavky, jež jsou na tlumočnický kladen. Navázala tím na Gilianu Garzonovou a její koncept podmíněných, mimotextových a situačních aspektů ovlivňujících výkon tlumočnicka rozšířila. Nově formulované čtyři požadavky od ní přejímá i Kurzová a poukazuje na ně právě v souvislosti se dvěma uvedenými událostmi.

- 1) *Pre-process prerequisites* zahrnují možnost přípravy na tlumočnickou zakázku a spolupráci s ostatními osobami, které v oné situaci vystupují.
- 2) *Peri-process conditions* obsahují faktory jako dodání materiálu před tlumočením.
- 3) *In-process requirements* jsou kognitivní faktory zabývající se tím, do jaké míry tlumočníci znají řečníka, příjemce a způsob prezentace výchozího textu.
- 4) *Post-process efforts* označují vypracování podpůrných materiálů, jako jsou například glosáře.⁶⁹

V praxi jsou tyto aspekty často opomíjeny a vedou jak ke zvýšené míře stresu tlumočnicka, tak zcela pochopitelně i k nižší kvalitě jeho výkonu. Kupříkladu skutečnost, že audiovizuální tlumočníci nedostávají k tlumočení ani texty, které při přenosu řečník předčítá, opět vypovídá o vyšší náročnosti situace ve srovnání s konferenčním tlumočením, na kterou badatelka upozorňuje ve všech svých pracích na téma tlumočení v médiích. V případě uvedené svatby je vhodné zmínit, že televize BBC obvykle poskytuje dosti detailní scénář, ovšem často jen

⁶⁹ KURZ, „Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen“, 34.

krátce před zahájením vysílání. V případě svatby anglického prince tedy tlumočníci dostali přesné informace o čase, kdy se měli nevěsta s ženichem setkat v katedrále, a zejména o pasážích z Bible, které měly během obřadu zaznít. Kromě citací z Bible se k události nevztahovaly žádné další předem poskytnuté texty. Ačkoliv se tlumočníci na citace z biblického textu připravili, k náročnosti situace přispělo to, že tyto pasáže oddávající farář četl, a navíc zazněl úryvek z Geoffreyho Chaucera v původním znění, tedy ve středověké formě anglického jazyka. O tomto případě by se dalo říci, že se jednalo o zbytečný stres, kterému by se bývalo dalo zamezit včasným dodáním všech relevantních podkladů (*process conditions*).

Náročnost tlumočení přímého přenosu z naprosto nečekaných událostí v Japonsku je zcela nezpochybnitelná. Od prvních okamžiků živého vysílání do televize přicházely informace o tisících mrtvých a zraněných lidí a o lidech, kteří přišli o střechu nad hlavou, vzápětí se začaly objevovat hrozby o výbuchu reaktorů v jaderné elektrárně ve Fukušimě, byl vyhlášen výjimečný stav a přišly první exploze. O možnosti přípravy v tomto případě nemůže být řeč, jelikož se informace měnily a čísla navyšovala v méně než hodinových intervalech. Navíc docházelo k jistému posunu zaměření projevu od humanitární katastrofy k jaderným výbuchům, které přinesly navíc četné terminologické komplikace. Jedinou pomůckou byly glosáře, které první tlumočníci zanechávali svým střídajícím kolegům.

Všechny čtyři typy požadavků v této záležitosti selhaly, ale Ingrid Kurzová i tak vyzdvihuje vynikající výkon televizních tlumočnicků, jenž s ohledem na výše popsané nemůže ani být bezchybný, a schopnost rychlosti a improvizace, která může být pro začínající tlumočnický vzorem a motivací.⁷⁰ Na pozadí oněch dvou událostí tak dokazuje, že pod tlakem a ve stresu jsme schopni podat podstatně lepší výkon než ve chvílích, kdy jsme na tlumočení náležitě připraveni, čímž se dostáváme k hlavní hypotéze obhajované v předchozí kapitole věnované stresu. O důležitosti jeho zvládnutí vypovídá i hledání kandidátů na pracovní místo v oblasti mediálního tlumočení. Kurzová zdůrazňuje, že již při výběrových řízeních je obvykle testováno, jak se uchazeč dokáže vypořádat se stresovými situacemi. Druhým parametrem, který se hodnotí, je příjemný a sebejistý hlas, jenž hraje, jak se přesvědčíme v následujícím odstavci, v hodnocení diváků a posluchačů ústřední roli.⁷¹

⁷⁰ KURZ, „Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen“, 41.

⁷¹ Viz <http://www.fb06.uni-mainz.de/stefl/video/anzeigesql.php?URL=mms://windowsmedia.zdv.uni-mainz.de/stefl/new/93.flv&konf=Konferenz&datum=08.07.2011&redner=Ingrid%20Kurz&sprache=Deutsch&thema=TV-Dolmetschen&bemerkungen=&flash=true/> [cit. 10. 8. 2016]

6.4 Výzkum kvality

Ingrid Kurzová v této souvislosti zmiňuje průzkum z oblasti mediálního tlumočení, který prováděla spolu s Franzem Pöchhackerem v roce 1995. Studie vycházela z osmi kritérií⁷², podle nichž 19 televizních moderátorů a komentátorů hodnotilo vlastnosti projevu tlumočnicka.⁷³ Výsledky průzkumu byly následně porovnávány s těmi, které autorka získala o tři roky dříve při dotazování 124 delegátů konferencí. Obě skupiny se na nejpodstatnějším kritériu hodnocení shodly: jako nejdůležitější vyhodnotily shodu se smyslem původního sdělení a logické návaznosti. Pořadí dalších kritérií se však výrazně lišilo.

Dotazovaní z oblasti audiovizuálního tlumočení na následující pozice umístili příjemný hlas, plynulý a přirozený projev a nulový náznak cizího přízvuku, byť na úkor úplnosti obsahu (ta skončila na posledním místě, zatímco ve vnímání delegátů se umístila jako čtvrtá). Autorka jako možný důvod uvádí, že v televizním vysílání má recipient, tedy televizní divák, pro doplnění k dispozici obraz. Protože se opět ukázalo, že jsou televizní tlumočníci neustále srovnáváni s moderátory pořadů, badatelka se domnívá, že se má tlumočnick v případě rychlého výchozího projevu pokusit spíše o přirozeně rychlé a plynulé shrnutí bez výrazných přerušování.

Z toho také vyplývá, že hodnocení je vždy subjektivní, závisí na každém jedinci a jeho prioritách – někdo může hodnotit kvalitu celého tlumočnického procesu, někdo naopak až tlumočnického produktu. Hodnotitelé z řad posluchačů a kolegů tlumočnicků si obvykle všimají odlišných nedostatků, ale podstatné je, že všichni staví na žebříčku hodnot nejvýše jazykovou správnost, vhodně použitou terminologii, logické návaznosti a co možná nejkratší časový posun mezi autorem výchozího projevu a tlumočnickem.

6.5 Výzkum stresu

Dle Kurzové je tedy televizní tlumočnick všeobecně vystaven podstatně většímu stresu než tlumočnick konferenční a s ohledem na výše popsané není překvapivé, že se autorka pokusila na tlumočnickích v televizním vysílání provést experiment a dospěla k závěru, že stres je též objektivně měřitelný. O vyšší míře stresu měly vypovídat fyziologické parametry jako zvýšený krevní tlak a srdeční puls. Ten byl v rámci jednoho z výzkumů měřen pomocí

⁷² Viz kritéria dle Bühlerové, která jsou podrobněji rozvedena v kapitole 4.3 *Osm kritérií dle Bühlerové*

elektrod, které byly umístěny na ruku účastníků pokusu – tlumočnicků konferencí i televizních programů. Ve stresu se člověk více potí a zvýšená aktivace potních žláz způsobuje vyšší vodivost kůže. Nejnovější metody výzkumu, které autorka použila, umožnily sledovat vodivost kůže i srdeční puls zároveň a experiment navíc pro probandy nebyl nijak zvlášť nepohodlný.

Měření se provádělo během pětidenní lékařské konference v červnu roku 1999 a při přenosu svatby prince Edwarda 19. června 1999. Stres televizních tlumočnicků nabýval ve všech případech, kdy tlumočníci mluvili do mikrofону, vyšší hodnoty. Průměrná tepová frekvence byla při přenosu 82,4 tepů oproti 75 tepům v případě konference, což pouze potvrzuje skutečnost, že stres je nedílnou součástí tlumočnické práce.⁷⁴ Mohlo by se zdát, že tlumočení svatby bude podstatně jednodušší než asistence při lékařském kongresu, ale Kurzová zdůrazňuje, že jakkoliv odborně zaměřená konference pro zkušeného tlumočnicka nepředstavuje problém, neboť znalost tématu v kombinaci s náležitou přípravou víceméně zajišťuje hladký průběh tlumočení. V případě mediálního tlumočení však vždy vystupují stresové faktory, ať už se jedná o špatný zvuk, nepředvídaný projev, nedostatečný prostor na opravu nebo enormně vysoké očekávání milionů diváků.⁷⁵ Opět potvrzenou hypotézu ještě podporuje skutečnost, že zkoumaná vysoká úroveň soustředění na začátku odborné a terminologicky náročné lékařské konference v jejím průběhu poklesla, zatímco hladina stresu při tlumočení v televizi zůstala na stejné velké úrovni.

Ingrid Kurzová se celkem v sedmi článcích věnovaným mediálnímu a konferenčnímu tlumočení vyjadřuje k obtížnostem, které tlumočení v médiích obnáší, a opět jej podrobuje empirickému výzkumu stresu a očekávání ze strany tlumočnicků, moderátorů i posluchačů, jehož výsledky náročnost profese opět potvrzují. Odvolává se na známý citát Danici Seleskovitchové, že „*the chain of communication does not end in the booth*“ – komunikační proces nekončí v tlumočnické kabině, a tím zdůrazňuje důležitost zjišťování očekávání televizních diváků, díky nimž se může tlumočnickům podařit převést sdělení a jejich hlavní myšlenky tak, aby je divák co nejlépe pochopil. Za stěžejní autorka považuje schopnost improvizace, která je vzhledem k nízké kvalitě zvuku například v tlumočení z krizových oblastí nezbytná.⁷⁶

⁷⁴ Viz http://www.universitas.org/uploads/media/1204_sondern01.pdf [cit. 10. 8. 2016]

⁷⁵ KURZ, Ingrid. Physiological Stress Responses During Media and Conference Interpreting. In: Garzone, Viezzi (eds). *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2002, s. 196.

⁷⁶ KURZ, „*Getting the Message Across*“, 204.

7. EMPIRICKÝ VÝZKUM VLIVU TRÉNINKU NA TLUMOČENÍ A NĚKOLIK DOPORUČENÍ

V následující kapitole zmíníme několik důležitých jmen teoretiků tlumočení, k jejichž práci se Ingrid Kurzová vyjadřuje či s nimiž polemizuje. Ve větší míře zmíníme také kritické ohlasy autorky, jež dosud zůstávaly stranou, a zaujmeme k nim stanovisko.

První část kapitoly je vystavěna na základě autorčiny knihy, reflektuje tedy historický vývoj tvrzení, že tlumočení je disciplína, kterou si člověk na základě píle a vytvalého tréninku osvojí. Následně autorka popisuje výzkum svůj a Lambertův, jehož poznatky využívá jako důkaz pravdivosti vlastní teorie. Věnovat se budeme i diplomovému projektu jedné z autorčiných vídeňských studentek, z něž Ingrid Kurzová také vychází.

Druhá část kapitoly shrnuje rady pro studenty a pedagogy, jež z jednotlivých sekcí této práce vyplývají, zatím však nebyly explicitně zmíněny. Je zřejmé, že většina z nich se vztahuje k následujícímu tématu tréninku tlumočení, závěrem však zmíníme také několik faktů, která v rámci didaktiky autorka uvádí na konci svých článků, jež se týkají kvality, stresu i kognitivních procesů probíhajících v mozku tlumočnicka. Ty jsou zasazeny do kontextu Gilova *modelu úsilí*, na němž se dají opět ukázat fáze automatizace popisované v kapitole 3.4 *Aplikace výsledků výzkumu kognitivní psychologie na simultánní tlumočení*.

7.1 Simultánní poslech a mluvení

Laikům často připadá naprosto neuvěřitelné, že je někdo schopen zároveň mluvit, poslouchat a soustředit se na to, jaká informace přichází ze strany řečníka. Zdá se, že ideální by bylo začít hovořit v pauzách, ale vzhledem k tomu, že ty běžně trvají jednu až dvě sekundy, není možné se plně soustředit pouze v okamžicích ticha. Tlumočnick tedy obvykle říká to, co před několika sekundami zaslechl, a zároveň již vnímá nově přicházející informace. Broadbent zkoumal simultánní poslech a mluvení u začátečníků a dospěl k závěru, že i vyslovení řady jednoduchých, po sobě jdoucích slov omezuje naši soustředěnost a porozumění novým informacím, protože jsme soustavně rušeni svým vlastním hlasem. Není možné podat bezchybný výkon a zároveň poslouchat sebe i řečníka, ale je možné koordinaci těchto činností soustavně trénovat. Čím méně nových senzorických informací se k nám dostává, tím méně náročný je tlumočnický výkon. Všichni teoretikové v čele se Seleskovitchovou a Ledererovou, kteří se souběžností mozkových procesů zabývali, se shodují v tom, že

tlumočnická dovednost může být osvojena, a to za relativně krátkou dobu. Z této hypotézy vychází i Kurzová. Je však kritická vůči přípravným cvičením, která se sice snaží o výcvik tlumočníka z hlediska zvládnání více souběžně probíhajících procesů, ale vždy na úkor něčeho jiného.

7.2 Kritika předchozích výzkumů tréninku tlumočení

Barbara Moserová-Mercerová a Sylvie Lambertová začaly využívat metodu *shadowingu*, hodně užívanou v kognitivní psychologii pro výzkum selektivní pozornosti. Může probíhat na základě fonémů nebo delších frází – autorka tyto dva způsoby označuje jako „*phonemic shadowing*“ a „*phrase shadowing*“. V prvním případě se jedná o okamžité opakování, probíhající bez jakékoliv snahy o zachycení smyslu výpovědi; ve druhém se již postupuje s menším časovým odstupem, díky němuž můžeme převést smysluplnou jednotku. Lambert se domnívá, že oba tyto způsoby mají vyučující ve výuce aplikovat až do chvíle, kdy je mají studenti plně zautomatizované a už se nepotýkají s problémy, jako jsou špatná artikulace a silný přízvuk, které jejich projev dříve zhoršovaly. Kurzová se silně vymezuje proti okamžitému opakování výpovědi, tedy typu „*phonemic shadowing*“, neboť právě ten představuje naprostý opak hlavní úlohy tlumočníka: ten má v první řadě převádět smysl a nemá lpět na konkrétních slovech nebo dokonce zcela mechanicky překódovávat. Přesně proti tomuto jevu od počátku vystupují i Seleskovitchová s Ledererovou.

Za podobně nevhodnou považuje autorka i metodu tzv. *dual-tasking* (cvičení, kde se má vedle poslechu například počítat). Cílem tohoto úkolu je rozdělit pozornost na poslech a jinou aktivitu, protože právě v rozdělení pozornosti simultánní tlumočení spočívá. Během testování tohoto typu mají probandi po souběžných aktivitách ústně shrnout projev, který slyšeli, a výzkumníci na základě toho mají zjistit, zdali byli schopni vedle poslechu efektivně provádět ještě další činnost. Lambertová ovšem za účel tohoto cvičení považuje odvedení pozornosti od poslechu ke zcela jiné činnosti, proti čemuž autorka zcela logicky namítá, že v simultánním tlumočení se v žádném případě nejedná o dvě zcela rozdílné aktivity, které princip tohoto cvičení využívá, ale naopak jde o úkoly, které jsou spolu velmi úzce provázány.

V neposlední řadě autorka podrobuje kritice tzv. *digit processing* (zpracování čísel), při kterém jsou úkony též cvičeny také odděleně: čísla jsou puštěna probandům do sluchátek, ti je mají simultánně tlumočit a následně zapisovat. Tlumočení čísel a vlastních jmen sice

v tlumočeném projevu patří mezi nejsložitější typ převodu, který vyžaduje změnu dosavadní tlumočnické strategie, ale tento typ cvičení je založen na tlumočení údajů vytržených z kontextu a bez odpovídajících písemných materiálů. Ty autorka právem považuje za nepřirozené a v tlumočnické situaci naprosto nereálné. Namísto toho nabádá k tréninku přizpůsobení se kontextu a flexibility v používání strategií, které budou v dané situaci adekvátním řešením. Mechanické překódování bez sebemenšího zamyšlení a využití kontextu zde autorka opět odsuzuje, což už je patrné z dřívější kapitoly o *teorii skoposu*. Tam sice konstatuje, že překódování je za určitých okolností jedinou správnou metodou převodu, ale vyjadřuje se o logicky strukturovaných výpovědích řečníka, které musí tlumočnický cílovému publiku předat, aniž by měl čas na delší rozmyšlení.

7.3 Vliv tréninku tlumočení na pozadí výzkumů v letech 1969 a 1990

Poté, co Broadbent uvedl, že není dost dobře možné se maximálně soustředit na poslech cizího projevu plus svou vlastní produkci, provedla Kurzová experiment se zkušenými i méně zkušenými tlumočníky a ověřila, že trénink a praxe mají na tlumočnické dovednosti enormní vliv.⁷⁷ V disertační práci, kterou dokončila v roce 1969, použila pro experiment celkem 144 osob na různých úrovních tlumočení. Jednalo se o vystudované tlumočníky, studenty vyšších ročníků, studenty nižších ročníků a skupinu netlumočníků. Vycházela z přesvědčení Danici Seleskovitchové a Marianne Ledererové, že tlumočnická disciplína je, pochopitelně s podporou talentu, naučitelná, a pokrok je znatelný již po relativně krátké době. Její výzkum toto tvrzení potvrdil a navíc přinesl zjištění, že čím méně zkušení probandi byli, tím rychleji se jejich výkon zdokonaloval a přibližoval jejich kolegům z vyšších ročníků. Tím zneplatnila argument, že dobří tlumočníci jsou v každém případě osoby, jež mají velký nadprůměrný jazykový talent a zvýšenou schopnost zároveň poslouchat a mluvit.

Na přelomu 80. a 90. let se autorka rozhodla opět podrobit studenty tlumočnictví zkoušce a potvrdit výše prokázaná fakta. Výzkum probíhal na Institutu studia překladatelství a tlumočnictví při Vídeňské univerzitě, a to v místnosti vybavené odpovídajícími tlumočnickými kabinami s možností regulace hlasitosti a samozřejmě také funkčním nahrávacím zařízením. První část se odehrávala v lednu, druhá v červnu, a obou testů se zúčastnili studenti prvního ročníku oboru tlumočení (vzhledem k autorčině zaměření pochopitelně anglicko-německé jazykové kombinace). Časové rozmezí pěti měsíců bylo

⁷⁷ PÖCHHACKER, "Introducing Interpreting Studies", 115.

zvoleno z toho důvodu, že v době prvního pokusu za sebou studenti měli pouhý semestr simultánního tlumočení, zatímco v době mezi prvním a druhým testováním nadále navštěvovali dvoutýdenní výuku na univerzitě a pochopitelně také měli dostatečný časový prostor pro samostudium. Lednového pokusu se účastnilo deset osob, červnového jen osm a pouze pět děvčat bylo přítomno v obou situacích. Pro experiment autorka vybrala tři druhy úkolů: „*phrase shadowing*“ 30 jednoduchých vět a dále pak poslech dvou druhů otázek – zjišťovacích a doplňovacích – jež měly být studenty ihned zodpovídaný. Ukázalo se, že bez ohledu na rozdíly v obtížnosti otázek se v průběhu času a díky soustavnému cvičení výkony studentů změnily.

Hlavními otázkami bylo, zdali bude výkon po uplynutí pěti měsíců lepší, jestli tomu tak bude ve všech úrovních náročnosti vybraných typů testů a jestli se výkon červnových probandů přiblíží výkonu pokročilých tlumočnicků zkoumaných v roce 1969. Prvním úkolem byl *shadowing* vět jako například *Pyreneje dělí Francii od Španělska; Duet je zpěv o dvou hlasech; Eiffelova věž je symbolem Paříže; Casablanca je hlavní město Maroka*. Věty měly být doslova zopakovány vždy až po jejich dokončení – tím autorka zdůrazňuje výběr metody „*phrase shadowing*“, který studenty nabádá k začátku tlumočení až ve chvíli, kdy si dokážou jednotlivá slova spojit a vnímat je jako souvislý celek. Po tomto úkolu přišly na řadu zjišťovací otázky vyžadující odpověď *ano/ne* jako například *Je 7 a 7 víc než 20? Je řeč starší než esperanto? Má NY více obyvatel než Paříž? Je Mississippi delší než Dunaj?* Ještě před odpovědí, kterou bylo nutné vyslovit rychle na základě předchozích vědomostí, měli studenti otázku zopakovat, takže kognitivní proces byl pochopitelně výrazně náročnější. Poté přišla fáze třetí a nejnáročnější, ve které byly studentům kladeny otázky doplňovací. Byla to nejtěžší část experimentu, protože studenti museli otázku pochopit, rozmyslet si odpověď a následně ji správně formulovat. Odpověď měla být pokud možno stejně dlouhá jako výchozí otázka a probandi museli deverbálovat (odchýlit se od původního znění). Na seznamu otázek čtených studentům do sluchátek bylo například *Proč nemá Rakousko námořnictvo? Proč okrádal Robin Hood bohaté? Proč mění chameleon barvu? Proč vymírají leopardi?* Jednalo se sice o logické věty, ale byly neprovázané, čtené bez kontextu či jakékoliv koheze. Všechny věty a oba typy položených otázek splňovaly kritérium délky, tedy 10–12 slabik, jež si Kurzová určila, a otázky byly vybrané tak, aby pokud možno nevyžadovaly dlouhé přemýšlení a podobaly se tak simultánnímu tlumočení, v němž taktéž není možné jakkoliv váhat. Věty byly samozřejmě čteny ihned po sobě, což mělo být dalším připodobněním plynulosti běžného projevu, který profesionálové tlumočí.

V rámci opakování čtených vět červnoví studenti dosáhli úspěšnosti 96 % správných výsledků, u lednové skupiny správné výsledky dosahovaly 92,67 %. V simultánním zodpovídání zjišťovacích otázek červnové výsledky ukazovaly úspěšnost 92 % ve srovnání s předchozími 84 % a v případě odpovědí na otázky doplňovací úspěšnost dosáhla 94 % vůči předešlým 83,33 %. V překonání lednových výsledků po pěti měsících tréninku tedy všechny typy úkolů splnily účel a celkově se výkon zvýšil o 33,3 %. Odpověď na otázku z roku 1969, tedy jestli jsou typy úkolů odlišně náročné, studie taktéž potvrdila: převedeno bylo 92,6 % vět a správně zodpovězeno pouze 84 % zjišťovacích a 83,3 % doplňovacích otázek. To, že se červnové výkony studentů v dílčích úkolech méně lišily, svědčí o tom, že během pěti měsíců dosáhli jisté automatizace a zvládat souběžně poslech a mluvení se jim dařilo relativně snadno. Ukázalo se, že doba čtyř měsíců byla dostatečně dlouhá na to, aby se studenti zlepšili a tím pádem přiblížili profesionálům testovaným v roce 1969. Badatelce vyšly i předpoklady, že výkon při zpracovávání otázek bude horší než *shadowing* oznamovacích vět, a že zcela nejtěžší budou doplňovací otázky, které jsou také nejpodobnější reálnému tlumočení, protože probandi musí výroky sami formulovat.⁷⁸

7.4 Zjištění W. E. Lamberta ohledně dvojjazyčnosti a lingvistické dominance

Nezpopochybnitelný vliv tréninku na paměť, rychlé reakce a další dovednosti simultánního tlumočení Ingrid Kurzová ještě potvrzuje, a to na základě Lambertova výzkumu bilingvismu a převládání jednoho jazyka nad druhým z roku 1972. Wallace E. Lambert vycházel z toho, že plynulost projevu a rychlost reakce je automatická pouze v mateřštině a že na základě dalšího osvojování si druhého jazyka začínáme automaticky jednat i v něm. Toto automatické chování („*automatic behavior*“) se dle autora projevuje v rostoucím počtu asociací a synonym, která si při poslechu konkrétního slova umíme vybavit.

Na základě toho, že plynulost a rychlost je spolu s prostorovou představivostí podstatným faktorem v mnoha testech inteligence, Lambert zkoumal schopnost vybavit si anglická a německá synonyma u čtyř skupin studentů, jejichž mateřským jazykem byla němčina: jednalo se o tlumočníky a překladatele v prvním, druhém a třetím roce studia a jako kontrolní skupina byli zvoleni studenti psychologie. V rozmezí dvou minut měli účastníci výzkumu vypsát asociace, které se jim vybaví u slov „*sprechen*“ a „*to speak*“, tedy slovesa „mluvit“ v obou zkoumaných jazycích. Lambert před začátkem výzkumu předpokládal, že

⁷⁸ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 100-124.

výsledky studentů se budou lišit nejen ve dvou zkoumaných jazycích, ale také v rámci toho, v jaké fázi studia se nacházejí. Domníval se, že rychlost asociace bude lepší v německém jazyce, a že studenti vyšších ročníků podají lepší výkon než studenti prvního ročníku a kontrolní skupina psychologů. Tato hypotéza se potvrdila a k její platnosti ještě přispěl experiment z roku 1989, kdy se badatel spolu s Davidem Gerverem a Patricií Longleyovou snažil vytvořit objektivní kritéria pro přijímací zkoušky na studium tlumočnictví při Polytechnice centrálního Londýna. Aby potenciální studenty podrobil zkoušce v plynulosti asociací, opět začlenil do testů vybavování synonym. Když byl po šesti měsících, tedy po závěrečných zkouškách prvního semestru, experiment opakován, autoři dospěli k závěru, že ti, kteří ve zkouškách uspěli, již před půl rokem vykazovali znatelně lepší výsledky. Použití synonym se tedy v přijímacích zkouškách projevilo jako účinné.

Protože se projevil podstatný rozdíl mezi asociacemi v mateřském a cizím jazyce a velkou úlohu hrála též odlišnost ve výkonu pokročilých a méně pokročilých studentů tlumočení, Kurzová z Lambertových výsledků vyvozuje, že se nedá pochybovat o vlivu tréninku na zlepšení tlumočnického výkonu.⁷⁹ Aby jej ještě více zdůraznila, věnuje se ve své knize *Simultánní tlumočení jako téma interdisciplinárního výzkumu* (v originále *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*, 1996) Lambertově popisovanému experimentu ve stejné míře jako svému vlastnímu pokusu. Z křivky výkonu těchto čtyř skupin studentů se dá odvodit, že efekt cvičení se vyvíjí lineárně – čím starší a studijně pokročilejší probandi byli, tím větší seznam slov vztahujících se k vybraným dvěma slovesům dokázali napsat. Zajímavým doplněním autorky je, že spolu s pokročilejším studiem je také potřeba podstatně intenzivnějšího tréninku, neboť se ukázalo, že rozdíl ve výkonu studentů prvního a druhého ročníku byl o hodně větší než rozdíl ve výkonu studentů druhého a třetího ročníku. Je tedy zřejmé, že na zlepšování výsledků v pokročilejších ročnících se musí pracovat ještě soustavněji.

7.5 Výzkum obtížnosti tlumočení nerodilého mluvčího

Angličtina je již po dobu desetiletí dominantním jazykem. Na rozdílné úrovni ji ovládá velké množství lidí, kteří již zcela běžně vystupují na konferencích se svými anglickými příspěvky. Od 70. let se začala objevovat domněnka, že pro tlumočnický je podstatně snazší převod jazykového materiálu předneseného rodilým mluvčím než projevu, který vychází z úst řečníka

⁷⁹ KURZ, "Simultandolmetschen", 124-136.

mluvčího jiným jazykem, než je jeho mateřština. V roce 1982 byla uveřejněna Cooperova studie, která označila stres vyplývající z nepřirozeného přízvuku jako čtvrtý nejstresovější faktor po rychlosti, čteném projevu a nevhodném technickém vybavení.⁸⁰ K této domněnce se připojilo tvrzení, že výkon tlumočnicků, kteří ovládají mateřský jazyk mluvčího, je podstatně lepší.

Pod vedením profesorky Kurzové proběhl na Vídeňské univerzitě výzkum, který prováděla studentka v rámci svého diplomového projektu. Snažila se dokázat, že výkon tlumočnicků je výrazně horší v případě, že převádějí projev nerodilého mluvčího. Výsledky jejích snah reflektuje článek její vedoucí s názvem *Dopad anglického projevu nerodilého mluvčího na výkon studentů tlumočnictví* (v originále *The Impact of Non-native English on Students' Interpreting Performance*, 2009). Experiment spočíval v nahrání tlumočení dvou skupin studentů, z nichž první nejprve tlumočila anglický projev rodilého mluvčího, následně stejný text pronesený nerodilým mluvčím a druhá postupovala přesně obráceně. Autorka chtěla pomocí vlastního projektu potvrdit pravdivost *modelu úsilí* Daniela Gila. Jeho schéma je založeno na předpokladu, že tlumočnick má k dispozici omezenou procesní kapacitu, kterou se musí snažit rovnoměrně rozdělit mezi jednotlivé úkony: jedná se o úsilí poslechu a analýzy, řečové produkce, krátkodobé paměti a dále pak koordinace, jež je společná všem třem druhům úsilí. Již z podstaty této teorie vyplývá, že cizí aspekty projevu jako fonetické, lexikální a syntaktické chyby rovnoměrné rozdělení aktivit narušují, a to tím, že vyžadují zvýšené úsilí vynaložené na poslech a analýzu.

Experiment probíhal formou nahrávek, dotazníků a osobních rozhovorů s 10 studenty, kteří za sebou měli dvousemestrální praxi simultánního tlumočení. Jak vyplývá z předchozího odstavce, tlumočené projevy se lišily pouze výslovností, a tak byly chyby v gramatice, lexikologii nebo syntaxi vyloučeny. Předpoklad, že změna přízvuku bude pro studenty představovat problém, se však potvrdil. To, že byli profesorkou rozdělení do dvou skupin, umožňuje nejen pohled na odlišnosti mezi tlumočením prvního a druhého řečníka, ale také ukazuje rozdílnosti v tlumočení dvou po sobě následujících skupin. Aby bylo možné studenty hodnotit podle konkrétních měřítek, byly projevy rozděleny na koherentní úseky – jednotlivé věty. Projev rodilého mluvčího čítal na 70 úseků a byl o pouhé tři sekundy delší než projev

⁸⁰ KURZ, Ingrid. The Impact of Non-native English on Students' Interpreting Performance. In: *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A Tribute to Daniel Gile*. Edited by Gyde Hansen, Andrew Chesterman and Heidrun Gerzymisch-Arbogast. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2009, s. 189.

druhého řečníka: skupina A, začínající projevem rodilého mluvčího, správně přetlumočila 64,3 % úseků, přičemž se ztratilo zhruba 36 % dalších informací. Skupina B pak v případě stejného projevu uspěla s 63,7 %, zbylých přibližně 36 % informací se ztratilo. U nerodilého mluvčího, jehož projev tlumočila druhá skupina dříve než projev rodilého mluvčího, nabyly výše uvedené hodnoty 42,1 % v případě správně přetlumočených úseků u skupiny A a 30,7 % u skupiny B. Výsledky tedy potvrzují hypotézu, že obě skupiny podstatně lépe zvládly projev rodilého mluvčího, ačkoliv se lišil „pouze“ zcela přirozenou výslovností. Tlumočení nerodilého mluvčího bylo v případě skupiny B méně vydařené, neboť před ním nevyslechla tentýž projev přednesený rodilým mluvčím a nemohla proto anticipovat. V následujících dotaznících probandi hodnotili terminologii, rychlost řečnickova projevu a výslovnost, z nichž ve všech případech zaujal přední místo rodilý mluvčí. V osobních pohovorech se pak studenti vyjadřovali k výslovnosti, již považovali za více či méně šokující, a někteří se přiznali k počáteční pochybnosti, jestli nerodilý mluvčí opravdu hovoří anglicky.

Závěrem je nutné dodat, že v reálné situaci by se kromě rozdílné výslovnosti vyskytovaly patrně i syntaktické chyby a idiomatické odchylky, takže náročnost tlumočení by byla ještě podstatně vyšší. Tento výzkum mimo jiné dokázal, že *model úsilí* Daniela Gila může být aplikován i na samotnou výslovnost: během experimentu stačilo, aby bylo mentální úsilí v rámci poslechu cizího přízvuku zvýšené a zbývající kapacita stačila pouze na správné převedení větší poloviny výchozího projevu. Studenti se potýkali s problémy jako snižování či zvyšování hlasitosti a vynaložili patřičné úsilí na porozumění jednotlivým slovům. Následně se spíše snažili o shrnutí a zestručnění celé výpovědi, než aby se snažili přesně převést všechny řečené informace.⁸¹

7.6 Didaktická doporučení

Z první kapitoly této práce vyplývá, že výuka konsekutivního tlumočení má dle Kurzové logicky předcházet výuce tlumočení simultánního, neboť i ve výcviku je potřeba postupovat od obecných strategií ke konkrétním. Obecné jsou ukládány v dlouhodobé paměti, zatímco strategie užívané během simultánního tlumočení jsou v paměti krátkodobé. Autorka je pochopitelně toho názoru, že trénink paměti je možný: paměťové jednotky jsou pojmy zasazené do širšího kontextu a sítě souvislostí, a proto je například vhodné procvičovat rozmanité použití synonym. V tomto ohledu přejímá názor W. W. E. Lamberta a ztotožňuje se

⁸¹ KURZ, „*The Impact of Non-native English on Students' Interpreting Performance*“, 192.

s výsledkem jeho experimentu. V krátkodobé paměti se však nachází omezené množství těchto jednotek, a jakmile dojde k překročení nejvyšší možné kapacity, paměť člověka se přetíží, dojde k nepochopení a je nutné zahájit proces překódování.⁸² Během nácviku tlumočení se neustále konfrontují staré a nové dovednosti. Ty si tlumočnický osvojuje ve chvíli, kdy disponuje dostatečnými jazykovými a procedurálními vědomostmi (znalost postupů a pravidel, jak činnost provádět), a nadále proces tlumočení probíhá automaticky. Stereotypní vyjádření převádíme automaticky, nezvyklé obraty naopak zpracováváme spíše kognitivně řízenými procesy, ve kterých využíváme předchozích znalostí a zkušeností.

S jistotou se dá říci, že proces automatizace je totožný s mírou sebejistoty, která ve studentech v průběhu studia roste. Protože je vedle faktoru stresu problematická i pozornost/soustředěnost, při jejímž nedostatku přicházejí pocity nejistoty a strachu, Kurzová zastává názor, který v minulosti vyjádřili například i Barbara Moser-Mercerová a Daniel Gile: kurzy tlumočení mají být koncipovány s důrazem na bezpečné osvojení vhodných tlumočnických strategií, jež povedou k sebedůvěře samotných studentů. Techniky zvládání stresu by se měly vyučovat metodou praktických cvičení a Kurzová konstatuje, že učitelé by si měli v neposlední řadě uvědomit, že zlepšení tlumočnických dovedností a dosažení odbornosti tlumočnicka trvá dlouhou dobu a není možné studenty posuzovat podle měřítek, která jsou adekvátní pro hodnocení profesionálů.⁸³

Kapacita lidské pozornosti je omezená a nutnost provádět během simultánního tlumočení více mentálních úkonů najednou schopnost plně se soustředit ještě oslabuje. Její rozdělení na více souběžně probíhajících procesů je stěžejní myšlenkou Gilova *modelu úsilí*, ve kterém je tlumočnický úspěšný pouze za předpokladu, že jeho pozornost zůstane rovnoměrně zastoupena a kapacita mozku se nepřehltí. Hranice pozornosti však můžeme rozšiřovat vytrvalým tréninkem, z něž se jako první v případě výcviku simultánního tlumočení nabízí *shadowing*. Ten se jeví jako metoda vhodná jak pro začátečníky, tak pro pokročilejší studenty, a Kurzová ji doporučuje aplikovat ve všech jazycích, které student ovládá.

Teoretickým poznatkem, že čím více procesní kapacity tlumočnický spotřebuje na opětovné kódování informace, tím méně mu zbývá na uložení dříve překódovaných informací, autorka vysvětluje fakt, že méně zkušení tlumočníci často začínají tlumočit ihned po začátku věty. To se děje z toho důvodu, že nadměrná část pozornosti je v jejich fázi studia věnována výchozímu jazyku. Ušetřit kapacitu naopak tlumočnický může anticipací, díky níž

⁸² ČENKOVÁ, „*Teorie a didaktika tlumočení*“, 54-56.

⁸³ Viz <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf> [cit. 10. 8. 2016]

příchozí informace neanalyzuje, ale snaží se místo toho z kontextu zjistit, kam autor výchozího projevu směřuje. Tento proces je však možný pouze tehdy, kdy tlumočnick disponuje dostatečnou znalostí obou používaných jazyků, vyzná se v probírané problematice a dokáže na základě předešlých zkušeností anticipovat následující průběh konference.

Kurzová se v rámci didaktických doporučení vyplývajících z posledního výzkumu vyjadřuje o možnosti domácího tréninku tlumočení na základě projevů nahraných na *Speech Repository*, z nichž jsou nejvhodnější zejména projevy mluvčích, jejichž výslovnost je odlišná od standardu. Taktéž poukazuje na důležitost mediálního vybavení pracovišť a univerzit, které mohou zájemcům nabídnout originální nahrávky z konferencí z celého světa, v nichž si studenti všech jazykových kombinací mohou vybrat ze široké škály řečníků. Za výhodu pochopitelně považuje i dobré vybavení místností, ve kterých probíhá výuka, a upozorňuje na nutnou konfrontaci studentů s reálnou situací. Nahrávací zařízení je velmi užitečné vzhledem k možnosti zpětného přehrání a následné kritické analýzy vlastního tlumočnického výkonu a většina pedagogů se o něm po celou dobu studia vyjadřuje jako o nejlepším předpokladu pro zlepšení tlumočnických dovedností. Na cvičení má zcela určitě velký vliv zpětná vazba. Kurzová upozorňuje na důležitost časového intervalu, ve kterém se k nám zpětné hodnocení dostane: pochopitelně je pro nás mnohem efektivnější slyšet jej co nejdříve, tedy ve chvíli, kdy máme vlastní projev čerstvě v paměti a sami si vybavujeme, kde jsme se dopustili chyb či nepřesností.

Ingrid Kurzová jako tlumočnice, pedagožka a psycholožka často deklaruje i požadavky na vyučující. V rámci jedenácté tlumočnické konference pod hlavičkou SCIC, Generálního ředitelství pro tlumočení, jež je zodpovědné za tlumočení a organizaci konferencí, v roce 2007 vystoupila s příspěvkem *Vzdělávání učitelů* (v originále *Training for Trainers*). Z jeho poslechu je patrné, že autorka ztělesňuje pedagožku, která je na jednu stranu schopná provádět komplexní výzkumy a psát odborně zaměřené články, ale na druhou stranu dokáže promluvit obecně a méně znalému publiku zpopularizovat to, co ji tlumočnická praxe naučila. Ideální vysokoškolský pedagog má být konferenční tlumočnick s patřičnými teoretickými, pedagogickými a zejména praktickými zkušenostmi z oboru, jež mu pomohou vytvořit správnou metodologii k vyučování tlumočení. K obecným nutnostem patří vypracování vhodných sylabů, zpřístupnění užitečných materiálů a výběr techniky dle toho, co je pro studenty nejefektivnější; technikou tréninku může být přednáška, neformální diskuze, případová studie, tlumočnický seminář či simulovaná tlumočnická konference – vždy v závislosti na tom, jaké mají studenti potřeby a cíle a co jim působí největší potíže.

V přednášce se vyjadřuje i k aktuálním tématům a nabádá vyučující k tomu, aby si uvědomili odlišné předpoklady a očekávání starších studentů, kteří se v dnešní době na univerzity hlásí. Na univerzitní půdě se totiž vracejí z vlastní vůle, v oboru patrně mají určité zkušenosti, na kterých mohou stavět, jsou silně motivovaní a chtějí se zlepšit v tom, co doposud vykonávali jen okrajově. Snad za nejdůležitější Ingrid Kurzová považuje tlumočení reálných, aktuálních projevů, jež budou zasazeny do konkrétní situace, a v neposlední řadě upozorňuje na to, že vzdělávání učitelů má probíhat formou vzájemného předávání zkušeností a doporučení namísto hlásání jediné, obecně uznávané pravdy.⁸⁴

Spolu s Franzem Pöchhackerem autorka také popisuje tlumočení v médiích jako vrchol moderních technologií.⁸⁵ V případě videokonferencí vyzdvihuje důležitost přípravy a včasného obdržení písemných materiálů s tím, že když už možnost videokonference existuje a tvoří alternativu k osobnímu kontaktu (*face-to-face*), neměla by snižovat kvalitu výkonu tlumočnicka.

Publikace s názvem *Malé projekty ve výzkumu tlumočení* (v originále *Small Projects in Interpretation Research*) je *de facto* souhrnem autorčiny výzkumné činnosti, na jejímž příkladech zájemcům z řad budoucích badatelů ukazuje přínos experimentů menšího rozsahu. Zdůrazňuje, že vždy ráda výzkumy prováděla sama a že možností pro jejich pokračování je mnoho, neboť oblast tlumočení je dosud neprobádaná. Upozorňuje na to, že je důležité výzkum ještě před začátkem přesně naplánovat a nestanovit si příliš vysoké cíle. Naopak se přiklání k metodologicky jednoduchým projektům s logickou výstavbou a zdůrazňuje nutnost prozkoumání daného tématu v odborné literatuře, které zamezí tomu, aby výzkumník přišel se zjištěním, které již přinesl některý z jeho předchůdců. Dále autorka podotýká, že jediný způsob, jak ověřit správnost subjektivních pocitů, je podrobit je empirickému výzkumu. Když pracuje výzkumník sám, nemá dostatečné finance a nemůže se tématem (například kvalitou) zabývat tak komplexně, jako kdyby měl příslibený grant. Může se však novým nápadem pokusit získat pozornost výzkumné komunity a přispět tak k prozkoumání faktorů, které by jinak prošly bez povšimnutí.

⁸⁴ Viz http://ec.europa.eu/dgs/scic/docs/i._kurz_presentation.pdf [cit. 10. 8. 2016]

⁸⁵ SNELL–HORNBY, Mary. *The Turns of Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2006, s. 117.

8. OHLAS NA DÍLO INGRID KURZOVÉ

Vzhledem k mimořádnému rozsahu činnosti Ingrid Kurzové, na který je v této práci soustavně upozorňováno, nás může poněkud zarazit, že přímých citací nebo reakcí na její dílo nalézáme poměrně málo. Zajímavé je, že v českém prostředí je inspirativním pramenem nových podnětů převážně pro studenty, již její poznatky s oblibou používají v rámci zpracování teoretických částí svých diplomových prací. Prvním důvodem, o němž se domníváme, že k této skutečnosti přispívá, je relativní stručnost a jasná struktura autorčiných článků, které z tohoto důvodu představují poutavý, snadno pochopitelný zdroj informací.

Po konzultaci s PhDr. Jaroslavem Špírkem, Ph.D., jsme se rozhodli nahlédnout do repozitáře závěrečných prací Karlovy Univerzity v Praze a Masarykovy univerzity v Brně. Diplomové práce zmiňující ve větší či menší míře námi popisovanou osobnost považujeme za úzce zaměřené odborné studie analyzující témata, která přímo vybízejí k pohledu na dílo této badatelky. Jsou jimi *Rozdíly v hodnocení kvality tlumočení* Mgr. Lenky Pospíšilové a *Hodnocení tlumočnického výkonu různými skupinami příjemců* Mgr. Libora Nekuly, který téma svého diplomového projektu zvolil právě na základě výzkumné aktivity Kurzové, na kterou, jak explicitně uvedl, chce strukturou svých dotazníků a zkoumání co nejtěsněji navazovat. Na ohlas autorky upozorňuje i zmínkami o Moserovi a Kopeczynskym, kteří vycházeli z myšlenky, že očekávání různých skupin posluchačů a účastníků konferencí se liší. Sám svůj empirický výzkum založil na hypotéze, že tlumočníci AIIC mají větší nároky na kvalitu než delegáti účastníci se téhož výzkumu, přikládají odlišný význam různým kritériím, a byl si vědom toho, že nemohou být považováni za jeden homogenní celek. Z názvu *Počátky neurolingvistického výzkumu v oblasti tlumočení v Itálii* autorky Mgr. Alžběty Kadové jasně vyplývá, že její práce bude obsahovat samostatnou pasáž věnující se studii s využitím EEG a jejího srovnání s obdobnými experimenty. Práce Mgr. Marie Příbylové s titulem *Zvládnutí stresu při simultánním tlumočení* prokazuje, že studenti mají tendenci z poznatků Ingrid Kurzové využívat převážně ty, které souvisejí s didaktikou tlumočení, což je pravděpodobně také badatelčíným záměrem, s nímž k jednotlivým výzkumům přistupuje. Diplomantka poukazuje na jednoznačnost závěrů vztahujících se k nutnosti bezpečného ovládnutí technik a strategií, jež vedou k eliminaci či alespoň zvládnutí stresu. V kurzech tlumočení by měly nabývat zvláštního významu a studenti by si je měli osvojovat v rámci praktických cvičení. Tato tvrzení jsou pochopitelně plně v souladu s naší prací. V souvislosti s oblastí kognitivní psychologie považujeme za vhodné uvést zmínky, jež byly nalezeny na portálu druhé z výše zmíněných univerzit. V anglicky psané práci věnující se technologiím ve výcviku tlumočnicků

(v originále *Technology in Interpreter Training*) Mgr. Terezie Kalčíková v rámci metodologických postupů při vyučování tlumočení rozvádí schéma Ingrid Kurzové, v němž na základě automatizace tlumočnických dovedností opět zdůrazňuje nutnost praktických aktivit typu *shadowing*.

Z toho, co jsme v práci uvedli, jasně plyne, že Kurzová ovlivnila a zcela jistě ještě ovlivní nejen studenty, ale také další badatele, pedagogy a tlumočníky, již se na základě studia její publikační činnosti rozhodnou pro empirický výzkum v oblasti tlumočnictví. Význam autorky je zcela očividný ze souborné práce jejího dlouholetého kolegy a spoluautora výzkumů Franze Pöchhacker *Úvod do studia tlumočnictví* (v originále *Introducing Interpreting Studies*, 2002), v níž je autorka zmiňována v několika pasážích. Pöchhacker ji zasazuje do historického kontextu, vysoce hodnotí její přínosnou kombinaci tlumočnického a psychologického vzdělání, která přinesla ovoce v době, kdy začal být empirický výzkum samozřejmostí, a v neposlední řadě ji prezentuje jako moderní badatelku se zájmem o nové technologie, které opět napomůžou zvýšené efektivitě tlumočnického tréninku. V oblasti mediálního tlumočení, ve které je její úloha nejen v rámci Rakouska naprosto nezastupitelná, je citována v publikaci *Divadelní překlad a filmová adaptace* (v originále *Theatrical Translation and Film Adaptation*) v okamžiku, kdy autorka vyzdvihuje oblibu titulkování ve srovnání s dabingem a odvolává se na výzkum Kurzové, v němž se pro preferenci titulků v uměleckých filmech importovaných z anglicky mluvících zemí vyjádřilo 64 % osob.⁸⁶

K závěru, jenž je zmíněn hned v první větě této kapitoly, jsme došli po prohlédnutí tlumočnicko-překladatelské databáze *BITRA – Bibliography of Interpreting and Translation*, na niž nás mimo jiné upozornil Daniel Gile. Nenalezli jsme však žádné příspěvky, v jejichž názvu by se objevovalo badatelčino jméno, a při zadání výrazu do všech polí vyhledávače se nám ukázaly pouze články autorky či skupiny autorů, jež jsou zmíněny na jiných místech této diplomové práce. Ačkoliv si jsme vědomi, že elektronický portál *google scholar* neskýtá veškeré použité citace, dovoluujeme si na jeho základě konstatovat, že se nevyskytuje žádná publikace či úsek většího rozsahu zabývající se pouze Ingrid Kurzovou a poskytující zevrubnou analýzu a interpretaci jejích výzkumů. V tom nás v e-mailové korespondenci utvrdil i Franz Pöchhacker. Co se týče jednotlivých citací, zmiňujících autorčiny poznatky, je internetová databáze bohatší. Po jejím prostudování jsme dospěli k názoru, že nejvíce reflektované jsou badatelčiny poznatky ohledně kvality tlumočnického výkonu. Protože víme,

⁸⁶ Viz http://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/DVBS08/um/Zatlin__Theatrical-Translation-and-Film-Adaptation.pdf [cit. 10. 8. 2016]

že Kurzová svými výsledky odstartovala četné komparativní výzkumy a vyvolala o celou problematiku recepce a kvality zesílený zájem, nepřekvapí nás, že nejvíce citovaný je její článek *Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups*⁸⁷ (221). Dále jsme zjistili, že ve větší míře je citována souhrnná publikace *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung* (132) a v menší míře pak články *Physiological Stress During Simultaneous Interpreting: A Comparison of Experts and Novices* (50) a *Overcoming Language Barriers in European Television* (43). Nepublikovaná disertační práce s titulem *Der Einfluss der Übung und Konzentration auf simultanes Sprechen und Hören* byla nalezena pouze čtyřikrát.

Autorčiny teorie, experimenty a jejich výsledky jsou roztroušeny v pracích prof. Pöchhackera, který na svou dlouholetou kolegyni odkazuje nejen v populární oblasti mediálního tlumočení, v níž autorku a její přínos zmiňují například i Dörte Andresová a Sarah Fünferová, jež zpracovaly mediální tlumočení v Německu právě po vzoru rakouské badatelky⁸⁸, ale také ji spojuje s velkými úspěchy ve zlepšení kvality pracovních podmínek tlumočnicků. Její výzkum považuje za zásadní z hlediska replikace výzkumu kritérií kvality, kterou prosazuje. Upozorňuje na to, že zkombinovala použití osmi kritérií Bühlerové a čtyřstupňového verbálního hodnocení „vysoce důležitý“, „důležitý“, „méně důležitý“ a „irelevantní“, čímž jako první původní metodologii přehodnotila a rozšířila.⁸⁹ V práci věnující se aspektům sebehodnocení studentů tlumočení se autorka Mgr. Lýdia Machová v Univerzitě Komenského v Bratislavě poznatkům Kurzové opět věnuje z toho důvodu, že jsou snadno aplikovatelné na oblast didaktiky, v níž považuje za zcela zásadní zdůrazňovat jednotlivých osm kritérií v každodenní výuce.⁹⁰ Velmi často je téma kvality z pohledu Kurzové studenty reflektováno nejen z toho důvodu, že její autorka zpracovala jasně a strukturovaně, ale také protože například na Vídeňské univerzitě tvoří jednotlivá kritéria samostatná témata diplomových prací.⁹¹ Ve značné míře autorčiny poznatky využívá disertační práce Aladdina Al-Zahrana z britské univerzity v Salfordu, jelikož se věnuje komplexnímu tématu konferenčního tlumočnicka jako prostředníka mezi několika kulturami. Proto autor čerpá z celé řady článků, jež sahají jak do historie tlumočnické disciplíny a obrazu tlumočnicka jako hrdiny

⁸⁷ Na tomto místě si dovoluujeme uvést originální názvy bez českého překladu, jež jsme v předchozích částech práce využívali.

⁸⁸ Viz http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/8257/1/NL_16_8.pdf [cit. 10. 8. 2016]

⁸⁹ Viz http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_1/02_Franz%20Pochhacker.pdf [cit. 10. 8. 2016]

⁹⁰ Viz

http://staryweb.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/kaa/Lydia_Machova/Lydia_Machova_Some_Aspects_of_the_Self-Assessment_of_Student_Interpreters_Triennial.pdf [cit. 10. 8. 2016]

⁹¹ Viz http://othes.univie.ac.at/18090/1/2012-01-20_0108135.pdf [cit. 10. 8. 2016]

z klasické literatury, tak do tematiky kognitivních strategií využitých při tlumočnickém procesu, stresu, kvality a nutnosti soustavného cvičení. V článku Christiane Dikiciové je zase zpracována *teorie skoposu* tak, jak je nám známa ze *Simultánního tlumočení jako tématu interdisciplinárního výzkumu*, zde je ovšem zasazena do kontextu jiných pohledů a srovnána s poznatky Sylvie Reinartové.⁹² Ačkoliv se tento odstavec explicitně týká pouhého zlomku nalezených prací, domníváme se, že postačí pro představu o tom, v jakých výzkumných oblastech novodobí teoretikové a začínající výzkumníci její odkaz vyhledávají.

Protože jsme se v souvislosti s ohlasem na dílo Ingrid Kurzové obrátili i na pařížského tlumočníka a profesora prestižní francouzské tlumočnické školy ESIT Daniela Gila, domníváme se, že je vhodné poslední odstavec kapitoly o recepci díla této vídeňské psycholožky, pedagožky a v první řadě konferenční a mediální tlumočnice vystavět na jeho osobním názoru: „*To me, Ingrid Kurz, one of the very first researchers who worked on interpreting (her doctoral dissertation dates back to 1969), has always been one of most attractive personalities in the field. As I perceive it, she did research for the best possible reasons, i.e. out of personal interest rather than academic ambition, always very discreetly, without drawing the spotlights to herself. She was a pioneer of interdisciplinarity, has been working on topics ranging from interpreting cognition to history through quality, professional issues and the image of interpreters in fiction, with a clear prose and intact motivation, and has contributed a lot to research into interpreting over close to half a century.*“⁹³ Autor tohoto výroku téměř doslova potvrdil naše pocity nabyté během zpracovávání této práce, jež jsou detailněji shrnuty v následující, závěrečné kapitole. Jeho vyjádření nás však nepřekvapilo, jelikož i on se od 80. let zasazuje o větší rigoróznost tlumočnického výzkumu, usiluje o vzájemnou spolupráci badatelů a propaguje pouze empiricky podložené výzkumy. Svou kolegyni zmiňuje v několika místech svých souborných publikací a na její celoživotní inspiraci a respekt k předchozím teoretikům upozorňuje například ve zmínce o její disertační práci, jejíž hlavní tezí se stala Broadbentova myšlenka o náročnosti simultánního poslechu, porozumění a vlastní řeči.⁹⁴ Chvála, která zohledňuje rozmanitost autorčinych zájmů, patrně

⁹² Viz <http://atif.sobiad.com/sobiadfiles/sobiadarsiv2/ijla/Dergi/210.pdf> [cit. 10. 8. 2016]

⁹³ Ingrid Kurzová, jedna z úplně prvních badatelů v oblasti tlumočení (její disertace pochází z roku 1969), je pro mě jednou z nejatraktivnějších osobností v oblasti tlumočení. Dle mého úsudku prováděla výzkumy z nejlepšího možného důvodu, tedy ne z akademické nutnosti, ale v první řadě z vlastního zájmu – navíc zcela nenápadně a aniž by na sebe sebemenším způsobem poutala pozornost. Je jednou z prvních postav interdisciplinarit, její zájem sahá od kognitivního pohledu na tlumočení přes kvalitu, otázky profesionality a historii až k využití tlumočnicků v beletrii. Díky své motivaci a jasnému vyjadřování hodně přispěla k tlumočnickému výzkumu trvajícimu téměř polovinu století. (Překlad M. Š.)

⁹⁴ GILE, Daniel. *Why Translation Studies Matter*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2010, s. 5.

sahá po výsledky její spolupráce s Klausem Kaindlem, s nímž publikovala řadu esejí, jež zobrazují tlumočníky a překladatele jako literární postavy. Mýty a předsudky dává dvojice autorů do kontrastu se skutečnou podobou jejich práce a pomocí moderních poznatků z teorie se snaží docílit toho, aby čtenáři pochopili úlohu tlumočníka jako zprostředkovatele několika kultur, který si mnohdy připadá jako *outsider* s nejasnou identitou a rodinným zázemím, který naopak lidem ovládajícím pouze jeden jazyk mnohdy závidí.⁹⁵ Již z této stručné charakteristiky můžeme odvodit, že Kurzová se jakožto vysoce motivovaná tlumočnice s úctou k vlastnímu povolání zasadila o posílení prestiže, kterou si dle jejího úsudku profese zaslouží.

⁹⁵ Viz <http://aiic.net/page/2837/book-review-interpreters-and-translators-as-literary-creations/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

9. ZÁVĚR

Ohlédneme-li se do historie vědeckého zájmu o konferenční tlumočení, zjistíme, že vědce začalo nejdříve zajímat, jestli je možné současně mluvit a poslouchat. Na sklonku 60. let proběhly první pokusy a psychologové této souběžnosti začali rozumět. Původně používali svou vlastní teorii a metodologii, která nebyla vždy aplikovatelná na tlumočnické úkoly, a neuvědomovali si, že tlumočnicko do velké míry sám vybírá, co řekne, a na úkor informační úplnosti často zvolí strategii, která splní komunikační a sociální normy. Na počátku 70. let vzali výzkum do rukou samotní tlumočníci. Dostalo se jim značné podpory od univerzit, na kterých také mohli výzkumy provádět, začali psát eseje opřené o vlastní zkušenosti z tlumočnické praxe a rovněž začínali získávat v oboru tlumočnictví vysokoškolské tituly.

Ingrid Kurzová byla spolu s Barbarou Moser-Merceovou, Jennifer Mackintoshovou a Catherine Stenzlovou jednou z prvních badatelek, které propagovaly empirický způsob výzkumu, a tak se postupně oblast tlumočení začala propojovat s psychologií, neuropsychologií či lingvistikou. Počet studií a článků rapidně rostl a z Francie, Německa a Švýcarska, kde výzkum začínal, se přesunul do oblastí celého světa. Při pohledu na vývoj výzkumu v oblasti tlumočení se tedy dá s jistotou konstatovat, že Ingrid Kurzová stála na počátku období, kdy výzkumy začali provádět profesioální tlumočníci, empirické metody vystřídaly teoretické a tím, že se badatelé dostali na půdy univerzit, začalo mezi nimi docházet k výměně poznatků a výsledků provedených experimentů. Politické a lingvistické důvody omezení spolupráce časem zmizely a interdisciplinarita se stala vzhledem k větší znalosti nových výzkumných metod a praktických experimentů naprostou samozřejmostí.⁹⁶

Přínos Ingrid Kurzové z hlediska interdisciplinarit je nesporný, a to nejen na základě jejích výše popsáných experimentů, ale též vzhledem k tomu, jak tento druh výzkumu trvale doporučuje a prosazuje. V úvodu či závěru značného množství svých prací téma interdisciplinárního výzkumu podtrhuje, přičemž vždy zmiňuje jména svých předchůdců a předchůdkyň, na které ve větší či menší míře navazuje či se jimi inspiruje. Ačkoliv se naše práce nezabývá historií tlumočení, která je jednou z badatelčíných výzkumných oblastí, v podstatě nebylo právě z výše uvedených důvodů možné ji vypracovat bez uvedení početných jmen, popisu výzkumů ostatních badatelů a zmínění jejích hlavních tezí a poznatků. Za důležité zjištění, plynoucí ze zpracování autorčíných pěti hlavních témat, tedy neurologických experimentů, kvality tlumočnického výkonu, faktoru stresu, tlumočení

⁹⁶ Viz <http://aiic.net/page/341/interpreting-research/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

v oblasti médií a empirického vlivu tréninku na výkon tlumočníka, považujeme to, že autorka ve svých článcích reflektuje výsledky bádání svých kolegů a předchůdců ve stejné a často i větší míře než své vlastní poznatky. To jen dokládá pečlivost a svědomitost, se kterou se na každý jednotlivý výzkum připravuje, aby zohlednila všechny aspekty, jež by mohly hrát roli, a zajistila tak co nejvyšší relevantnost jí prezentovaných výsledků. Literaturu na dané téma má vždy kompletně nastudovanou a to, že ji v počátečních částech svých studií zohledňuje, jen potvrzuje oblast historie výzkumu tlumočení jako jeden z jejích hlavních zájmů. Jí zkoumaná témata jsou velmi propojená a osobnosti a hypotézy s nimi spojené se prolínají.

Rádi bychom podotkli, že autorka ve všech svých textech působí velice skromně, což je v těchto případech žádoucí: namísto rozsáhlého popisu svých výzkumů se věnuje dosavadnímu vývoji zkoumaného tématu, své vlastní poznatky vždy zasazuje do dobového kontextu a podrobuje je srovnání s výsledky ostatních badatelů. Například v článcích věnujících se kvalitě tlumočení nejprve rozebírá experimenty svých kolegů, kteří se zcela zjevně do značné míry inspirovali právě autorkou – toto však Kurzová neuvádí. Nijak nezdůrazňuje, že experimenty, které provedla v rámci zkoumání fyzických a psychických podmínek tlumočnicků v kabinách, přispěly k nápadu organizace AIIC provést empirické šetření stresových faktorů, jehož výsledky prokázaly, že stresové faktory jsou opravdu objektivně měřitelné. Na základě výzkumů a studií byla tato kritéria spolu s pracovními podmínkami konferenčních tlumočnicků v posledních letech výrazně zlepšena, na čemž má Ingrid Kurzová velkou zásluhu. Ostatně skromnost autorky jako jednu z jejích předností vyzdvihuje také Daniel Gile, který Ingrid Kurzovou popisuje jako jednu z nejatraktivnějších osobností tlumočení, jež „prováděla výzkumy z nejlepšího možného důvodu, tedy ne z akademické nutnosti, ale v první řadě z vlastního zájmu – navíc zcela nenápadně a aniž by na sebe sebemenším způsobem poutala pozornost“.

Zdá se nám neobvyklé, že se v jejím díle navzdory četným zmínkám o ostatních teoreticích téměř nevyskytuje kritika. Ta je patrná snad pouze v pasáži o *teorii skoposu*, z níž však autorka její základ, tedy přizpůsobení se příjemci, akceptuje, a svou kritiku některých aspektů této teorie náležitě odůvodňuje s použitím konkrétních příkladů z praxe konferenční tlumočnice. Dále se nesouhlas objevuje v charakteristice fonetického *shadowingu* a zde je její kritika taktéž plně oprávněná, neboť se k ní autorka patrně dostává přes hlavní tezi pařížské školy, spočívající v tlumočení smyslu na úkor tlumočení jednotlivých slov. Autorka četné modely svých předchůdců empiricky prověřuje a podává tak další vysvětlení, mnohdy obohacené o hlubší poznatky z kognitivní psychologie a neuropsychologie.

V úvodu své souhrnné knihy *Simultánní tlumočení jako téma interdisciplinárního výzkumu* (v originále *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*, 1996) tvrdí, že všechny její pokusy jsou založeny na výměně poznatků mezi jednotlivými, mnohdy příbuznými disciplínami. Sama svůj úděl považuje za vyplnění „mezery“, která byla v posledních desetiletích často zmiňována a kterou přesně vyjadřuje výrok Daniela Gila z roku 1990: „... *although interpretation literature includes a fair amount of speculative theorizing, it contains very little scientific research.*“⁹⁷ Hlavní snahou a zároveň i přínosem Ingrid Kurzové pro vývoj teorie tlumočení je tedy empirické ověření vlastních nebo předešlých tlumočnických tezí. Proto ji také Franz Pöchhacker řadí do interdisciplinárního – neurolingvistického paradigmatu, v němž figuruje potřeba experimentálního výzkumu, který nebude prováděn pro tlumočníky, ale tlumočníky a na tlumočnících samotných.

Rádi bychom v této souvislosti upozornili na obecnou slabinu tlumočnických výzkumů, které jsou často – soudě podle získaných a prostudovaných pramenů – prováděny na malém počtu sledovaných osob. To prakticky znemožňuje užít statistické metody korelace či pravděpodobnosti, a tudíž možná znevěrohodňuje některé výsledky. Potíž je v tom, že komunita tlumočnicků, eventuálně studentů tlumočnictví není rozsáhlá, takže v zemích velikosti Rakouska není jednoduché získávat pro některé typy výzkumů dostatek probandů. Zdá se však, že badatelům z této oblasti to příliš nevadí, neboť se v popsanych studiích o tomto nedostatku nezmiňují.

Kurzová kombinuje cvičení dovedností s holistickými metodami⁹⁸, a to vše pomocí využití nových technologií.⁹⁹ Výzkum se stále více posouvá směrem ke kvantitativním metodám; i Kurzová v rámci svých projektů využívá sběr dat pomocí hloubkových či semi-strukturovaných rozhovorů, poznámek z pozorování a ve velké míře též dotazníků. Stejně jako Pöchhacker se domnívá, že stres, vizuální přístup a psychosociologické faktory budou ještě dlouho hlavními tématy výzkumu. Oba poukazují na nové typy tlumočení na dálku, rostoucí oblíbenost videokonferencí, které šetří peníze i čas strávený na cestách, a dokonce se zamýšlí nad budoucím poklesem využití konferenčních tlumočnicků, který by mohl být následkem stále rostoucí úlohy a rozšíření anglického jazyka, oné „latiny 21. století“.

⁹⁷ KURZ, „*Simultandolmetschen*“, 15.

Ačkoliv se v odborné literatuře vyskytuje relativně dost spekulativních teorií, vědecký výzkum většinou chybí.

⁹⁸ Holistický přístup spočívá v celostním pohledu na svět. Vlastnosti systému nelze určit pomocí významu jeho částí, naopak je nutno brát v potaz vztahy mezi těmito částmi a systémem jako celem. Holismus nedělí studium lidského poznání na jednotlivé vědecké obory. Předmětem nejen humanitních, ale i sociálních nebo přírodních věd je pouze zkoumání vlastností jednoho celku, jehož části mají význam jen tehdy, vztahují-li se k ostatním částem nebo celku samotnému.

⁹⁹ PÖCHHACKER, „*Introducing Interpreting Studies*“, 42.

Zdá se, že právě Ingrid Kurzová je teoretickou tlumočnickou, která přispěla k tvrzení, že výzkum v oblasti tlumočení má kořeny spíše v experimentální psychologii než v lingvistice nebo literární teorii. Dalo by se říci, že sociální obrat 60. let ji do značné míry nasměroval k podstatné části jejího výzkumu. V pasážích, které věnuje vlastním poznatkům z oblasti audiovizuálního tlumočení, je očividná její dlouholetá praxe a zkušenost. Protože se její výzkum zcela jistě snaží vyústit do praktických doporučení jak pro studenty tlumočení, tak kolegy pedagogy, dá se s jistotou konstatovat, že informace publikované touto autorkou jsou autentické a poutavé právě proto, že se všeho, o čem píše, aktivně zúčastnila a přinesla tak do oblasti tlumočení tolik ceněné propojení teorie s praxí. Fakt, že empirické výzkumy přinášejí zjištění ohledně očekávání ze strany uživatele, je opět přínosný pro didaktiku tlumočení a nabízí jak pedagogům, tak studentům nové pohledy na výcvik a následnou tlumočnickou praxi. To je také jedním z důvodů, proč jsou její poznatky ze všech pěti námi popisovaných oblastí atraktivním a inspirativním pramenem zejména pro studenty, kteří hledají teoretické zázemí, o něž se budou opírat ve své diplomové práci.

Je obdivuhodné, s jakou pílí a zájmem autorka po celou dobu své kariéry pracuje. Vždy se snaží propojit již prokázané informace s novými poznatky a často se vrací ke starším výzkumům, pro něž vytváří nové hypotézy. Například v roce 2008 se rozhodla zabývat tématem kvality z opačné strany – tedy z pohledu samotných tlumočnicků, který považovala za dosud neprobádaný. Opět zmínila problematiku objektivního hodnocení a chtěla zjistit souvislost mezi funkcí/rolí tlumočnicka a otázkou kvality, již se žádný z předchozích výzkumů nevěnoval. V rámci projektu *Kvalita v simultánním tlumočení*, který pod vedením Franze Pöschhackera probíhal v roce 2008 na Vídeňské univerzitě, vytvořila anonymní internetový dotazník obsahující zvukovou nahrávku, kterou mohli účastníci výzkumu komentovat. Výsledky experimentu měly přinést nové poznatky a praktické informace do oblasti konferenčního tlumočení.¹⁰⁰ Jako další příklad můžeme uvést experiment z roku 1990, jenž potvrdil hypotézy použité o více než 20 let dříve. Měl podat přesný obrázek o efektu tréninku tlumočení a všechny hypotézy vytyčené před začátkem výzkumu byly skutečně následně potvrzeny. To také připomíná skutečnost, že jsme při důkladném studování díla Ingrid Kurzové nenalezli výzkum, v němž by se autorky názor do posledního detailu nepotvrdil.

Jak již bylo zdůrazněno v úvodní části práce, autorka je zároveň tlumočnickou i psychologem a již z této skutečnosti se odvíjí její přínos. Ingrid Kurzová není pouze klasickou, vědecky založenou badatelkou, ale vždy prokazuje dokonalou teoretickou a

¹⁰⁰ Viz <http://aiic.net/page/3044/quality-and-role-the-professionals-view/lang/1> [cit. 10. 8. 2016]

empirickou znalost zkoumaných témat. Její zájmy svědčí o její snaze použít výstupy z experimentů pro zlepšení tlumočnické i pedagogické praxe. Výzkumem kvality podnítila vlnu studií, které se na toto téma prováděly, v oblasti mediálního tlumočení je považována za hlavní osobnost v celostátním měřítku. U všech pěti popisovaných oblastí stála vždy na samém počátku jejich výzkumu a svým působením na pomezí více vědních disciplín přispívá k výměně informací a sbližování vědecké komunity. Proto můžeme závěrem říci, že dílo této inspirativní, všestranně zaměřené, úspěšné a zároveň velice skromné badatelky si zaslouží poctu a má nezastupitelné místo v oblasti teorie tlumočení.

9. BIBLIOGRAFIE

9.1 Primární literatura

KURZ (PINTER), Ingrid. *Der Einfluss der Übung und Konzentration auf simultanes Sprechen und Hören*. Wien: Universität Wien, 1969.

KURZ, Ingrid. Der von uns ... Schwierigkeiten des Simultandolmetschens Deutsch–Englisch. In: *Festschrift zum 40. Jährigen Bestehen des Instituts für Übersetzer- und Dolmetscherausbildung der Universität Wien*. Ulln: Dr. Ott Verlag, 1983.

KURZ, Ingrid. Konferenzdolmetscher: Berufszufriedenheit und soziales Prestige. In: *Nouvelles de la FIT*, Nouvelle Série 2/4, 1983, s. 130–135.

KURZ, Ingrid. The Rock Tombs of the Princes of Elephantine: Earliest References to Interpretation in Pharaonic Egypt. In: *Babel* 31:4, 1985, s. 213–218.

KURZ, Ingrid. Zur Rolle des Sprachmittlers im Fernsehen. In: Bühler, Hildegund (ed). *Der Übersetzer und seine Stellung in der Öffentlichkeit, Proceedings of the Xth World Congress of FIT*. Vienna: Braumüller, 1985, s. 213–215.

KURZ, Ingrid. Das Dolmetscher-Relief aus dem Grab des Haremhab in Memphis: Ein Beitrag zur Geschichte des Dolmetschens im alten Ägypten. In: *Babel* 32:2, 1986, s. 73–77.

KURZ, Ingrid. Dolmetschen im alten Rom. In: *Babel* 32:4, 1986, s. 215–220.

KURZ, Ingrid. Conference Interpreting – User Expectations. In: Hammond, Deanna (ed). *Languages at Crossroads*. Proceedings of the 29th Annual Conference, ATA, Medford. New Jersey: Learned Information Inc., 1989, s. 143–148.

KURZ, Ingrid. The Use of Videotapes in Consecutive and Simultaneous Interpretation Training. In: Gran, Dodds (eds). *The Theoretical and Practical Aspects of Teaching Conference Interpretation*. Udine: Campanotto Editore, 1989, s. 213–215.

KURZ, Ingrid. Conference Interpreting: Job Satisfaction, Occupational Prestige and Desirability. In: Jovanovic, Mladen (ed). *Translation, a Creative Profession. Proceedings of the XIIth FIT Congress Beograd 1990*. Beograd: Prevodilac, 1990, s. 363–373.

KURZ, Ingrid. Der Einsatz neuer Technologien in der Dolmetscherausbildung. In: Salevsky, Heidemarie (ed). *Übersetzungswissenschaft und Sprachmittlerausbildung. Akten der I. internationalen Konferenz, Berlin, Mai 1988*. Berlin: Humboldt-Universität, 1990, s. 356–369.

KURZ, Ingrid. Overcoming Language Barriers in European Television. In: *Interpreting: Yesterday, Today, and Tomorrow*. Edited by David Bowen and Margareta Bowen. American Translators Association Scholarly Monograph Series, IV, 1990.

KURZ, Ingrid. „Shadowing“ Exercises in Interpreter Training. In: *Teaching Translation and Interpreting: Training Talent and Experience. Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 1991*. Edited by Cay Dollerup and Anne Loddegaard, 1992.

KURZ, Ingrid. Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups. In: *The Interpreters' Newsletter* 5, 1993, s. 13–21.

KURZ, Ingrid. The 1992 U. S. Presidential Elections: Interpreting the American Debathathon for Austrian Television. In: *Proceedings of XIIIth World Congress of FIT*, 1993, s. 441–445.

KURZ, Ingrid. A Look into the „Black Box“ – EEG Probability Mapping during Mental Simultaneous Interpreting. In: Snell-Hornby, Pöchhacker, Kaindl (eds). *Translation Studies – An Interdiscipline. Selected Papers from the Translation Studies Congress, Vienna, September 1992*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1994, s. 198–207.

KURZ, Ingrid. Interdisciplinary Research – Difficulties and Benefits. In: *Interpreting Research. Special Issue of Target 7:1*, 1995, s. 165–179.

KURZ, Ingrid. Watching the Brain at Work – An Exploratory Study of EEG Changes during Simultaneous Interpreting (SI). In: *The Interpreters' Newsletter 6*, 1995, s. 3–16.

KURZ, Ingrid, BASE, Elvira, CHIBA, Doris, PATELS, Werner, WOLFRAM, Judith. Scribe or Author? In: *The Interpreters' Newsletter 7*, 1996, s. 3–18.

KURZ, Ingrid. *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*. Wien: WUV-Universitätsverlag, 1996.

KURZ, Ingrid. Special Features of Media Interpreting as Seen by Interpreters and Users. In: *Proceedings of XIVth World Congress of FIT 1996*. Vienna: Universitätsverlag, 1996, s. 957–965.

KURZ, Ingrid, BASE, Elvira. Fiction and Reality: The Greek Interpreter by Sir Arthur Conan Doyle. In: *The Jerome Quarterly 12/4*, 1997.

KURZ, Ingrid. Getting the Message Across – Simultaneous Interpreting for the Media. In: *Translation as Intercultural Communication: Selected Papers from the EST Congress, Prague 1995*. Edited by Mary Snell-Hornby, Zuzana Jettmarová and Klaus Kaindl. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1997.

KURZ, Ingrid. Interpreters: Stress and Situation-dependent Control of Anxiety. In: Klaudy, Kinga, Kohn, Janos (eds). *Transfere Necesse est*. Budapest: Scholastica, 1997, s. 201–206.

KURZ, Ingrid. Mediendolmetschen und Videokonferenzen. In: *Dolmetschen: Theorie, Praxis, Didaktik mit ausgewählten Beiträgen der Saarbrücker Symposien*. St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag, 2000, s. 89–102.

KURZ, Ingrid. Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User. In: *META*, vol. 46/2, 2001, s. 394–409.

KURZ, Ingrid. Small Projects in Interpretation Research. In: *Getting Started in Interpreting Research: Methodological Reflections, Personal Accounts and Advice for Beginners*. Edited by Daniel Gile, Helle V. Dam, Friedel Dubslaff, Bodil Martinsen and Anne Schjoldager. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2001, s. 101–120.

KURZ, Ingrid, MOISL, Angela. *Berufsbilder für Übersetzer und Dolmetscher*. Wien: WUV–Universitätsverlag, 2002.

KURZ, Ingrid. Interpreting Training Programmes: The Benefits of Coordination, Cooperation and Modern Technology. In: *Teaching Translation and Interpreting 4: Building bridges*. Edited by Eva Hung. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2002, s. 65–72.

KURZ, Ingrid. Physiological Stress Responses During Media and Conference Interpreting. In: Garzone, Viezzi (eds). *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2002, s. 195–202.

KURZ, Ingrid. Quality from the User Perspective. In: *La Evaluación de la Calidad en Interpretación: Investigación*. Granada: Almunécar, 2003, s. 3–21.

KURZ, Ingrid. Dolmetschen gestern, heute, morgen. In: *50 Jahre Universitas. Perspektiven im 21. Jahrhundert*. Wien: Universitas, 2004, s. 22–27.

Dostupné z:

http://www.universitas.org/uploads/media/1204_sondern01.pdf.

KURZ, Ingrid, KAINDL, Klaus (Hg.) *Wortklauber, Sinnverdreher, Brückenbauer? DolmetscherInnen und ÜbersetzerInnen als literarische Geschöpfe*. Wien: LIT Verlag, 2005.

KURZ, Ingrid, KAINDL, Klaus (Hg.) *Helfer, Verräter, Gaukler? Das Rollenbild von TranslatorInnen im Spiegel der Literatur*. Wien: LIT Verlag, 2008.

KURZ, Ingrid. The Impact of Non-native English on Students' Interpreting Performance. In: *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A Tribute to Daniel Gile*. Edited by Gyde Hansen, Andrew Chesterman and Heidrun Gerzymisch-Arbogast. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2009, s. 179–192.

KURZ, Ingrid, KAINDL, Klaus (Hg.) *Machtlos, selbstlos, meinungslos? Interdisziplinäre Analysen von ÜbersetzerInnen und DolmetscherInnen im belletristischen Werken*. Wien: LIT Verlag, 2010.

KURZ, Ingrid. Zur Qualität von Live-TV-Dolmetschungen: Erwartungen und einschränkende Faktoren. In: *Dolmetschqualität in Praxis, Lehre und Forschung*. Edited by Barbara Ahrends, Michaela Albi-Mikasa and Claudia Sasse. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2012, s. 33–41.

KURZ, Ingrid. *Physiological Stress During Simultaneous Interpreting: A Comparison of Experts and Novices*. In: The Interpreters' Newsletter 12, 2013, s. 51–67. Dostupné z:

<http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2472/1/03.pdf>.

9.2 Sekundární literatura

ČEŇKOVÁ, Ivana. *Teorie a didaktika tlumočení I*. Praha FF UK: Desktop Publishing, 2001.

GILE, Daniel. *Why Translation Studies Matter*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2010.

PÖCHHACKER, Franz. *Introducing Interpreting Studies*. London/New York: Routledge, 2004.

PÖCHHACKER, Franz ed. *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London/New York: Routledge, 2015.

PÖCHHACKER, Franz. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1994.

PÖCHHACKER, Franz, SHLESINGER, Miriam. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge Language Readers, 2002.

PÖCHHACKER, Franz. The Turns of Interpreting Studies. In: *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A Tribute to Daniel Gile*. Edited by Gyde Hansen, Andrew Chesterman and Heidrun Gerzymisch-Arbogast. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2008, s. 25–48.

SNELL–HORNBY, Mary. *The Turns of Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2006.

ZATLIN, Phillis. *Theatrical Translation and Film Adaptation*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters Ltd, 2005. Dostupné z:

http://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/DVBS08/um/Zatlin__Theatrical-Translation-and-Film-Adaptation.pdf.

9.3 Studentské práce

BORK, Justyna. *Akzent als Qualitätsparameter beim Simultandolmetschen*. Wien: Universität Wien, 2012.

KADOVÁ, Alžběta. *Počátky neurolingvistického výzkumu v oblasti tlumočení v Itálii*. Praha: Ústav translatologie FFUK, 2012.

KALČÍKOVÁ, Terezie. *Technology in Interpreter Training*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.

NEKULA, Libor. *Hodnocení tlumočnického výkonu různými skupinami příjemců*. Praha: Ústav translatologie FFUK, 2008.

POSPÍŠILOVÁ, Lenka. *Rozdíly v hodnocení kvality tlumočení*. Praha: Ústav translatologie FFUK, 2015.

PŘIBYLOVÁ, Marie. *Zvládnutí stresu při simultánním tlumočení*. Praha: Ústav translatologie FFUK, 2014.

9.4 Internetové zdroje

Alexis Hervais–Adelman [online]. [cit. 16. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://virtualinstitute.fti.unige.ch/home/index.php?module=clip&type=user&func=display&tid=6&pid=46&urltitle=hervais-adelman>.

Alexis Hervais-Adelman – Publications [online]. [cit. 16. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://www.mpi.nl/people/hervais-adelman-alexis/publications>.

ANTOSIK, Jessica. *Prof. Dr. Ingrid Kurz: Mrs. Apollo über das TV-Dolmetschen* [online]. [cit. 14. 6. 2016].

Dostupné z:

<http://uepo.de/2011/07/19/prof-dr-ingrid-kurz-mrs-apollo-uber-das-tv-dolmetschen/>.

Bazální ganglia [online]. [cit. 16. 7. 2016].

Dostupné z:

http://www.wikiskripta.eu/index.php/Bazální_ganglia.

DIKICI, Christine. *Die Anwendbarkeit der Skopostheorie auf das Simultandolmetschen* [online]. [cit. 9. 8. 2016].

Dostupné z:

<http://atif.sobiad.com/sobiadfiles/sobiadarsiv2/ijla/Dergi/210.pdf>.

DÖRTE, Andres, FÜNFER, Sarah. *TV interpreting in Germany: the television broadcasting company ARTE in comparison to public broadcasting companies* [online]. [cit. 9. 8. 2016].

Dostupné z:

http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/8257/1/NL_16_8.pdf.

GILE, Daniel. *Interpreting Research* [online]. [cit. 9. 8. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/341/interpreting-research/lang/1>.

HERVAIS-ADELMAN, Alexis. *Alexis Hervais-Adelman* [online]. [cit. 16. 7. 2016].

Dostupné z:

<https://sites.google.com/site/alexishervaisadelman/>.

HERVAIS-ADELMAN, Alexis. *fMRI of Simultaneous Interpretation Reveals the Neural Basis of Extreme Language Control* [online]. [cit. 16. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25037924>.

Ingrid Kurz [online]. [cit. 10. 8. 2016].

Dostupné z:

http://state.gift/ingrid-kurz_7085147.html.

International Conference: Quality in Conference Interpreting [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/296/quality-in-conference-interpreting/lang/1>.

KURZ, Ingrid. *Danica Seleskovitch Prize 2012: Acceptance Speech* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

http://www.prix-danica-seleskovitch.org/Discours_Kurz_10mars12.pdf.

KURZ, Ingrid. *Interpreting the WTC Attacks* [online]. [cit. 28. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://cirinandgile.com/Bulletin%2032rtf.htm>.

KURZ, Ingrid. *Training of Trainers* [online]. [cit. 24. 7. 2016].

Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4.

KURZ, Ingrid, LIU, Minhua, SHLESINGER, Miriam, OBLER, Loraine. *Interpreting Work Buffers against Aging? Reporting on the AIIC Lifespan Study* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/3655/interpreting-work-buffers-against-aging-reporting-on-the-aiic-lifespan-study/lang/1>.

KURZ, Ingrid, PÖCHHACKER, Franz, ZWISCHENBERG, Cornelia. *Quality and Role: The Professionals' View* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/3044/quality-and-role-the-professionals-view/lang/1>.

MACHOVÁ, Lýdia. *Some Aspects of the Self-Assessment of Student Interpreters* [online]. [cit. 9. 8. 2016].

Dostupné z:

http://staryweb.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/kaa/Lydia_Machova/Lydia_Machova_Some_Aspects_of_the_Self-Assessment_of_Student_Interpreters_Triennial.pdf.

MACKINTOSH, Jennifer. *How Interpreting is Perceived by Users* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/1404/how-interpreting-is-perceived-by-users/lang/1>.

MACKINTOSH, Jennifer. *The AIIC Workload Study: Executive Summary* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/888/the-aiic-workload-study-executive-summary/lang/1>.

MACKINTOSH, Jennifer. *Workload Study: What It Tells Us about Our Job* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/660/workload-study-what-it-tells-us-about-our-job/lang/1>.

PÖCHHACKER, Franz. *Quality Research Revisited* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2477/1/09.pdf>.

PÖCHHACKER, Franz. *Replication in Research on Quality in Conference Interpreting* [online]. [cit. 9. 8. 2016].

Dostupné z:

http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_1/02_Franz%20Pochhacker.pdf.

PYM, Anthony. *Ingrid Kurz (translation scholar)* [online]. [cit. 14. 6. 2016].

Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=_HNYMxtBJQ4.

SMITH, Philip H. D. *Book review: interpreters and translators as literary creations* [online]. [cit. 10. 8. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/2837/book-review-interpreters-and-translators-as-literary-creations/lang/1>.

STUHLÍK, Aleš. *Neurobiologie chování a paměti* [online]. [cit. 6. 7. 2016].

Dostupné z:

http://industry.biomed.cas.cz/332/www332_CZ/dokumenty/Modul1.pdf.

TISELIUS, Elisabeth. *Research on Quality in Interpreting* [online]. [cit. 26. 7. 2016].

Dostupné z:

<http://aiic.net/page/6318/research-on-quality-in-interpreting/lang/1>.